

ПЕРЕДМОВА

За роки, що минули з моменту проголошення незалежності України, світ суттєво змінився. В умовах глобальних трансформацій відбуваються масштабні зсуви у сучасних міжнародних відносинах. Колишні орієнтири міжнародної політики зміщуються під впливом потужних і водночас дедалі менш передбачуваних факторів. Поширення тероризму, етно-релігійні конфлікти, небезпека неконтрольованого розповзання ядерної зброї, примара енергетичного голоду, екологічне зубожіння, економічні та інформаційні війни – все це становить серйозний виклик людству.

Україна, зважаючи на специфіку її геополітичної ситуації, на тлі усіх цих викликів і загроз виглядає особливо вразливою. Тим більше, що напруження усякого роду внутрішніх протистоянь відтягує на себе левову частку політичної енергії нації, яка сама ще не завершила процесів свого формування й самоідентифікації. Отже, нашим першорядним завданням є не тільки усвідомлення власних національних інтересів у загальносвітовому контексті, але й пошук найбільш ефективних шляхів і засобів їх надійного захисту. Створення прогнозованої на перспективу, надійно побудованої системи національної безпеки, яка б базувалася на чітко визначених стратегічних пріоритетах, є сьогодні, без перебільшення, найпершою передумовою державного існування України, подальшого вільного розвитку її народу як самодостатньої, демократично організованої спільноти. Але це неможливо зробити тільки силами замкненого на себе владного середовища, без активного підключення інших інститутів громадянського суспільства із залученням фахової громадської експертизи.

Саме тому у вересні 2006 року громадсько-політичне об'єднання «Український форум» ініціювало масштабний проект «Безпека України-2010». Його метою є сприяння пошуку такої моделі зовнішньополітичної орієнтації і пов'язаної з нею безпекової концепції, які б найбільше відповідали сьогоднішнім викликам і національним інтересам України, водночас сприяючи консолідації її суспільства.

В рамках цього проекту на замовлення «Українського форуму» Інститут соціології Національної Академії наук здійснив ґрунтовне соціологічне дослідження зовнішньополітичних і безпекових уподобань населення України залежно від географічного розподілу і приналежності до різних вікових і соціальних груп в усіх адміністративно-територіальних одиницях країни. Авторським колективом під керівництвом члена Ради Форуму В.Горбуліна було підготовлено змістовну доповідь «Безпека-2010», де на підставі

аналізу сучасних світових процесів розглядаються альтернативні варіанти позиціонування України у міжнародному середовищі.

Ці документи лягли в основу відкритої дискусії, яка відбулась 18 грудня 2006 р. в рамках міжнародного представницького круглого столу «Безпека України у геополітичному вимірі». У його роботі взяли участь вітчизняні та зарубіжні експерти, політики, послы та представники багатьох дипломатичних місій, акредитованих в Україні, громадських організацій, органів влади та місцевого самоврядування, ЗМІ.

Перебіг дискусії переконливо засвідчив, що тема вибору Україною свого власного шляху розвитку й місця у світі посправжньому хвилює людей. І тому найважливішим висновком «круглого столу» можна вважати те, що визначення зовнішньополітичних пріоритетів має не розколувати суспільство, а навпаки – слугувати його згуртуванню. І в цьому контексті абсолютно контрпродуктивними виглядають спроби нав'язати народу моделі, які не користуються (взагалі або поки що) його широкою і свідомо висловленою підтримкою.

Інший очевидний висновок: така велика країна, як наша, не може бути жорстко односторонньою у своїх геополітичних симпатіях. І дії України на міжнародній арені завжди мають відзначатися гнучкістю і виваженістю рішень – у першу чергу, з врахуванням усього спектру наших національних інтересів. А це означає, що при визначенні перспектив відносин України з ЄС, НАТО, ЄврАзЕС та іншими центрами світових і регіональних процесів нам належить повною мірою враховувати їхню еволюцію і здатність сприяти вирішенню наших національних завдань у конкретних галузях. Для адекватного реагування на зовнішні виклики і загрози Україні слід навчитися прагматично комбінувати різні фактори безпеки і вміло використовувати власні можливості.

Представляючи зацікавленому читачеві збірку матеріалів «круглого столу», сподіваємось, що заключення і рекомендації учасників проекту «Безпека України-2010», які ви знайдете у цій публікації, будуть належно сприйняті у центрах обговорення та ухвалення зовнішньополітичних рішень і стануть підставою для відповідних практичних кроків.

Будемо вдячні за ваші зауваження і пропозиції щодо доцільності і бажаних напрямів продовження цього проекту, а також можливих форм вашої наступної участі в ньому.

«Український форум»

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
“ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ”
(Жовтень 2006 рік)

Проведення Всеукраїнського соціологічного дослідження “Геополітичний вибір України: реалії проблеми, перспективи” стало першим етапом проекту “Українського форуму” “Безпека України-2010”. Його метою було з’ясування ставлення громадськості до можливого членства України в НАТО або Організації договору колективної безпеки країн СНД (ОДКБ).

Дослідження проводилося на замовлення “Українського форуму” Інститутом соціології НАНУ та фірмою „Юкрейніан соціолоджі сервіс” з 11 по 22 жовтня 2006 року у всіх областях України, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі (всього у 95 міських та сільських поселеннях). Загалом за квотною національною вибіркою було опитано 2007 респондентів, які за статтю, віком, освітою, типом їхнього поселення та областями репрезентують населення України у віці понад 18 років. Анкета містила 70 питань. Похибка вибірки, з урахуванням дизайн-ефекту, не перевищує 3%.

ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ

1. Яке майбутнє України для Вас найбільш бажане?
 Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Україна має приєднатись до спільноти країн Євросоюзу	598	29.7	29.7
Україна має вибрати самобутній, лише їй притаманний шлях розвитку	395	19.6	19.6
Україна має інтегруватись з Росією, Білоруссю і іншими країнами СНД	869	43.2	43.2
інші варіанти_____	21	1.0	1.0
важко сказати	128	6.4	6.4

2. Як Ви вважаєте, чи існують реальні загрози незалежності та територіальної цілісності України?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
існують дуже значні загрози	140	7.0	7.0
існують значні загрози	295	14.7	14.7
загрози існують, але не значні	587	29.2	29.2
ніяких загроз не існує	707	35.2	35.2
важко сказати	183	9.1	9.1
взагалі не цікавлюсь цим питанням	99	4.9	4.9

3. Як Ви вважаєте, чи може Україна як держава самостійно забезпечувати свою безпеку як позаблокова країна чи має вступити до якогось військово-політичного блоку?

Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
може забезпечувати свою безпеку самостійно як позаблокова країна	887	44.1	44.2
має вступити до якогось військово-політичного блоку	738	36.7	36.7
інші варіанти _____	39	1.9	1.9
важко сказати	218	10.8	10.9
взагалі не цікавлюсь цим питанням	127	6.3	6.3

(4-6). ЯК ВИ СТАВИТЕСЬ ДО...

4. Вступу України до Договору про колективну безпеку країн СНД (Ташкентський договір)

Усього 2011. Відповіли 2007 (99.8%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
цілком позитивно	418	20.8	20.8
переважно позитивно	483	24.0	24.1
переважно негативно	286	14.2	14.3
цілком негативно	297	14.8	14.8

важко сказати	523	26.0	26.1
---------------	-----	------	------

5. Вступу України в Північноатлантичний Оборонний Союз (НАТО)

Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
цілком позитивно	250	12.4	12.4
переважно позитивно	224	11.1	11.1
переважно негативно	303	15.1	15.1
цілком негативно	1005	50.0	50.0
важко сказати	227	11.3	11.3

6. Закріплення в Конституції України і законах про основи зовнішньої політики нейтрального, позаблокового статусу України

Усього 2011. Відповіли 1998 (99.4%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
цілком позитивно	495	24.6	24.8
переважно позитивно	545	27.1	27.3
переважно негативно	315	15.7	15.8
цілком негативно	160	8.0	8.0
важко сказати	483	24.0	24.2

7. Як Ви вважаєте, чи за всю історію країн членів НАТО були війни між ними чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2002 (99.6%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, були	440	21.9	22.0
ні, не було	733	36.4	36.6
важко сказати	829	41.2	41.4

8. Як Ви вважаєте, чи за всю історію існування оборонного союзу країн-членів Ташкентського Договору були війни між ними чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2005 (99.7%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, були	236	11.7	11.8
ні, не було	957	47.6	47.7
важко сказати	812	40.4	40.5

9. Як Ви вважаєте зовнішня безпека яких країн - нейтральних (позаблокових), членів НАТО чи членів Ташкентського договору є більш гарантованою?
Усього 2011. Відповіли 2005 (99.7%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
нейтральних, позаблокових країн	326	16.2	16.3
країн-членів НАТО	392	19.5	19.6
країн-членів Ташкентського договору	245	12.2	12.2
інших країн	149	7.4	7.4
в сучасному світі не гарантована безпека жодної з країн	512	25.5	25.5
важко сказати	211	10.5	10.5
взагалі не цікавлюсь цим питанням	170	8.5	8.5

10. Якщо Уряд України прийме рішення, а Верховна Рада України ратифікує Договір про членство України у Договорі про колективну безпеку країн СНД (Ташкентський Договір), то підтримаєте Ви таке рішення чи ні?
Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
підтримаю таке рішення	857	42.6	42.7
не підтримаю	660	32.8	32.9
важко відповісти	491	24.4	24.5

11. Якщо Уряд України прийме рішення, а Верховна Рада України ратифікує Договір про членство України в НАТО, то підтримаєте Ви таке рішення чи ні?
Усього 2011. Відповіли 2007 (99.8%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
--	---------	-----------	------------

підтримаю таке рішення	641	31.9	31.9
не підтримаю	1064	52.9	53.0
важко відповісти	302	15.0	15.0

12. Якщо Верховна Рада України внесе поправку до Конституції України про позаблоковий, нейтральний статус України, то підтримаєте Ви таке рішення чи ні?
Усього 2011. Відповіли 1996 (99.3%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
підтримаю таке рішення	958	47.6	48.0
не підтримаю	444	22.1	22.2
важко відповісти	594	29.5	29.8

13. Як Ви вважаєте, можливий вступ України до НАТО призведе до збільшення чи ні витрат української держави на оборону?
Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
призведе до значного збільшення витрат на оборону	1130	56.2	56.2
призведе до незначного збільшення	306	15.2	15.2
не призведе до збільшення	194	9.6	9.7
зменшить витрати на оборону	103	5.1	5.1
важко сказати	276	13.7	13.7

14. А як Ви вважаєте, можливий вступ України до Організації колективної безпеки країн СНД призведе до збільшення чи ні витрат української держави на оборону?
Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
призведе до значного збільшення витрат на оборону	441	21.9	22.0
призведе до незначного збільшення	631	31.4	31.4

не призведе до збільшення	410	20.4	20.4
зменшить витрати на оборону	108	5.4	5.4
важко сказати	419	20.8	20.9

15. А як Ви вважаєте, можливе проголошення України нейтральної, позаблоковою країною призведе до збільшення чи ні витрат української держави на оборону?

Усього 2011. Відповіли 2010 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
призведе до значного збільшення витрат на оборону	418	20.8	20.8
призведе до незначного збільшення	424	21.1	21.1
не призведе до збільшення	682	33.9	33.9
зменшить витрати на оборону	120	6.0	6.0
важко сказати	366	18.2	18.2

16. А як Ви вважаєте, можливий вступ до НАТО України призвів би до розвитку чи розвалу військово-промислового комплексу України?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
сприятиме розвитку ВПК України	512	25.5	25.5
призведе до розвалу ВПК України	900	44.8	44.8
ніяк не вплине на розвиток ВПК України	237	11.8	11.8
інші варіанти _____	18	0.9	0.9
важко сказати	344	17.1	17.1

17. А як Ви вважаєте, можливий вступ України до Організації колективної безпеки країн СНД (Ташкентський договір) призвів би до розвитку чи розвалу військово-промислового комплексу України?

Усього 2011. Відповіли 2010 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
сприятиме розвитку ВПК України	697	34.7	34.7

призведе до розвалу ВПК України	312	15.5	15.5
ніяк не вплине на розвиток ВПК України	532	26.5	26.5
інші варіанти _____	9	0.4	0.4
важко сказати	460	22.9	22.9

18. А як Ви вважаєте, можливе проголошення України нейтральною позаблоковою державою призведе до розвитку чи розвалу ВПК України?

Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
сприятиме розвитку ВПК України	486	24.2	24.2
призведе до розвалу ВПК України	274	13.6	13.6
ніяк не вплине на розвиток ВПК України	834	41.5	41.5
інші варіанти _____	23	1.1	1.1
важко сказати	392	19.5	19.5

19. Як Ви вважаєте, можливий вступ України в НАТО вплине на стосунки нашої країни з Росією?

Усього 2011. Відповіли 2010 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
призведе до різкого загострення стосунків	1113	55.3	55.4
призведе до деякого погіршення	570	28.3	28.4
ніяк не вплине на ці стосунки	125	6.2	6.2
дещо поліпшить ці стосунки	34	1.7	1.7
значно поліпшить стосунки	29	1.4	1.4
важко сказати	139	6.9	6.9

20. А як, на Вашу думку, проголошення України нейтральною, позаблоковою країною вплине на стосунки нашої країни з Росією?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.

призведе до різкого загострення стосунків	70	3.5	3.5
призведе до деякого погіршення	305	15.2	15.2
ніяк не вплине на ці стосунки	875	43.5	43.5
дещо поліпшить ці стосунки	386	19.2	19.2
значно поліпшить стосунки	178	8.9	8.9
важко сказати	197	9.8	9.8

21. А як Ви вважаєте, можливий вступ України до Організації договору про колективну безпеку (Ташкентській договір) країн СНД вплине на стосунки з Росією?

Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
призведе до різкого загострення стосунків	46	2.3	2.3
призведе до деякого погіршення	91	4.5	4.5
ніяк не вплине на ці стосунки	413	20.5	20.6
дещо поліпшить ці стосунки	604	30.0	30.1
значно поліпшить стосунки	594	29.5	29.6
важко сказати	260	12.9	12.9

22. Якщо в Україні проводитиметься референдум про вступ до НАТО, то особисто Ви братимете в ньому участь чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, братиму участь	1534	76.3	76.3
ні, не братиму	318	15.8	15.8
важко сказати	159	7.9	7.9

23. Якщо Ви братимете участь у референдумі про вступ України в НАТО, то як Ви проголосуєте на цьому референдумі?

Усього 2011. Відповіли 1685 (83.8%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
проголосую "за" вступ до НАТО	418	20.8	24.8
проголосую "проти" вступу в НАТО	1070	53.2	63.5
важко сказати	197	9.8	11.7

24. Якщо в Україні проводитиметься референдум про вступ до Організації договору про колективну безпеку країн СНД, то особисто Ви братимете в ньому участь чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, братиму участь	1359	67.6	67.6
ні, не братиму	428	21.3	21.3
важко сказати	224	11.1	11.1

25. Якщо Ви братимете участь у референдумі про вступ України до Організації договору про колективну безпеку країн СНД, то як Ви проголосуєте на цьому референдумі?

Усього 2011. Відповіли 1559 (77.5%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
проголосую "за" вступ до ОДКБ	511	25.4	32.8
проголосую "проти" вступу в ОДКБ	690	34.3	44.3
важко сказати	358	17.8	23.0

26. Як Ви вважаєте, більш ефективний економічний розвиток України можливий через вступ у різні міждержавні економічні союзи з іншими країнами чи самостійно, без членства в жодному економічному союзі?
Усього 2011. Відповіли 1998 (99.4%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
можливий шляхом вступу України у певні економічні та політичні союзи	1285	63.9	64.3
можливий шляхом самостійного розвитку, без членства в жодному економічному та	461	22.9	23.1

політичному союзі			
важко сказати	252	12.5	12.6

(27-28). ЯК ВИ СТАВИТЕСЬ ДО ...

27. Вступу України до Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю і Казахстаном (ЄП)?

Усього 2011. Відповіли 2005 (99.7%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
переважно позитивно	1270	63.2	63.3
переважно негативно	499	24.8	24.9
важко сказати	236	11.7	11.8

28. Вступу України до Європейського Союзу (ЄС)?

Усього 2011. Відповіли 1998 (99.4%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
переважно позитивно	942	46.8	47.1
переважно негативно	712	35.4	35.6
важко сказати	344	17.1	17.2

(29-31). Як Ви вважаєте, чи відповідає національним інтересам України...

29. Вхідження України до Єдиного економічного простору (ЄП) у повному обсязі

Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Так	1128	56.1	56.2
Ні	517	25.7	25.7
Важко сказати	363	18.1	18.1

30. Вступ України до ЄС

Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Так	874	43.5	43.5
Ні	731	36.4	36.4

Важко сказати	403	20.0	20.1
---------------	-----	------	------

31. Подальше перебування України у Співдружності незалежних держав

Усього 2011. Відповіли 2007 (99.8%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Так	1108	55.1	55.2
Ні	398	19.8	19.8
Важко сказати	501	24.9	25.0

32. Якщо в Україні буде проводитись референдум щодо входження України до Єдиного економічного простору (ЄЕП) з Росією, Білоруссю та Казахстаном, то братимете Ви в ньому участь чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2010 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, братиму	1533	76.2	76.3
ні	314	15.6	15.6
важко сказати	163	8.1	8.1

33. Якщо Ви братимете участь у референдумі про вступ України до ЄЕП, то як Ви проголосуєте?

Усього 2011. Відповіли 1672 (83.1%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
"за" вступ до ЄЕП	1079	53.7	64.5
"проти" вступу	354	17.6	21.2
важко сказати	239	11.9	14.3

34. Якщо в Україні буде проводитись референдум про вступ до Європейського Союзу(ЄС), то братиме Ви в ньому участь чи ні?

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
так, братиму	1591	79.1	79.1
ні	255	12.7	12.7

важко сказати	165	8.2	8.2
---------------	-----	-----	-----

35. Якщо Ви збираєтесь брати участь у такому референдумі, то як Ви проголосуєте?

Усього 2011. Відповіли 1744 (86.7%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
"за" вступ до ЄС	876	43.6	50.2
"проти" вступу	595	29.6	34.1
важко сказати	273	13.6	15.7

36. Як Ви вважаєте, якщо членство в єдиному економічному просторі (ЄЕП) буде заважати вступу України в Європейський Союз, то як має вчинити керівництво України?

Усього 2011. Відповіли 2002 (99.6%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
має відмовитись від членства в ЄЕП	506	25.2	25.3
має відмовитись від інтеграції в Європейський Союз	738	36.7	36.9
інші варіанти _____	69	3.4	3.4
важко сказати	421	20.9	21.0
взагалі не цікавлюсь цим питанням	268	13.3	13.4

37. Коли України буде економічно готова до вступу в Європейський Союз?

Усього 2011. Відповіли 2004 (99.7%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
в найближчі 5 років	334	16.6	16.7
через 6- 15 років	528	26.3	26.3
пізніше, ніж через 15 років	427	21.2	21.3
взагалі ніколи	332	16.5	16.6
важко сказати	383	19.0	19.1

38. А коли, на Ваш погляд, Європейський Союз буде готовий прийняти Україну до своїх лав в якості повноправного члена?

Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
в найближчі 5 років	332	16.5	16.5
через 6-15 років	457	22.7	22.8
пізніше, ніж через 15 років	418	20.8	20.8
взагалі ніколи	363	18.1	18.1
важко сказати	438	21.8	21.8

Соціально-демографічні характеристики

39. Стать:

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
чоловіча	897	44.6	44.6
жіноча	1114	55.4	55.4

40. Вік:

Усього 2011. Відповіли 2009 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
18-29 років	493	24.5	24.5
30-54	939	46.7	46.7
55 і старші	577	28.7	28.7

41. Освіта:

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
незакінчена середня	355	17.7	17.7
загальна середня	433	21.5	21.5
середня спеціальна	887	44.1	44.1
вища і незакінчена вища	336	16.7	16.7

42. Рід занять:

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
керівник (заступник керівника) підприємства, установи, підрозділу	37	1.8	1.8
спеціаліст технічного профілю (з вищою або середньою спеціальною освітою)	168	8.4	8.4
спеціаліст гуманітарного профілю у галузі науки, культури, освіти, охорони здоров'я, виховання тощо (з вищою або середньою спеціальною освітою)	198	9.8	9.8
працівник правоохоронних органів, військовослужбовець	39	1.9	1.9
підприємець (бізнесмен)	58	2.9	2.9
службовець із складу обслуговуючого персоналу (без спеціальної освіти)	107	5.3	5.3
кваліфікований робітник	313	15.6	15.6
різноробочий, підсобний робітник	87	4.3	4.3
сільськогосподарський робітник, фермер	56	2.8	2.8
учень, студент	151	7.5	7.5
непрацюючий пенсіонер	493	24.5	24.5
домогосподарка	113	5.6	5.6
не маю постійного місця роботи, але підробляю при нагоді у різних місцях	66	3.3	3.3
тимчасово не працюю і не маю джерел доходу	66	3.3	3.3
інше (вказіть) _____	59	2.9	2.9

43 До якого майнового прошарку Ви себе відносите?

Усього 2011. Відповіли 2008 (99.9%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
до заможних	5	0.2	0.2
до вище середнього	77	3.8	3.8
до середнього	986	49.0	49.1
до нижче середнього	747	37.1	37.2

до найнижчого	193	9.6	9.6
---------------	-----	-----	-----

44. Ваша національність:

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
українець(ка)	1504	74.8	74.8
росіянин(ка)	429	21.3	21.3
інша (вказіть) _____	78	3.9	3.9

45. Ваша рідна мова:

Усього 2011. Відповіли 2006 (99.8%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
українська	1126	56.0	56.1
російська	837	41.6	41.7
інша (яка?) _____	40	2.0	2.0
українська і російська	3	0.1	0.1

46. Тип населеного пункту:

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Київ	110	5.5	5.5
обласний центр	474	23.6	23.6
інші міста і селища	776	38.6	38.6
село	651	32.4	32.4

47. Область

Усього 2011. Відповіли 2011 (100.0%).

	Частота	% до всіх	% до відп.
Республіка Крим	99	4.9	4.9
Вінницька	74	3.7	3.7
Волинська	41	2.0	2.0
Дніпропетровська	152	7.6	7.6
Донецька	197	9.8	9.8

Житомирська	59	2.9	2.9
Закарпатська	50	2.5	2.5
Запорізька	81	4.0	4.0
Івано-Франківська	59	2.9	2.9
Київська	77	3.8	3.8
Кіровоградська	47	2.3	2.3
Луганська	105	5.2	5.2
Львівська	109	5.4	5.4
Миколаївська	53	2.6	2.6
Одеська	98	4.9	4.9
Полтавська	69	3.4	3.4
Рівненська	46	2.3	2.3
Сумська	55	2.7	2.7
Тернопільська	46	2.3	2.3
Харківська	124	6.2	6.2
Херсонська	49	2.4	2.4
Хмельницька	60	3.0	3.0
Черкаська	60	3.0	3.0
Чернівецька	37	1.8	1.8
Чернігівська	54	2.7	2.7
Київ	110	5.5	5.5

Висновки “Українського форуму”

“Український форум” вважає за необхідне привернути увагу громадськості та політикуму до таких висновків, зроблених на підставі даних соціологічного дослідження:

Співвідношення кількості прихильників та противників входу України до НАТО або ОДКБ варіюється у жорсткій залежності від регіону. Тому будь-яке остаточне рішення з приводу зовнішньополітичної інтеграції України, схвалене найближчим часом, виявиться політично, а, головне, громадсько небезпечним, може спровокувати подальший розкол України.

Різне ставлення громадян до вступу України у військово-політичні союзи у більшості випадків виходить не з об'єктивних оцінок наслідків певного рішення, а навпаки – негативне чи позитивне ставлення до факту вступу зумовлює оцінки наслідків. Отже, громадяни вслід за політиками роблять свій вибір щодо геополітичного майбутнього України здебільшого на підставі стереотипів, а сам вибір виявляється ціннісним, світоглядним.

Подолати масові стереотипи неможливо лише за допомогою інформаційних та просвітницьких кампаній агітаційно-пропагандистського плану. Потрібен ґрунтовний, всебічний, а головне - неупереджений аналіз політико-економічних наслідків можливих геополітичних рішень. “Український форум” має намір запропонувати організацію такого аналізу на відповідному рівні.

До уваги читачів надається перша доповідь «Українського форуму» «Безпека-2010». Авторський колектив під керівництвом Володимира Горбуліна пропонує своє бачення ключових тенденцій світової політики і потенціалу їх впливу на безпеку України, перспективи економічного і гуманітарного розвитку. Доповідь створювалася в полеміці між членами «Українського форуму», які поділяють різні погляди на проблеми національної безпеки. Отже, цей текст є своєрідним запрошенням до більш широкої дискусії зацікавлених політиків, державних діячів, експертів, вчених. Упевнені, це посприятиме появі нової якості роботи над базовими стратегічними документами.

Рада «Українського форуму»

“БЕЗПЕКА-2010”

Володимир Горбулін
Академік НАН України

Сучасний світ стрімко змінюється, і ці зміни однаково відчутні і небезпечні як для традиційно слабких, уразливих держав, так і для благополучних країн так званого «золотого мільярда». Основним трендом сучасності, що несе світу ці зміни, є глобалізація. Точніше, її специфічні ефекти у сфері економіки, міжнародних відносин, екології, гуманітарного розвитку. Ці ефекти досить цікаві для того, щоб приділити їм окрему увагу в нашій доповіді.

Формування нової політичної географії

Багато дослідників і, на жаль, небагато державних діячів дедалі частіше говорять про те, що кордони між окремими країнами поступово втрачають своє традиційне значення, стають проникними та здебільшого виконують функції сполучення територій із різними митними і політичними режимами.

Зростаюча умовність державних кордонів загрожує тотальним переглядом системи міжнародних гарантій територіальної цілісності та недоторканності. Для молодих незалежних держав це один з ключових викликів в утвердженні суверенітету. Україна, в умовах невирішеності територіальних питань із Росією – щодо договірно-правового оформлення українсько-російського кордону в Азовському морі і Керченській протоці – та Румунією – з приводу делімітації континентального шельфу та особливих економічних зон у Чорному морі, перебуває в зоні підвищеного ризику.

Характерною ознакою світового суспільно-політичного розвитку стають процеси **дезинтеграції та фрагментації національних держав**, активізація етнічного націоналізму та сепаратизму. Світова спільнота поступово змінює ставлення до проблем територіальних претензій і правового врегулювання кордонів, відкриваючи перспективу, наприклад, «косовському прецеденту». Державність Косова, сформована з використанням нових інструментів міжнародної політики, є ще не закріпленою де-юре, але де-факто вже дала привід говорити про визнання світовою спільнотою і інших квазідержав: Південної Осетії, Придністров'я, Абхазії, Нагірного Карабаху. Реалізація цього сценарію для України, можливо, загрожуватиме посиленням відцентрових тенденцій.

Прозорість кордонів призводить до того, що дедалі серйознішим викликом світовій стабільності стає масова міграція з бідних країн в «ельдорадо» процвітаючого західного світу. За деякими підрахунками, до 2025 року мігранти можуть скласти 25 – 50% населення Північної Америки, ЄС і Японії, не маючи при цьому повних політичних і соціальних прав корінних громадян. Ускладнення соціально-етнічної ситуації в зоні світової стабільності, сформованої країнами «золотого мільярда», будь-якого моменту може здетонувати, і це буде вибух воістину планетарного масштабу. Однак уже в найближчій перспективі Україна, розташована в центрі одного з найбільших міграційних маршрутів Азія–Європа, відчуватиме дедалі серйозніші труднощі в контролі потоків міграції.

Лінії світового розколу

Одним з найочевидніших конфліктів світового масштабу сьогодні є ціннісне, геополітичне і цивілізаційне протистояння ісламського та західного світів. Після 11 вересня 2001 року світ заговорив про початок четвертої світової війни – війни цивілізацій – із використанням принципово нової тактики, зброї, інформаційних технологій.

Найсерйознішу загрозу для міжнародної системи безпеки та спокою окремих держав створює **глобальна терористична мережа** з її активним прагненням отримати доступ до новітніх ядерних, біологічних, бактеріологічних, інформаційних технологій, особливо небезпечних в умовах тотальної відкритості сучасного суспільства.

Не менше явна та грізна тенденція – **неконтрольоване поширення ядерних технологій, зброї масового ураження та засобів її доставки**. Як приклад можна навести ситуацію з Північною Кореєю. Проблема полягає не в тому, що ця країна скористається ядерною зброєю, хоча така перспектива досить реальна, а в тому, що вона може її продавати. Додаткова небезпека

криється тут і в тому, що створення ядерної зброї Північною Кореєю та Іраном може призвести до відповідного поновлення ядерних програм Японією, Південною Кореєю та іншими державами. За прогнозами, до 2020 року число «ядерних держав» сягне 10–12. Також зберігається імовірність передачі ядерної зброї терористичним організаціям, наприклад, по лінії Іран–«Хезболла». Даний факт свідчить про ослаблення військового диктату західних країн зразка 50-х років ХХ століття.

Водночас західний світ уже далеко не так монолітний, як в епоху холодної війни. Сьогодні США явно не зацікавлені в тому, щоб об'єднана Європа стала самостійним військово-політичним гравцем світового рівня. При цьому самі Сполучені Штати переживають безпрецедентне падіння популярності в міжнародній спільноті, багато в чому спровоковане воєнними діями на Балканах і в Іраку. Натомість Європейський Союз також вступив у чорну смугу зниження темпів економічного розвитку, міграційних проблем і поступового згасання інтеграційного імпульсу, про що свідчить недавній провал голосування з приводу загальноєвропейської Конституції. У результаті зайняті переважно власними проблемами «стара Європа» і США відчувають значні труднощі у формуванні консолідованої військової політики та стратегії безпеки.

Крім цивілізаційного розколу, у світі стрімко поглиблюється прірва між **багатими і бідними країнами**. Фактично відбувається процес «пролетаризації» країн третього світу внаслідок перенесення туди важкої промисловості з країн першого світу. Це призводить до перетворення країн-націй на держави-класи, поширення ментальності робітничого класу на переважну більшість населення країн третього світу.

Світові ресурси завжди будуть притягатися багатими країнами і перетікати в них. В доступній для огляду перспективі у країнах, що розвиваються, так і не відбудеться довгождане посилення і процвітання середнього класу. За оцінками ООН, до 2025 року 7,8 млрд. жителів планети, тобто абсолютна більшість – 90%, належатимуть до третього світу. Крім іншого, це може остаточно підірвати віру в міф про універсальність західних цінностей лібералізму і демократії, викликати новий сплеск політичної активності незахідних суспільств, зокрема у вигляді ісламського фундаменталізму.

Водночас істотно погіршиться становище середнього класу й у країнах «золотого мільярда». За різке збільшення розміру середнього класу, що став однією з основ стабільності цих країн, доводиться розплачуватися підвищенням вартості продукції, зростанням інфляції й серйозною затримкою процесів накопичення капіталу. Тому період до 2030 року позначиться спробами зменшити як відносний, так і

абсолютний розмір середнього класу за допомогою демонтажу соціальної держави, скорочення держбюджетів тощо. Проте освічений і звичний до комфорту середній клас навряд чи пасивно погодиться зі своєю пролетаризацією і маргіналізацією. Соціальні бунти у світовому масштабі – це більш ніж серйозно.

Наростання ресурсного й енергетичного дефіциту

На початку XXI століття ми стаємо свідками фундаментальних змін в енергетичній сфері. Закінчується ера низьких цін і відбувається перехід до епохи **глобального енергетичного дефіциту**. Попит на нафту і газ збільшується насамперед через зростаюче споживання цієї сировини у Китаї й інших нових індустріальних країнах Азії. На думку Міжнародного енергетичного агентства, загальносвітовий попит на енергоносії до 2030 року збільшиться на 37–50 %. Ще 1999 року нафтові ціни становили приблизно 15 дол. за барель. За останні п'ять років ціни на нафту (з поправкою на інфляцію) виростили вчетверо.

При цьому дедалі більша частина нафтогазових ресурсів у світі буде зосереджуватися в руках видобувних країн Близького Сходу, СНД і Латинської Америки. Передусім йдеться про Іран, Венесуелу й Росію. Водночас обсяг видобутку нафти на території США вже неухильно падає протягом 20 років.

Країни-донори енергоресурсів, цілком усвідомлюючи перспективи, що відкриваються перед ними, намагаються освоїти якомога більші ринки збуту нафти і газу у світі. Дуже показовий приклад Росії, яка володіє одним з найбільших світових енергетичних запасів. Починаючи з 2004 року, уряд Росії реалізує агресивну стратегію з диверсифікації ринків збуту енергоносіїв, газотранспортних мереж і іншими транзитних маршрутів. Уже нині «Газпром» покриває понад третину потреби Західної Європи в газі. За деякими прогнозами, найближчим часом Європа імпортуватиме з Росії до 50% природного газу і 30% нафти. Не менше активний «Газпром» і на східному напрямку. Енергоринок Азії, що швидко зростає, насамперед Китаю, відкриває величезні бізнес-перспективи для російського газового гіганта. Останніми роками Російська Федерація розпочала будівництво декількох потужних трубопроводів і в європейському, і в азіатському напрямках. Сумарна пропускна спроможність цих потужностей цілком порівняна з уже існуючими. Проте питання їхнього наповнення власне енергоносіями залишається відкритим.

Річ у тім, що, нарощуючи експортні зобов'язання, Росія не дотримується симетричних темпів нарощування видобутку енергоресурсів на своїй території. Кількість розвідувально-пошукових робіт з газу за останні 10 років скоротилася більш ніж вчетверо, а

введення в дію нових родовищ – у п'ятеро. Не випадково наміри Росії збільшити постачання енергоносіїв на азіатські ринки і довести їх частку до 30% всього обсягу енергетичного експорту до 2020 року (а це мінімум 65 млрд. кубометрів газу і 60 млн. тон нафти на рік) Європу буквально шокували. Європейський Союз побоюється, і дуже обгрунтовано, що газу на всіх не вистачить.

Результатом цих процесів уже стало формування глобального енергетичного ринку, який функціонуватиме за принципом конкуренції споживачів, а не виробників. А це вже принципово нова для світу ситуація і нові правила гри. І тому, хто братиме участь у встановленні цих правил, буде легше за ними грати. Не випадково 2006 рік, як ніякий інший, характеризується інтенсивністю енергетичної дипломатії. «Нафта стає новою валютою зовнішньої політики». Цю тезу підтвердив саміт «великої вісімки», що відбувся 2006 року в Санкт-Петербурзі. На ньому вперше спробували інтегрувати національні інтереси окремих країн в основні принципи енергетичної взаємодії, які можуть бути запропоновані світовому співтовариству.

Для нас нова енергетична ситуація небезпечна вже тим, що в процесі переділу і перекроювання глобального ринку енергоресурсів Україна з її досить серйозним транзитним потенціалом фактично залишилася на його узбіччі. Активне будівництво нових транзитних маршрутів стрімко знецінює українські трубопроводи. Україна не бере ніякої участі в інтенсивному енергетичному діалозі. Адже після скандальних подій 2005 – 2006 рр. наша країна набула стійкої, хоча і негласної, репутації «слабкої ланки» у євразійській системі транзиту енергоресурсів. У недалекому майбутньому ми взагалі можемо виявитися зайвою ланкою в цьому ланцюгу.

Нові центри сили

Одним з найцікавіших ефектів глобалізації є безпрецедентне зростання впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) і фінансових груп на економічний і суспільно-політичний розвиток світу в цілому й національних держав зокрема. Економічна експансія ТНК фактично «вимиває» суверенітет економічно слабких країн, посилює їхню залежність від глобальної економічної кон'юнктури. Транснаціональні корпорації, по суті, є аналогом світового міністерства економіки і торгівлі. Сусідня Росія чутливо відреагувала на ці тенденції. За останні декілька років «Газпром» перетворився на класичну транснаціональну корпорацію, здатну не тільки диктувати правила гри на енергетичному і інших ринках, а й відчутно впливати на політику національних держав. На черзі – створення не менш потужних корпорацій в нафтовій сфері (шляхом злиття «ЛУКОЙЛу», «Роснефти» та інших компаній), металургійній («Російський

алюміній»), атомній й авіабудівній. Україна через збережені з радянських часів кооперативні зв'язки в економіці, а також через її географічну близькість і геополітичну принадність незабаром відчує потужний тиск російської економічної експансії. Українські підприємства і корпорації – група ризику для поглинання гігантами російської економіки.

Нині у світі формуються і могутніші, ніж ТНК, центри сили. На роль нових світових лідерів небезпідставно претендують Китай і Індія в сукупності з Росією і Бразилією. Наприклад, зберігаючи нинішню динаміку економічного зростання, до 2040 року Китай стане другою державою світу після США, Індія випередить Японію до 2035 року, а валюти обох країн стануть світовими вже 2020 року. До 2050 року сумарний обсяг економік Бразилії, Росії, Індії та Китаю (БРІК) перевищить сумарний обсяг ВВП країн «великої сімки». До цього часу з нинішніх країн-лідерів лише США й Японія зможуть зберегти свої місця у «великій шістці» наймогутніших економік світу.

Стрімко вириваючись у світові лідери, недавні представники третього світу претендують на створення та здійснення власних проектів глобалізації, альтернативних західним. Так, підписаний три роки тому договір про співробітництво між Китаєм, Індією, Бразилією та Росією був негайно розцінений як виклик «глобалізації по-американськи» і СОТ.

Досить серйозно заявило про себе й інше міждержавне об'єднання за участі Росії і Китаю – Шанхайська організація співробітництва (ШОС). У 2005 році країни-члени ШОС провели ряд масштабних військових навчань, які не залишилися непоміченими міжнародним співтовариством. Важливу роль для країн ШОС відіграє невідконтрольність їхніх родовищ нафти і газу американським і британським компаніям. Плани з формування на базі ШОС єдиного регіонального енергетичного ринку та створення газового ОПЕК видаються тим більш імовірними у перспективі приєднання до цієї організації Ірану. У контексті зростання споживання енергоносіїв та відсутності значущих альтернативних джерел енергії ресурсні та економічні переваги згаданих країн із легкістю конвертуються в геополітичний вплив, який далеко виходить за регіональні межі.

Таким чином, сучасний світ після відносно тривалого періоду двополюсного протистояння в часи холодної війни та короткого етапу однополюсності входить у режим багатополлярності. За 55 років «ядерного» періоду сталося понад 260 війн із 300 війн ХХ століття. За деякими даними, останнім часом світові витрати на озброєння наблизилися до витрат часів холодної війни.

Початок ХХІ століття є своєрідним вододілом. З одного боку, це кінець великої епохи Модерну, а з іншого – початок якоїсь поки ще невідомої нової світової системи. При цьому діапазон оцінок того, що

відбувається на планеті, дуже широкий: від констатації краху біполярного світу до амбітного проголошення «кінця історії».

Демократичні завоювання «відкритого суспільства» істотно розширили перспективи гуманітарного розвитку людства. Проте водночас вони поставили світ перед загрозою перманентної політичної нестабільності. І сьогодні у світі немає жодної країни, жодного співтовариства, спроможних забезпечити собі стовідсотковий захист від цих ризиків. Будь-яка незначна зміна в будь-якій точці світу здатна викликати масштабну перебудову всієї системи: світ схильний до впливу «ефекту метелика». За такої ситуації роль міжнародних інститутів і структур у забезпеченні глобальної стабільності багаторазово зростає. Проте, як показують драматичні події останнього часу, старі організації та альянси – ООН, НАТО, G7 – перестають відображати нову політичну та економічну реальність, неадекватні їй, отже, не цілком ефективні. Тому бажання угадати майбутнє сьогодні вже не є суто інтелектуальним завданням. Це – питання виживання окремих країн і світового співтовариства в цілому.

Сценарії майбутнього

Сценарії майбутнього були описані в проекті «Карта глобального майбутнього», розробленому Національною радою з розвідки США в 2005 році з залученням понад тисячі фахівців у галузі стратегічного аналізу. Добряча частка футуризму не заважає побачити в чотирьох варіантах розвитку світу продовження і граничне загострення тих тенденцій, які були позначені вище.

Згідно зі сценарієм «Давоський мир», у 2020 році в глобальній економіці впевнено домінують Китай та Індія. Темпи їхнього економічного зростання давно перевищили європейські показники й стрімко наздоганяють американські. Китай та Індія також досягли успіхів в освоєнні наукомістких технологій, збільшили свій політичний вплив і військову міць. При цьому всі країни світу, зокрема і нові лідери, продовжують грати за правилами, написаними на Заході. Основною небезпекою для решти держав під час реалізації даного сценарію буде загроза неконкурентоспроможності порівняно з передовими країнами. Для Росії, наприклад, цей сценарій означає неминучі територіальні втрати на користь Китаю.

Сценарій «Рах Americana» уже самою назвою залишає лідерство за США, які змогли відновити політичну єдність із Європою і «приборкати» держави Близького Сходу. Проте в обмін на домінування США дістають тягар відповідальності за світову безпеку і зростання невдоволення з боку бідних країн і таких, що розвиваються

Третій сценарій, «Новий халіфат», найбільш «апокаліпсичний» для Заходу – у світі майбутнього панує транснаціональне теократичне співтовариство. До його виникнення призвів технологічний і інформаційний прогрес ісламських країн при збереженні ними традиційних цінностей, що заглиблює їхній конфлікт з країнами Заходу. Даний сценарій означає повернення до неофеодалізму і антагоністичний американському проекту, – звідси неминучість непримиренної боротьби між ними. Примітно, що під час реалізації даного сценарію багато споконвічно неісламських країн, наприклад Росія, теж стали б частиною халіфату.

Сценарій «Спіраль страху» найменш сприятливий для сучасної світової системи і насамперед – для країн «золотого мільярда». Він припускає безконтрольне поширення зброї масового знищення, глобальний економічний колапс, крах сучасних міжнародних інститутів і міжнародної системи. Цікаво, що такий розвиток подій аж ніяк не відмінює глобалізацію, але відбуватися вона буде в найпримітивніших формах «перерозподілу награваного». Проте з усіх інших поглядів «Спіраль страху» знаменуватиме собою безумовний кінець західної цивілізації.

Відомий фахівець у галузі глобалістики І. Валлерстайн виділяє *три історичні альтернативи розвитку світової системи* для періоду після 2025 року.

Перша альтернатива полягає в переході до «неофеодалізму», тобто відтворення докапіталістичної епохи глобальної нестабільності. Характерною рисою даної системи буде виникнення «мозаїки» автократичних регіонів, пов'язаних між собою лише горизонтальними зв'язками. Така система може виявитися досить сумісною як із високими технологіями, так і з новими енергозберігаючими стратегіями, що дозволяють відмовитися від нафти і газу.

Друга альтернатива пов'язана з установленням «демократичного фашизму», коли світ буде розділений на дві касты: вищу з досить високим рівнем егалітарного розподілу (20% населення країн «золотого мільярда»), і нижчу, що складається з «пролів», тобто з позбавленого політичних і соціально-економічних прав пролетаріату (80% решти населення світу).

Третьою альтернативою може бути перехід до більш децентралізованого і високоегалітарного світового порядку. Для її реалізації необхідно відчутне скорочення споживчих витрат, щоб дефіцитні ресурси могли бути розподілені по всьому світу відносно рівномірно. Така альтернатива здається досить утопічною, оскільки населення країн «золотого мільярда» вже звикло споживати дефіцитні ресурси у великих кількостях.

Ще один відомий дослідник світової системи Дж. Аррігі також пропонує *три сценарії розвитку сучасного миру*.

Перший сценарій – це виникнення глобальної імперії Заходу. Такий варіант можливий тільки за об'єднання зусиль усього Заходу. Тільки в цьому разі колишні центри європейської всесвітньої гегемонії за допомогою сили, хитрості, переконання зможуть привласнити надлишковий капітал, який вже сьогодні розпочинає накопичуватися в нових центрах світової гегемонії (Південно-Східна Азія). Реалізація цього сценарію означала б кінець не тільки сучасної світової системи, а й капіталізму в його сучасному вигляді і перехід до неофеодалізму.

Другий сценарій передбачає передачу Сполученими Штатами своїх гегемоністичних функцій іншим, незахідним, державам, найімовірніше – країнам БРІК. Таким чином сучасна світова система отримала б ресурси для подальшого розвитку в умовах принципово нової міжнародної системи. Проте «новий гегемон» не мав би достатньо можливостей для державного будівництва і військового домінування.

У такому разі в капіталістичній світ-економіці відбудуться мутації, які надалі перетворять її на посткапіталістичне світове ринкове співтовариство. Серйозною перешкодою для реалізації такого сценарію є той факт, що східноазіатська експансія досі так і не зуміла відкрити новий шлях розвитку для себе і світу, що докорінно відрізнявся б від сьогоднішнього, який завів світ у безвихідь.

Третій сценарій – це невдала спроба створення глобальної світ-імперії в результаті занепаду або силового знищення країн, серед яких міг би з'явитися новий світовий гегемон. Це сценарій загальної дезинтегрованості і глобального неофеодалізму: на світ очікує крах капіталізму й сучасного способу міжнародної інтеграції, локалізація державних, економічних, культурних утворень. У такому разі сучасний мир повернувся б до стану системного хаосу, з якого він виник 500 років тому. Це самий песимістичний сценарій і водночас досить реальний.

Таким чином, дослідники пропонують схожі сценарії світового розвитку і сходяться на думці, що або до 2025–2030 років основні інститути міжнародної безпеки кардинально змінять «обличчя», або на зміну їм придуть нові організації. В умовах глобальних змін зростає роль силової політики. Провідні світові гравці вже сьогодні беруть на озброєння концепцію "випереджальної оборони", планують діяти поза національними кордонами, використовувати сили структури для захисту економічних інтересів, постконфліктного врегулювання і боротьби з міжнародним тероризмом. При цьому підвищується значення комплексних, системних підходів до рішення питань розвитку і реформування сектора безпеки XXI століття.

Безпека України - 2010

Україна, з огляду на геополітичні особливості, є своєрідним резонатором міжнародних процесів. Цей факт був очевидний на світанку становлення державності і суверенітету України. Очевидний він і сьогодні. Проте досі нашій країні не вдалося реалізувати грамотну стратегію запобігання відповідним ризикам і використання переваг. Визначення зовнішньополітичного курсу, який би цілком відповідав національним інтересам України, водночас гарантуючи безпеку і спираючись на підтримку населення, – доленосне завдання, що стоїть перед нашою країною. Але в яких координатах Україна має знайти своє майбутнє – прийняти європейську концепцію нейтральності, вступити у військово-політичний союз чи обрати виключно свій шлях?

Дослідження, проведені в Дніпропетровському філіалі НІСД А.Шевцовим, В.Шеховцовим за участю автора, дозволяють запропонувати для аналізу декілька можливих варіантів.

Нейтралітет за європейською моделлю

Неприєднання України до міжнародних військових блоків і забезпечення обороноздатності власними силами, спираючись на базовий принцип недоторканності території нейтральної країни, відкриває перед Україною ряд привабливих перспектив. На нейтральну Україну перестане тиснути геостратегічний російсько-американський конфлікт з приводу членства в НАТО. Буде створено реальні можливості використання стратегічних транзитних переваг України і, відповідно, оздоровиться атмосфера енергетичного діалогу з Росією. Інтеграція України у світовий економічний простір здійснюватиметься на основі більш вигідної нашої участі в міжнародному поділі праці.

Проте врахування негативних чинників, а воно необхідне, викликає стриманість в інтегральній оцінці цього варіанта. По-перше, Україна геополітично розташована «між двома вогнями», між зонами впливу могутніх військових блоків. І в разі теоретично можливого військово-політичного протистояння на континенті становище нейтральної України може виявитися неприпустимо складним. Можливість такого розвитку подій не така вже й низька, з огляду на зростання військово-політичної нестабільності і конфліктності у світі, активність міжнародних терористичних угруповань та нову гонку озброєнь. Сьогодні оборонна промисловість України може виробляти озброєння і військову техніку лише в обсязі 5% від необхідного. Реструктуризація оборонної промисловості на найближчу перспективу - непідйомне завдання для економіки України. Тому правовому закріпленню нейтрального статусу України мають передувати швидкі і якісні реформи в економіці та ВПК.

Посилений нейтралітет

З огляду на чинники “за” і “проти” набуття Україною нейтрального статусу, можна було б розглядати варіант нейтралітету, посиленого протекціонізмом окремих держав та союзів, наприклад, юридичним Договором про забезпечення гарантій військової безпеки України з боку США, НАТО і Росії. Але для цього НАТО має відмовитися від подальшого розширення на Схід, а США і Росія – від використання України з метою реалізації своїх геостратегічних інтересів. Каменем спотикання при реалізації такого варіанта, як і у разі нейтрального європейського статусу, стане питання про виведення з території України військово-морської бази Росії, оскільки ненадання території – ключова вимога до юридично нейтральної країни.

Позаблоковість

Як одна з можливих альтернатив для України може розглядатися позаблоковий статус без права на нейтралітет, підтриманий Договором про гарантії військової безпеки України з боку провідних ядерних країн. У такому разі Україні доведеться орієнтуватися лише на власні сили, без права стати членом будь-яких військово-політичних союзів і без забезпечення основного права нейтральної країни – недоторканності її території. Проте Україна одержить певні зовнішні гарантії військової безпеки від країн-гарантів.

Перші кроки до такого Договору вже було зроблено 1994 року під час підписання «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», також відомого як Будапештський. Проте Меморандум – це політичний документ, що не має юридичної чинності, як, наприклад, стаття 5 Положення про колективну оборону НАТО.

Успіх у набутті Україною позаблокового статусу залежатиме від її наполегливості при обговоренні політичних, військово-політичних і економічних ініціатив на міжнародному рівні. Не виключено, що головною перешкодою на цьому шляху стане проблема забезпечення військової безпеки України власними силами.

Посилена позаблоковість

Як одну з альтернатив можна розглядати також модель позаблокового статусу, посилену Договором про гарантії безпеки України з боку однієї з країн «великої вісімки». Проте колись необхідно чітко сформулювати відповіді як мінімум на три запитання. Якими є стратегічні інтереси країни-гаранта в регіоні, частиною якого є Україна? Інтереси якої держави зачіпатимуться таким Договором? На які саме поступки може піти Україна, підписуючи такий Договір? Обоє з найімовірніших кандидатів на можливе підписання Договору – США і Росія – мають настільки складнопереплетені інтереси й цілі,

настільки амбіційні плани щодо облаштованості регіонального майбутнього, що, швидше за все, запропонують Україні піти на неприйнятні і вкрай невідгідні поступки.

Вступ до НАТО або інших військово-політичних блоків

Членство України в НАТО або іншому військово-політичному блоці нині є оптимальним рішенням із погляду протидії транснаціональним загрозам. На рівні окремої держави ефективно протидіяти цим викликам досить важко, особливо з огляду на рівень економічного і технологічного розвитку України. Країни-лідери нині радикально переглядають свої концепції оборони і безпеки, віддаючи перевагу глобальним експедиційним операціям перед стаціонарною обороною, кооперацію і інтеграцію – перед виконанням військових задач власними збройними силами.

Крім того, як свідчить досвід країн-учасниць військово-політичних блоків (і насамперед НАТО), скоординована загальна політика в царині безпеки обходиться державам дешевше, ніж забезпечення власної безпеки самостійно, коли потрібно будувати систему оборони «за всіма азимутами». Ставши членом військово-політичного блоку, Україна дістане можливість брати безпосередню участь у прийнятті рішень, які не тільки стосуються національних інтересів, але і створюють сучасну архітектуру безпеки в регіоні в цілому.

На наш погляд, досить перспективним варіантом гарантування безпеки України нині може бути щорічне нарощування обсягів співробітництва з НАТО до такого рівня, коли вступ до альянсу стане суто формальною процедурою. Принадність такого рішення пов'язана з достатнім ступенем свободи у визначенні країнами-учасницями свого внеску у військово-політичну активність альянсу; можливістю виходу на нові ринки збуту озброєнь; доступу до новітніх технологій, модернізації власних озброєнь і диверсифікації військового арсеналу; поліпшенням інвестиційної привабливості держави. І, нарешті – необоротністю демократизації суспільства і держави. Для прикладу: 1997 року в економіку Польщі було інвестовано 2,7 млрд. дол., в 1999-го – після вступу Польщі в НАТО – уже 8 млрд. дол. Прямі іноземні інвестиції в економіку Чехії й Угорщини 1997 року становили 4 і 6,2 млрд. дол., 1999-го – 12,8 і 14,5 млрд. дол. відповідно. Іноземні інвестиції в економіку Болгарії після вступу в НАТО зросли вдвічі, Румунії – на 141%. Єдина, і поки непереборна, перешкода полягає в тому, що вибір одного з векторів зовнішньополітичної інтеграції для України пов'язаний з внутрішньополітичним і внутрінаціональним конфліктом.

А з другого боку, до того моменту, коли політикам і суспільству все-таки вдасться дійти згоди в цьому питанні, участь у НАТО може втратити для України нинішнє значення. Адже вже тепер висунуто

проект «Глобального партнерства», який може перетворити НАТО на зовсім нову глобальну систему безпеки, ставлення до якої формуватиметься з чистого листа.

За 15 років, що минули з моменту набуття Україною незалежності, навколишній світ істотно змінився і готується до ще більш масштабних змін. А внутрішня, і особливо зовнішня, політика сьогоденної України здійснюється в застарілій системі координат дво полюсного світопорядку. Питання про членство в НАТО або інших міжнародних військових організаціях повинно бути не самоїсною проблемою, а похідною від стратегії національної безпеки України. А стратегія, у свою чергу, має давати чітке уявлення про роль, яку відіграє країна в світовій політичній та економічній системі.

Підсумувати доклад хотілося б за допомогою таких міркувань

Перше. Сучасна світ-система найближчим часом зіткнеться з серйозними викликами. Цілком імовірною може стати кардинальна зміна геополітичної карти світу. Значну роль в цьому процесі гратимуть такі чинники, як, доступ до енергоресурсів, новітніх технологій, розвиток національної інформаційної інфраструктури. Україні необхідно вже сьогодні зосередити увагу на альтернативних шляхах забезпечення енергоносіями, збереженні і розвитку наявної технологічної бази, розширенні власних інформаційних можливостей і інтеграції в регіональний і світовий простір.

Друге. Ряд сучасних систем колективної безпеки (наприклад, НАТО) можуть виявитися недостатньо ефективними. Реалізуючи місію забезпечення безпеки держав-членів, НАТО все більше виходить за рамки оборонної діяльності в суто військовому значенні цього слова. Така ситуація не повинна стати несподіванкою для України. Тому необхідно вже сьогодні конструювати простір безпеки для України XXI століття. Наприклад, розглянути питання про створення регіональних структур безпеки, які можуть будуватися на принципах багатовекторності і паритетних взаємовідносин з усіма сусідами. Аналіз існуючих і потенційних структур безпеки вимагає уважного ставлення до перспектив членства України в НАТО. На даному етапі атлантичний вибір України в цілому відповідає інтересам обох сторін, оскільки дозволяє вирішити одну з основних геостратегічних дилем в Європі й істотно розширити перспективи розвитку партнерства між всіма європейськими гравцями, включаючи і США.

Третє. Спираючись на принципи послідовності і здорового прагматизму, зовнішня політика України має орієнтуватися, передусім, на формування європейських стандартів і якості життя для громадян країни, виправлення негативного сальдо міграції населення відповідно до задач національної демографічної політики. Реалізація таких принципів можлива тільки в умовах

правонаступництва влади, поступового і логічного закріплення законодавчими актами цілей і завдань, що сприяють вирішенню проблеми в цілому.

Четверте. Варто переосмислити регіональний статус і потенціал впливу України, відкинувши стереотипи і помилкові уявлення про неможливість лідерства. Геостратегічне розташування України дозволяє за певних умов впливати на розвиток великих територій від Балтійського до Чорного і Каспійського морів. Україна може і має стати більш активним гравцем в регіоні, і, у тому числі, здійснювати посередницьку місію у вирішенні вузлових питань регіональної політики між країнами ЄС і державами СНД.

П'яте. Україна досі не використовує повною мірою свій нерідко винятковий потенціал. Зокрема це торкається аерокосмічних і ядерних технологій, промисловості і сільського господарства. Одним з пріоритетів державної політики у сфері безпеки має стати цілеспрямоване просування українських ноу-хау і високотехнологічної продукції на світові ринки, участь у європейських програмах завдяки розширенню власного ринку. І навпаки, українським важливим є імпортувати технології для розвитку відсталих секторів промисловості, в першу чергу, сільського господарства. Впровадження в сільськогосподарські галузі передових технологій дозволить Україні одержувати щорічно 100–150 млн. тонн зерна і конкурувати в цьому сегменті не тільки з Європою, але і з США та Канадою.

І, нарешті, останнє за списком, але не за значенням. Ключовим питанням для досягнення вищезазначених орієнтирів є необхідність консолідації влади. Українська влада, яка нині не діє спільно і не має загальної політичної лінії, створює небезпеку внутрішнього розколу, виявляється неадекватною як для подолання внутрішніх проблем в суспільстві, так і для просування українських ідей у зовнішньому просторі. В ЄС вступають і країни з близькими до українських соціальними стандартами, але перевага цих держав – в наявності дієздатної консолідованої влади.

Висновки доповіді стосуються не віддаленої перспективи, і починати пошук відповідей на ключові виклики національної безпеки України необхідно вже сьогодні, щоб до рубежу другого десятиріччя XXI століття були створені всі необхідні передумови стійкого розвитку України в реаліях світу, що динамічно змінюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арриги Дж. Трудный путь к империи // ПРОГНОЗИС. - 2004. - №1.
2. Асадова Н. Гадание на «Карте» // Власть. - 2006. - №24 (678).

3. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. - №1.
4. Бжезинський З. Велика шахівниця. – Львів-Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2000, 236 с.
5. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – СПб.: Университетская книга, 2001.
6. Wallerstein I. The Essential Wallerstein. – New York: The New Press, 2000.
7. Горбулін В. Український фронт четвертої світової війни // «Дзеркало тижня» № 29(608), 2006.
8. Курлацик Д. Грубое пробуждение для Запада: грядет «сырьевая война» / «New Republic» (в переводе «ИноСМИ»).
9. Сценарий «Давосский мир» // Власть. - 2006 – №20 (675).
10. Сценарий «Новый халифат» // Власть. - 2006 – №22 (676).
11. Сценарий «Спираль страха» // Власть. - 2006 – №23 (677).
12. Pax Americana // Власть. - 2006 – №21 (674).
13. «Стратегічні тенденції», Об'єднаний центр доктрин та концепцій Великобританії, 2003.
14. Сухов П. Три кита XXI века. Через пятьдесят лет мировой экономикой будут управлять США, Китай и Индия // Большой бизнес. – 2005. - Май.
15. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, 2003, 605 с.
16. Шевцов А., Шеховцов В. Особливості військово-політичних відносин США і НАТО з Росією в контексті можливих альтернатив для України // Стратегічні пріоритети. – 2006. -№1.

МІЖНАРОДНИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ
„БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ”
(м. Київ, 18 грудня 2006 року)

СТЕНОГРАМА

Семиноженко В.П.

Шановні учасники круглого столу, дозвольте мені від імені “Українського форуму” привітати вас та розпочати наше засідання. Тема нашого сьогоднішнього обговорення – геополітичний вибір України.

Останнім часом дискусія щодо геополітичного вибору України вийшла на новий рівень загострення. Ця тема стала занадто політизованою, що реально відволікає від пошуку сучасного, оптимального зовнішньополітичного курсу України. По суті, Україна досі “блукає в трьох соснах” геополітичного вибору: між НАТО і Росією, між ЄС та ЄЕП. Занадто спрощують й уявлення про європейську та євроатлантичну інтеграцію – їх або ототожнюють, або протиставляють.

Ще одна проблема полягає у тому, що питання національної безпеки до цього часу обговорюється у термінах двадцятого сторіччя, протистояння, холодної війни. Тим часом з’являється нова мова безпеки, що виходить з нових реалій, відповідає новим викликам і загрозам національній та глобальній безпеці. Сьогодні напруга зростає внаслідок нестачі енергії, поглиблення світового розколу, формування глобальної терористичної мережі.

Тому класична геополітика йде у минуле і народжується нова, її вже зараз називають політикою взаємозалежності. Саме ці обставини у поєднанні з черговим внутрішнім загостренням теми зовнішньополітичного вибору України й підштовхнули “Український форум” до організації цього Круглого столу “Безпека України у геополітичному вимірі”.

Від імені Українського форуму хотів би висловити свою подяку нашим закордонним гостям, представникам дипломатичного корпусу та всім учасникам.

Для цього Круглого столу групою фахівців під керівництвом члена Ради „Українського форуму” Володимира Павловича Горбуліна була підготовлена та оприлюднена в пресі доповідь “Українського форуму”. Вона є у ваших матеріалах. Можливо дещо інтригуюча

назва “Безпека-2010” пояснюється тим, що 2010-й рік стане рубіконом для внутрішньо та зовнішньополітичного вибору України. Адже до того часу України має остаточно визначитися зі всіма головними аспектами внутрішньої і зовнішньої політики. Ми вважаємо, що дискусія, яка сьогодні розпочинається, надасть нового імпульсу до загальнонаціональної дискусії щодо цих гострих питань.

Дозвольте торкнутися буквально декількох питань. Перше: нам потрібна гармонія відносин стратегічного партнерства. Ми бачимо, що поки що робляться намагання протиставляти наших стратегічних партнерів, а потрібно, навпаки - набагато активніше співпрацювати з усіма стратегічними партнерами України.

Головний момент, який досі не здатні збагнути деякі наші провідні політики, полягає у тому, що не можна розривати зовнішні та внутрішні чинники безпеки. У ваших матеріалах, скажімо, є дані соціологічного опитування, яке зроблено на замовлення “Українського форуму”. Як ми бачимо, форсування вступу до НАТО викликає політичну деконсолідацію українського суспільства. І більш того - це становить чинник внутрішньої напруги і навіть погрожує територіальній цілісності країни. Подібні питання потребують набагато тонкішого підходу у порівнянні з тим, як це робиться сьогодні.

Для забезпечення національної безпеки України потрібно створення нової регіональної європейської моделі безпеки. На жаль, її все ще намагаються побудувати нібито з окопів і бліндажів часів холодної війни. Необхідна реконструкція системи регіональної безпеки, яка б нейтралізувала гостру проблему розширення НАТО на Схід.

Перефразуючи відомий вислів Черчилля, хочу сказати, що таке доленосне та складне питання, як геополітичний вибір України не можна довіряти лише політикам і дипломатам. Рішення має бути прийнятим за безпосередньої участі інститутів громадянського суспільства, яке й представляє “Український форум”. І тому ми будемо ініціювати продовження сьогоднішньої дискусії, будемо допомагати організаційно і, більш того, готові підтримати будь-які ініціативи, скажімо, зі створення громадської ради з питань зовнішньої політики та національної безпеки. Отже, завершуючи, я бажаю всім учасникам круглого столу цікавої і плідної дискусії. Регламент наступний: для першої доповіді Володимира Павловича Горбуліна надається до 10 хвилин, решті учасників - до семи хвилин. Три робочі мови; у нас є синхронний переклад. І зараз дозвольте надати слово Володимирі Павловичу Горбуліну. Першу сесію буде вести заступник голови “Українського форуму” Анатолій Максимович Зленко. Дякую.

Горбулин В.П.

Спасибо, Владимир Петрович, если вступительное слово занимает семь минут, то докладчик должен иметь право хотя бы на десять. Уважаемое собрание, я хотел бы начать презентацию доклада, со слов, которые я произнёс в пятницу, представляя Стратегию национальной безопасности Украины на заседании Совета национальной безопасности и обороны. Украина находится на рубеже двух величайших цивилизаций. На вековом пути миграции из глубин Центральной Азии в Европу и, соответственно, бесконечных войн. На шёлковом пути и магистрали самых современных нефте- и газопроводов – если двумя словами, то на стратегическом изломе. Учитывая открытость украинского общества и власти, наша страна является, в какой-то мере, международным резонатором.

Если мы окинем взглядом свою непродолжительную историю, то на протяжении 15 лет Украина пережила четырежды президентские и четырежды парламентские выборы. Но, никогда ни президентские, ни парламентские выборы не сопровождались таким глубоким вниманием к внешней политике страны, как это произошло в 2004 и 2006 годах. Это стало своего рода откровением, и общество не всегда было готово к восприятию того, что происходит во время выборных и предвыборных кампаний. Все происшедшее заставило задуматься, каким путём Украине идти дальше и как искать пути консолидации общества и власти.

Если попытаться коротко сформулировать задачу, я бы сказал так: каким образом выработать внешнеполитический курс, который бы учитывал национальные интересы страны, обеспечивал бы или гарантировал безопасность, и опирался на поддержку всего населения Украины. Вот такая триединая задача, которая далеко не всегда находит решения в пространстве и во времени. Если перевести на более конкретный язык, то в каких координатах искать военно-политическое и политическое будущее Украины. Нейтральность, усиленная нейтральность - мы нашли такой термин, внеблоковость - усиленная внеблоковость, военно-политические союзы, региональное измерение или, может быть, искать какой-то путь, присущий одной Украине.

Естественно, такая задача требует глубокого осмысления и анализа всего того, что происходит в мире. Если исходить из таких положений, то естественно, что всё, что началось в начале XXI века, идёт под брендом глобализации, и можно сказать, что глобализация имеет довольно характерные особенности, которые необходимо учитывать каждой стране. Я бы сказал так, что началось размывание суверенитетов; границы становятся всё более прозрачными: об этом говорят почти все аналитики, и очень редко говорят политические и государственные деятели. Информационные технологии, Интернет

сделали возможным глубокое проникновение информации в любую страну во всём мире. Происходят и другие моменты, которых не было в XX веке. Это дезинтеграция и потеря определёнными странами своего суверенитета, а также процессы фрагментации. Сегодня наиболее интересный и острый момент возникает, безусловно, вокруг проблемы Косово. Однако, решение этой проблемы в том формате, который сегодня предполагается, позволяет экстраполировать выбранную в данном случае процедуру политического решения на ситуацию, которая существует около Украины и касается Приднестровья, Абхазии, Южной Осетии и Нагорного Карабаха. Это то, что происходит около нашей границы.

Мы не можем не замечать распространение ядерного оружия. Украина имеет моральное право в этом плане предъявлять мировому сообществу свою позицию, свои требования. То, что происходит сейчас с ядерными испытаниями в Северной Корее - очень интересная проблема. С моей точки зрения, суть этой проблемы не в том, что Северная Корея создала ядерное оружие, и не в том, что она его может использовать (хотя, конечно, она его может использовать), а в другом: может ли она продать это оружие по адресу, который сегодня никому не известен, и который сегодня практически нельзя вычислить? И второй момент: это сразу может вызвать эффект домино, и за создание собственного ядерного оружия могут взяться соседи Северной Кореи, которые имеют для этого достаточный научный и технический потенциал. Я говорю и о Японии, и о Южной Корее. Вообще, по той информации, которая сегодня присутствует в мировой прессе, в том числе в материалах, использующихся в Организации Объединённых Наций, уже к 15-20-м годам этого столетия число стран, которые могут стать обладателями ядерного оружия может увеличиться до 12-15. Фактически, процесс становится неуправляемым.

Глобализация принесла ещё один вызов, на который пока не может ответить ни одна страна, и мировое сообщество в целом - это международная террористическая организация, которая навязывает правила асимметрического подхода к решению политических, социальных и экономических проблем. Слава Богу, мы на Украине не прочувствовали всей глубины деятельности этой организации, но то, что происходило в сентябре 2001 года в Соединённых Штатах, а затем в Мадриде, Лондоне, других точках, и, естественно, открытое противостояние исламского мира и стран Запада в Афганистане и Ираке – крайне настораживающие тенденции.

Анализируя всё, что происходит в мире, мы не могли не обратить внимание на существенные изменения в энергетической политике в мировом измерении. В 1999 году в одной из статей, появившейся в газете «Экономист» было напечатано, что мир утопает в

нефти. 1999-й год, прошу обратить Ваше внимание. За время, которое прошло, фактически за 5 лет, цена нефти выросла более чем в 4,7_раза с учётом инфляции. Но, суть предполагаемого обострения энергетических проблем не только в ценовом измерении - принципиально меняется энергетическая карта мира. Если в течение второй половины XX века фактически все противоречия между странами-экспортерами и странами-потребителями заканчивались нормальными мирными переговорами и определенными компромиссами, то сейчас картина полностью меняется. Количество стран-потребителей значительно увеличивается. Их возможности начинают сравниться с возможностями потребления Соединённых Штатов и ЕС. Только в 2005 году прирост потребления нефтепродуктов на 30-40 % состоял из потребностей Китая. А по прогнозам на 2020-2030 годы доля Китая и других стран юго-восточной Азии может вырасти в мировом балансе на этом рынке до 20-40 %. То есть, сами производители, сами экспортёры получают новый рынок, который позволяет им диктовать свои условия. Нужно сказать, что основные производители, такие страны, как Россия, Иран, в Латинской Америке - Венесуэла занимают совершенно чёткую индивидуальную позицию в этих процессах, которая порою не совпадают с позицией стран Европейского Союза и Соединённых Штатов. 2006 год вообще стал годом «энергетической дипломатии». Это касается не только, например, присутствия президента Ирана на Саммите Шанхайской организации сотрудничества, но и целого ряда локальных визитов представителей Китая и Ирана, Китая и Венесуэлы. Политологи заявляют о создании новой «энергетической оси», причем с ядерным вооружением. Более того, появляются статьи, которые говорят о том, что сегодня наибольшая угроза миру может быть из-за борьбы за энергетические ресурсы и за контроль над их транзитом. Я думаю, что превращение Шанхайской организации сотрудничества в какую-то конкретную военную организацию - это всё ещё виртуальный проект, но об этом надо думать и нужно быть внимательными к таким тенденциям. Это крайне важно для Украины как транзитной державы, для которой поставки газа являются одним из основных энергетических ресурсов. Ведь то, что было сделано в Санкт-Петербурге на встрече Большой восьмерки, где была предпринята попытка разработать основы такого сотрудничества, является, как мне кажется, первой серьёзной попыткой создания энергетического баланса, и я думаю, что каждая страна, которая примет участие в этом процессе, будет иметь, безусловно, выгоды.

Естественно, возникает очень много интересных прогнозов относительно нового мирового порядка в XXI веке. Я думаю, что в это плане наиболее интересной была работа, которую сделали по

заказу Национального совета по разведке США. Она называлась Карта глобального будущего. В принципе, все сценарии, предложенные в этой карте, не дают ответа, насколько спокойно может чувствовать себя человечество в первой половине XXI века. Все четыре предложенные сценария - «Давосский мир», «Пакс Американа», «Новый Халифат» и «Спираль страха» - предполагают разрозненность мира, обострение отношений между странами «золотого миллиарда» и странами третьего мира до глобальных катаклизмов. Не хочу пересказывать содержание статей, которые были опубликованы наиболее выдающимися глобалистами и специалистами, работающими в этой сфере, но единственный вывод, который можно сделать - в каждом из вариантов рассматривается поиск новых союзов, новых альянсов или новых пактов.

Учитывая все сказанное, какие пути должна искать для себя Украина? Мы проделали анализ всех возможных вариантов: нейтральность; внеблоковость военно-политические союзы. Нейтральность, о которой так часто говорили в последнее время имеет свои плюсы и минусы, но, наверное, главный плюс в том, чтобы успокоились США и Россия, и мы могли бы получить при этом достаточно серьёзные преференции для своего экономического развития. Однако, число минусов не меньше, чем число плюсов. Сюда можно отнести то, что Украина находится фактически между двумя военными блоками и могут быть самые непредсказуемые сценарии развития. Во-вторых, сама по себе нейтральность, как ситуация, когда страна не принимает участия в военных действиях, не предоставляет свою территорию, и не дискриминирует поставки вооружения в другие страны, сегодня, наверное, не соответствует украинским реалиям, поскольку на территории нашей страны присутствует Черноморский флот и об этом забывать нельзя. Третий вариант: мы должны исходить из того, что нейтральность предполагает концентрирование страны на проблемах своих вооружённых сил. Ну, прямо скажем, мы сегодня не можем похвастаться ни военным бюджетом, ни состоянием военно-промышленного комплекса. Кроме того, мы могли бы рассматривать вариант усиленной нейтральности, если бы к тому, что мы объявили себя нейтральной страной, мировое Сообщество приняло бы нашу позицию, мы искали бы какие-то договорные обязательства, ну, например, с двумя странами. Я думаю, что это должна быть Россия и США. Возможно, реестр предложений может быть шире. Однако, пока будет стоять вопрос о расширении НАТО, то, на мой взгляд, сотрудничество США и России достаточно проблематично

Мы могли бы думать о внеблоковости, но, тогда у нас нет никаких гарантий того, что наша страна является неприкосновенной

с точки зрения своего суверенитета. У нас есть козырь, который, как мне кажется за все эти годы недостаточно использовали – меморандум, который был подписан президентом Кучмой в 1994 г. в Будапеште в время сессии ОБСЕ. Тогда страны-гаранты, в том числе Россия, США, Англия, Китай и Франция гарантировали Украине соблюдение её суверенитета. Возможно, здесь есть какие-то юридические моменты, потому что это политический документ, который не несёт юридической нагрузки.

Ну, и, наконец, военно-политический союз. Сегодня в своих декларациях, если исходить из Универсала (это последний документ, который основывается на Законе Украины об основах национальной безопасности), Украина не изменяла своих намерений двигаться в направлении Европейского Союза и НАТО. Однако в Универсале серьёзно изменены формулировки, которые предусматривают более основательную, глубокую работу в этом направлении. С моей точки зрения этот путь имеет определенные преимущества - НАТО является союзом демократических стран и каждое решение принимается после серьёзных консультаций. И далеко не всегда, как мы привыкли думать, США решают всё, хотя они решают многое. Ситуация в Афганистане и Ираке как раз подчёркивает определённую демократичность этого сообщества. Я хотел, чтобы Вы меня правильно поняли; я сейчас не агитирую за какую-то определённую позицию, я хочу просто обрисовать ряд преимуществ и недостатков, чтобы это стало предметом обсуждения за этим круглым столом. Ну, и, наконец, последнее. Украина сегодня демократическая страна, и этот проект стал сердцевинной нашей жизни за последние два года. Мы поняли, что демократические и экономические реформы, высокие стандарты жизни не всегда сразу совпадают и не всегда дают возможности принимать правильные политические решения. Но, то, что этот проект существует и то, что это дает Украине возможность серьёзно вести дискуссию о выборе внешнеполитического курса -это наше большое достижение, этим можно гордиться. На этом я заканчиваю своё выступление и буду готов ответить на все ваши вопросы, которые будут возникать в процессе нашей работы. Спасибо.

А.М.Зленко

Я щиро дякую Володиміру Павловичу Горбуліну за його змістовне представлення доповіді «Безпека-2010» з акцентом на забезпечення національної безпеки України. Мені здається, що якщо ви ще звернете увагу на опублікований у газеті «Дзеркало тижня» за суботу (16.12.06) матеріал «Безпека-2010», то зможете доповнити те, що не було сказано паном Горбуліним. Він виділив, як я розумію,

основні моменти цього матеріалу, вони як раз досить актуальні і ми йому ще раз за це вдячні. А зараз, шановні панове, ми переходимо до обговорення конкретної теми в рамках першої сесії. Це безпека України в її геополітичному вимірі. Хотів би зауважити, що теми зовнішньої політики і національної безпеки – поєднані, і це, на мій погляд, є абсолютно логічним. Нагадаю, що наріжним каменем розвитку держави є її безпека і тому цій стратегічній меті підпорядковані всі зусилля держави, у тому числі і на зовнішньополітичному напрямі. Основними функціями зовнішньої політики, нагадаю, відповідно до Основних напрямів зовнішньої політики України, є забезпечення національної безпеки. Я переконаний в тому, що Україна, міцно вмонтована у світове співтовариство, зможе реалізувати якнайуспішніше це завдання. Для цього, звичайно, потрібно утвердитися нашій державі на усіх можливих дипломатичних театрах. Сьогодні для нас важливо визначитися, в якому напрямі може рухатись Україна. Іншими словами, мова йде про геополітичний вибір її місця і ролі у глобальних трансформаційних процесах сучасних міжнародних відносин. Я хотів би привернути увагу до таких важливих чинників, які необхідно брати до уваги висвітлюючи цю тему. Перше: важливо пам'ятати, і ми політики й дипломати завжди пам'ятаємо, що незалежна Україна утверджується в світі за непростих умов. Зростає суперництво, конкуренція, силовий тиск, розширюються сфери впливу певних держав тощо. Друге: суттєвим для України залишається вплив географічно близького до неї пострадянського і євразійського простору. Третє: враховуючи, що Україна має на своєму західному кордоні за своїх сусідів держави-члени НАТО, на східному найбільшого нашого сусіда Росію, наша країна повинна, очевидно, переосмислити належним чином нові реалії на міжнародній арені і чітко визначити довгострокову зовнішньополітичну стратегію.

Постає питання, і це питання вже заторкнув пан Горбулін, – які сьогодні існують основні концепції і які з них доцільно враховувати. Перш за все, скажімо, європейська і євроатлантична інтеграція – одна концепція. Друга - це, можливо, традиційно притаманна нашій країні проросійська орієнтація. Третя концепція – це нейтралітет і позаблоковість, про що щойно було сказано. Ще інші - євразійство або рівновіддаленість. Про моделювання місця і ролі країни в процесі глобальної трансформації системи міжнародних відносин ми й будемо говорити в рамках круглого столу. А зараз переходимо до обговорення конкретного питання «Безпека України в її зовнішньополітичному вимірі». Я запрошую до слова Віталія Яковича Шибка.

В.Я.Шибко

Дякую, Анатолію Максимовичу, дякую організаторам цього круглого столу. Ви відчули, що доповідь, яку зробив зараз Володимир Павлович, була вислухана з великою зацікавленістю. І я думаю, що саме в доповіді ми відчули деякі елементи, які мають сьогодні бути дискутовані в Україні в цілому і, зокрема, серед нас, тих, що зібралися за цим круглим столом.

Я хотів би у своїй невеличкій інформації зосередити вашу увагу на тому, як, можливо, треба вибудовувати наші взаємовідносини на зовнішніх теренах, а саме в європейському просторі. Той саміт, який закінчився минулого тижня в Брюсселі, продемонстрував принаймні дві речі: перше – те, що Європа занепокоєна ситуацією, що склалася сьогодні в Європі. Для занепокоєння є цілий ряд причин, я їх не буду повторювати, тому що Володимир Павлович їх назвав. Але є ще інший чинник, на який теж треба звернути увагу, як наслідок того, що відбулося в Брюсселі. Йдеться про те, що ЄС втратив наступальну силу. І ми добре повинні усвідомлювати, що після вступу до Євросоюзу у січні Болгарії та Румунії, скоріше за все, жодна інша держава не приєднається до ЄС протягом тривалого часу. Якщо так, то треба нам вибудовувати свою політику саме з врахуванням цього чинника, тому що Україна є як раз серед тих держав, що стоять на останніх позиціях у черзі стосовно приєднання до Євросоюзу.

На цьому самміті було визнано, що Євросоюз не може байдуже ставитися до тої нестабільності, яка сьогодні є в Європі і в світі. Там була, навіть, визначена лінія цієї нестабільності – вона починається від Білорусі і йде аж до Північної Африки через Україну, Молдову, Балкани, Кавказ. Як бачите, Україна саме попадає у цю зону нестабільності, яка найбільше непокоїть Євросоюз. Якщо так, то ЄС не можуть залишитися байдужими до подій в Україні, і, звісно, що на сьогоднішній день там вибудовується політика, як далі співпрацювати з цими країнами, включно з нашою. Було підкреслено: якщо ЄС не візьметься за справу просування своїх сусідів до добробуту та належного державного правління, то може заплатити за це дуже дорогу ціну.

Ви знаєте, що той план дій, який раніше був запроваджений серед можливих кандидатів на вступ до Євросоюзу, сьогодні визнається як не дуже ефективний. Я хочу тут процитувати відомого вам Чарльза Гранта – він зовсім недавно опублікував невеличку, але дуже цікаву для нас статтю: «Європа повинна обійняти своїх сусідів». У нього є дуже цікаве порівняння: «Морква, яку тримає ЄС перед сусідами, не настільки соковита, аби мотивувати їхню політичну еліту запровадити більшість з тих болючих реформ, що їх вимагає ЄС». Тобто, на порядку денному питання: щоб вибудовувати свою політику добросусідства, потрібні якісь інші дії. Ви знаєте, що, наприклад,

Німеччина, яка буде головувати в ЄС наступні півроку, запропонувала нову європейську політику сусідства. Якраз в плані цієї нової політики сусідства пропонується, наприклад, інтегрувати сусідів у енергетичний ринок та транспортну систему. Явно відчувається, що на сьогоднішній день вибудовується тенденція - інтегрування через секторальні можливості і надання сусідам якихось нових торгових та економічних можливостей. Це буде називатися поглиблена вільна торгівля. Я відчуваю, що за цим простежується намір Союзу іти значно далі. Наприклад, запропонувати кращий варіант спільної зовнішньої політики та політики у сфері безпеки. І я думаю, що Україні доцільно зважити на цю можливість і брати участь в обговоренні запропонованої політики. Наприклад, Україна повинна, як і пропонується, направити своїх дипломатів до Ради міністрів у Брюсселі, брати участь в обговоренні питань, що становлять для неї інтерес: у сфері безпеки Черноморського регіону, щодо протидії тероризму та нелегальній міграції. Саме в цій галузі, як мені здається, наша держава, як партнер Євросоюзу, могла б все-таки відігравати більш активну роль.

Ми повинні також бути свідомими того, що Україна в цій ситуації повинна навчитися духу компромісу. Це і дасть нам можливість отримувати більш плідні результати у співпраці з Євросоюзом і такими країнами, які входять не тільки до Євросоюзу, але й до НАТО. Ми, і в першу чергу політична еліта України, повинні добре розуміти ці питання, відчувати, що на якийсь час нам треба бути більш нейтральними щодо Плану членства. Якраз політика здорового глузду дасть нам можливість більше бути впливовими в цій ситуації.

І останнє. Я хочу підкреслити, що для Євросоюзу те напруження, про яке я говорив вище, може виникати не тільки з приводу якихось внутрішніх причин, а й з приводу того, як буде розвиватися взаємодія зі своїми сусідами. Європа у жодному разі не буде в захваті від того, якщо ми будемо розбудовувати якісь недосконалі відносини, наприклад, з Молдовою чи Росією. Тут нам треба застосовувати таку політику, яку ми зараз запропонували на останньому засіданні комісії Україна – Росія. Було більше прагматичного. Цього ж ми чекаємо і від зустрічі, яка відбудеться 22-го грудня (Візит В.Путіна в Україну).

І останнє: тут пропонується кілька політичних шляхів, в тому числі нейтралітет України. Це було б бажано для України, але, на мою думку, тут потрібне визнання з боку європейської та світової спільноти. Україна, коли вона може запропонувати щось як нейтральна держава, повинна як така бути визнаною усіма країнами, а це не дуже легкий шлях. І цього ми теж маємо бути свідомі. Дякую за увагу.

А.М.Зленко

Я щиро дякую Вам, шановний пане Віталю Шибко, голові Комітету ВР України з питань зовнішньої політики. Спасибі за інформацію про настрої, які спостерігаються зараз в Раді Європи і в Європейському Союзі щодо України, щодо її місця. Дякую за зроблені Вами наголоси стосовно того, яким чином ми можемо просувати нашу політичну діяльність, у тому числі по відношенню до своїх сусідів. А зараз я запрошую до слова Євгена Кожокіна, дериктора Інституту стратегічних досліджень Російської Федерації. Будь ласка, Євген Михайлович.

Є.М.Кожокін

Спасибо, г-н председатель. Исключительно интересный доклад представил сегодня Владимир Павлович Горбулин. К счастью, я имел возможность его также прочитать. Мне кажется, что в этом докладе совершенно явно есть две части. Первая часть – это анализ глобальной ситуации, анализ тех концепций, которые выдвинули Валерстайн и огромная группа экспертов и которые потом были суммированы сотрудниками Агентства национальной безопасности США. Несколько слов по первой части. Мне кажется, что тезис, выдвинутый Владимиром Павловичем о том, что суверенитет национальных государств – это явление в определенной степени уходящее, требует определённых корректив. Мы действительно видим, что происходит процесс деградации государственных структур на значительной части территории Африки, отчасти в Азии и даже на постсоветском пространстве, так как, например, это происходит сейчас в Киргизии после «революции тюльпанов» – это трагедия для Киргизии и для нас, как ее соседей. Происходит совсем другой процесс на территории Европы, когда добровольно отказываются государства от части своего суверенитета в области обороны и безопасности в пользу структур НАТО, а в области экономических отношений - в пользу Европейского Союза. В то же время мы видим совершенно очевидное усиление государств-цивилизаций, таких как Соединенные Штаты. Ни в коем случае нельзя говорить о том, что Соединенные Штаты – государство, которые деградирует либо ослабляется. Вне всякого сомнения усиливается Китай, усиливается Индия, и несмотря на ряд сложностей постепенно превращается в мегагосударство Европейский Союз. То есть, мы видим, как бы противоречивые тенденции. С одной стороны, изменения статуса национального государства, с другой стороны – рост и усиление государственной безопасности.

Понятие цивилизации – это очень сложный термин, долгое время интеллектуальным элитам не удавалось как-то его сформулировать, это больше строилось на интуитивном анализе, но сейчас, благодаря последним достижениям политической мысли, можно выделить, допустим, для тех же Соединенных Штатов некоторые особенности. Например, ни для Европы, ни для других стран нехарактерно своеобразное сочетание государства и гражданского общества, какое мы видим в США. Тот простой, казалось бы, феномен, что вот, скажем, в 2008 году пройдут выборы и победит, допустим, кандидат-демократ и тысячи чиновников, включая послов, уйдут в отставку, а на их место придут люди из бизнеса, из университетов, из неправительственных организаций. Это обеспечивает фантастическое единство нации, совершенно другой менталитет тех же профессоров или людей, работающих в НПО. В отличие от нас на постсоветском пространстве или даже европейцев: у них любой профессор знает, что завтра он может стать, например, министром обороны. Таких случаев в Соединенных Штатах достаточно много. Поэтому, когда в наших странах работают люди из их НПО и говорят: «мы совершенно независимы», то да, они юридически независимы, но их ментальность такая, которая на сто процентов соответствует той клятве, которую произносит любой человек, когда становится гражданином Соединенных Штатов. Можно просто прочитать эту клятву и понять, насколько это гомогенное и, в общем-то, единое по своей сути общество и государство.

Ну, и второй момент. Наверное, ни в одной другой бюрократической системе нет такой открытости и умения работать как в межведомственном плане, так и сотрудничая между верхними и нижними этажами бюрократии. В этом плане и европейцы, и мы с нашим, я бы сказал, византийским ещё бэкграундом, конечно, уступаем Соединенным Штатам.

В то же время, сейчас есть такая давняя проблема в международных отношениях – это конфликт, я бы сказал, рациональных проектов и иррациональных проектов. Долгие годы всё, что было связано с Западом, было синонимом рациональных подходов к политике и к решению других вопросов. Не буду ссылаться на Макса Вебера, это очевидно. В последнее время, к сожалению, для нас всех произошли некоторые срывы с точки зрения сугубо рациональных подходов. Рассмотрим столь исключительную для нас сферу, как сфера борьбы против распространения ядерного оружия, притом для моей страны, для России эта сфера имеет особое значение, так как мы понимаем нашу особую ответственность в качестве ядерного государства, в качестве постоянного члена Совета безопасности ООН. И то, что

произошло на данный момент исключительно опасно. Накануне войны против Ирака было три самых проблемных государства: Корейская Народно-Демократическая Республика, Иран и Ирак. Как показал последующий ход событий, наибольшую опасность с точки зрения создания ядерного оружия представляла КНДР. Вызывают некоторую обеспокоенность действительно мирные программы Ирана, они мирные, но мы все понимаем, что грань между мирными программами и военными очень тонкая. И, наконец, как показал анализ, Ирак с точки зрения распространения не представлял никакой угрозы. Однако был нанесен удар по Ираку. Сейчас мы все, и прежде всего страны, несущие особую ответственность за нераспространение, находимся в тяжелейшей ситуации, так как вся логика против распространения ядерного оружия нарушена. Нарушена, к сожалению, Соединенными Штатами. Но, платить за это должны все, хотя ошибку сделало, прежде всего, руководство США.

Совершенно очевидно, что происходит глубокая трансформация НАТО, и последний саммит в Риге это показал. При этом дается объяснение, что доктринальная основа НАТО запаздывает по сравнению с теми действиями, которые надо осуществлять. На сегодняшний день впервые в своей истории НАТО ведёт прямые боевые действия в Афганистане. Связь Афганистана, ситуации в Афганистане с Ираком более чем очевидна. Из Ирака Соединенные Штаты вынуждены будут уйти, и их внутренняя ситуация, я не буду говорить про ситуацию в Ираке, внутренняя ситуация США подталкивает к этому их руководство, так как это демократическая страна, и если народ не хочет этой операции, то никакой политик не может ее продолжать. Совершенно очевидно, что после того, как Соединенные Штаты уйдут из Ирака, ситуация в Афганистане, которая на сегодняшний день ухудшается, ухудшится еще более стремительно. И с этой точки зрения на сегодняшний день перед НАТО стоит тяжелейший вопрос, тяжелейший, наверное, за всю историю этой организации – это серьезнейший вызов, потому что это может быть первое очевидное военное поражение НАТО, как бы потом средства массовой информации это ни называли. Во всяком случае, в исламском мире и, особенно, среди тех сил, которые противостоят на сегодняшний день и Западу, и всем нам, России в том числе, это будет расценено однозначно, как победа. И это будет, действительно, очень серьезно, так как приведет к дестабилизации.

Наконец, последний тезис, чтобы не нарушать графика, я его уже и так чуть-чуть нарушил. Мне представляется, что когда на Украине произошла «Оранжевая революция» под демократическими лозунгами, то можно было ожидать, что внимание к реальным нуждам народа после этого будет значительно больше, чем в любой

другой из стран СНГ, в том числе в моей стране. Мы видим, что, если судить по курсу, который предлагает Президент Украины, этого не происходит. Подавляющее большинство населения против НАТО, а Президент навязывает свое мнение народу. Президент как бы считает, что он понимает гораздо лучше, чем думает народ, и нужно народу просто исправлять свое неправильное мнение по поводу НАТО. Как это соотносится с демократическими ценностями той же «Оранжевой революции», я не очень понимаю.

Ну и, наконец, последнее. Мне представляется, что в том, что касается вопросов безопасности, в нашем постсоветском пространстве есть действительно очень серьезные вызовы. Но, почти исключительно, эти вызовы лежат в области того, что называется *soft security* («мягкая безопасность»). Проблема наркотиков, проблема здоровья населения. Мы, как и Украина, переживаем такой вызов, как простое сокращение населения, депопуляция. Это исключительно серьезный вызов и перед Украиной и перед Россией. Проблема СПИДа: в последнее время, к сожалению, как говорят наши специалисты, ситуация ухудшается, в том числе и из-за некоторых неправильных решений. И в этом плане мне кажется, что есть общерегиональный интерес бороться против всех вызовов, которые лежат в области *soft security*. Но, к сожалению, когда говорят, что целый ряд проблем Украины может решить НАТО, то в области *soft security* эта организация не может сделать практически ничего. К тому же, действительно, мне кажется, исходя из демократических ценностей, мы должны в большей степени обращать внимание на социальную сферу, на то, как и с кем живёт наш народ или наши народы, тем более, что проблема бедности, проблема слишком большой социальной стратификации, это очень серьезная проблема, которая действительно уже перерастает в проблему безопасности. Спасибо за внимание.

А.М.Зленко

Я хотел бы поблагодарить Евгения Михайловича за выступление и ещё раз выделить те моменты, на которые хотелось бы обратить ваше внимание. Во-первых, мне кажется, что заслуживает последующей дискуссии такой вопрос, как подходы к оценке суверенитета. Мне кажется, это очень важная постановка вопроса, которая противоречива и, возможно, требует дальнейшего толкования. Тенденции в развитии некоторых государств, как мне представляется, тоже заслуживают внимания. И рациональный, и так называемый иррациональный подходы к проблеме распространения ядерного оружия. Скажем, имеет ли отношение Россия к этой проблеме. В том числе можно поговорить и об отношении Украины к этой проблеме. Затронуты также вопросы

развития НАТО, которые, конечно, мы не можем не учитывать в ходе сегодняшней дискуссии по данной теме. И, конечно, такой вопрос, как тенденции мирового развития в контексте расстановки основных политических сил. И, последнее, конечно, «оранжевая революция». Она была упомянута, дана кратко ее оценка, направление и последствия.

Л.Д.Кучма

У меня вопрос к Евгению Михайловичу. Трудно не согласиться с оценками Вашего короткого выступления. И мне, главное, понравилось, что мы за внешними проблемами не забыли те огромные проблемы, которые есть у нас внутри страны, в нашем доме. Это мы как-то пытаемся сгладить, как будто ничего не происходит.

И насчёт внешней политики – я абсолютно с Вами согласен в том, что касается распространения ядерного оружия. В этом плане у меня вопрос. Да, правильно, Корея, Иран и Ирак были проблемными странами в этой части. И скажите, пожалуйста, почему (подвергся нападению) Ирак? Почему не Корея? Наверное, и в Соединенных Штатах разведка высочайшего уровня, и англичане всегда славились разведкой своей, да и Россия, как партнер Соединенных Штатов по борьбе с терроризмом могла поставить заслон. Так почему выбран был Ирак, а не допустим Южная Корея?

А.М Зленко : Северная?.

Л.Д.Кучма: Да, конечно, Северная Корея. Это моя сегодняшняя встреча с журналистами из Южной Кореи привела к этой оговорке.

Є.М.Кожокін

Спасибо. Это сложный очень вопрос, Леонид Данилович. Мне представляется, что, если говорить о разведках Великобритании и России, то они были в разных ситуациях. Руководство любой из разведок входит в бюрократическую систему, и можно предположить, что руководство разведок Великобритании и США слишком хорошо понимало, чего от них ждёт политическое руководство страны. И поэтому появились те данные, которые потом работали на дискредитацию этих служб, потому что оказались неправильными. Что касается разведки Росси, и то, видимо, давались адекватные оценки, потому, что российское руководство пыталось объяснить Соединенным Штатам, что мы выступаем против войны в Ираке не потому что мы за то, чтобы Ирак стал ядерной державой, не потому, что мы хотим противодействовать

Соединенным Штатам из каких-то иррациональных соображений. Руководство нашей страны на сегодняшний день отличается рациональностью и прагматизмом. Мы просто считаем, что наши общие цели лучше осуществлять сугубо мирным путем, тем более, что Ирак накануне военных действий пошёл на невероятные уступки. И это отлично понимали и мы, и французы, когда говорили о том, что если сейчас мы не будем осуществлять военного акта, а покажем, что уровень контроля над Ираком уже такой, что можно точно сказать, что там есть и чего там нет. К сожалению, эта точка зрения не была нашими партнёрами воспринята, и мы имеем на сегодняшний день то, что мы имеем. Тупиковую, трагическую ситуацию. Притом, я повторю, что эта трагическая ситуация отнюдь не для одних американцев – эта трагическая ситуация и для нас, россиян.

Л.Д.Кучма

Если говорить проще, и если я правильно Ваш ответ понял, то и Соединенные Штаты Америки, и Россия, да и Европа в целом точно знали, что никаких разработок по ядерному оружию в Ираке нет. Тем более с такими короткими штанишками, с таким технологическим запасом, ну, о каком ядерном оружии можно говорить? Если только кто-то туда его.....

П.П.Толочко

Не было в Ираке и украинских систем типа «Кольчуга», в продаже которых Хусейну Вас, Леонид Данилович, обвиняла оппозиция.

Л.Д.Кучма

Об этом я уже и не говорю

Є.М.Кожокін

Леонид Данилович, Вы правы. Я из-за скромности промолчал было. Вы со всей прямотой Президента сказали то, что есть на самом деле.

А.М.Зленко

Спасибо, Евгений Михайлович, спасибо Леонид Данилович. Я только одну хотел бы реплику добавить, кстати, в контексте Вашего вопроса, уважаемый г-н Президент. Я недавно встречался с Колином Пауэллом в Эмиратах, он выступал на одном из международных форумов, называется «Лидеры в Дубаи 2006», и ему журналист „CNN”, трансформируя мнение зала, огромного зала, где-то 2000

человек, задал вопрос: «Скажите, Ваше выступление в Совете безопасности ООН о наличии или отсутствии ядерного оружия, оно было продуманным? Оно действительно базировалось на Вашем убеждении в том, что в Ираке находится именно это оружие массового уничтожения?» Пауэлл ответил следующее: «Я уже неоднократно извинялся, и сегодня извиняюсь перед Вами. Я прошу прощения. Меня ввели в заблуждение, и, прежде всего, меня ввела в заблуждение наша разведка». Вот так, кратко я хотел бы тоже ответить на этот вопрос.

А зараз я передаю слово шановному Сергію Пирожкову, заступнику Секретаря Ради національної безпеки й оборони України. Будь ласка.

С.І.Пирожков

Дякую, шановний Анатолію Максимовичу. Ну, я так зрозумів, що тут переважно російська мова, тому, може, краще російською.

Уважаемые дамы и господа, прежде всего я хотел бы поблагодарить за приглашение выступить на этом круглом столе и считаю, что очень актуально определена его тема, как безопасность Украины в геополитическом измерении. Актуальность состоит в том, что Украина, с моей точки зрения, должна определять свои внешнеполитические приоритеты, прежде всего, исходя из акцента на безопасность, национальные интересы и экономический рост. И если эти три основных условия не будут выдержаны, то, естественно, мы будем и дальше продолжать двигаться в таком жидкообразном состоянии, колеблясь влево-вправо, не имея четкой и ясной стратегии. Я хотел бы Вас проинформировать, что в пятницу (15 декабря 2006 г.) на заседании Совета национальной безопасности и обороны был рассмотрен проект Стратегии Национальной безопасности Украины. Этот документ уже разрабатывается не один год после Закона об основах национальной безопасности Украины, принятого в 2003 году. Эта стратегия, по сути, есть конкретизацией основных положений Закона 2003 года. Смысл этого документа состоит в том, что он должен определить четкие приоритеты и основные национальные интересы и угрозы, которые сегодня существуют перед нашим государством в контексте внутренних и внешних аспектов. И прежде всего, определить основы политики, приоритеты политики национальной безопасности.

До сих пор эта политика определялась концепцией национальной безопасности, которая была принята парламентом в 1997 году, затем законом 2003 года, а вот приоритеты на среднесрочную перспективу, к сожалению, не были утверждены на высоком государственном уровне. И в соответствии с законом,

Президент Украины должен принять стратегию национальной безопасности. Вот такой документ представлен во второй редакции. Первая редакция была подготовлена в мае 2006 года и потом она была обсуждена на парламентском комитете по вопросам национальной безопасности и обороны в октябре, была обсуждена на межведомственных совещаниях в правительстве и среди экспертного сообщества, в том числе и в рамках совместной рабочей группы Украина-НАТО высокого уровня. Я хотел бы сказать, что в этом документе как раз актуализированы как основные угрозы, так и то, что наиболее важно, основные приоритеты политики национальной безопасности. Я хотел бы подчеркнуть, что тот документ, который подготовлен в рамках форума - «Безопасность-2010», и основные положения, которые были опубликованы в субботнем номере «Зеркала недели», по сути, они целиком и полностью корреспондируются с положениями Стратегии национальной безопасности. И основной акцент в этом документе сделан на том, чтобы показать, что основные приоритеты сегодня находятся, вернее, угрозы, находятся не во внешней среде, а всё же во внутренней среде и во внутривнутриполитических проблемах, которые происходят сегодня в государстве. И сегодня процесс консолидации общества – это и является одним из важных приоритетов, в том числе и политики национальной безопасности.

Кроме того, в стратегии подчеркнуто, что серьезным препятствием на пути консолидации общества и устойчивого развития государства является низкая эффективность и недостаточная действенность механизмов принятия и выполнения государственных решений. Имеют место несогласованность действий органов власти и снижение профессионализма госчиновников, а также расширение масштабов коррупции и сращивание бизнеса и политики на всех уровнях государственной власти. К сожалению, это не новое явление, но сегодня оно уже является значительной угрозой национальной безопасности.

Остаются нерешёнными проблемы и в области экономической безопасности, которые мешают устойчивому развитию страны. Прежде всего, тут выделяется как приоритет для действий непоследовательность структурных реформ и неэффективность использования материальных ресурсов. Кроме того, в числе основных угроз отмечено и ухудшение экологической ситуации, рост техногенных угроз, которые создают условия для появления чрезвычайных ситуаций, то есть катастроф.

В том числе, как угроза, выделяется демографический кризис в современной Украине. Его углубление связано сегодня не столько с современным экономическим развитием, сколько с теми демографическими катастрофами, которые имели место в истории

нашей страны на протяжении XX столетия. Речь идёт о Первой мировой войне, голоде, репрессиях 30-х годов, Второй мировой войне и последующем развитии, которые деформировали возрастную структуру населения, что сегодня ещё более усугубило демографический кризис. Я приведу только одну цифру. В период с 1993 по 2005 гг. численность населения Украины сократилась более чем на 5 млн человек и, к сожалению, негативная тенденция сохраняется. По прогнозам Института демографии Национальной академии наук Украины, в 2050 году численность населения Украины может сократиться до 35 млн человек, примерно на 10 млн за период после 2006 года.

В стратегии четко выделены и важнейшие аспекты внешней политики, которые касаются целого комплекса проблем: и европейская интеграция, и взаимодействие со стратегическими партнёрами; отдельно выделена роль взаимодействия в русле стратегического партнерства с Российской Федерацией, а также со странами-соседями. Акцент сделан на развитии наших отношений с соседними странами в Черноморско-Каспийском регионе для того, чтобы усилить это взаимодействие.

Я, к сожалению, вынужден завершить своё выступление. Хотел бы ограничиться еще одной фразой: надеюсь, что наш форум действительно будет способствовать тому, чтобы мы более обоснованно и целенаправленно подходили к определению приоритетов и внешней политики, и политики национальной безопасности. Благодарю за внимание.

А.М.Зленко

Спасибі, Сергію Івановичу. Леонид Данилович опять просит слова.

Л.Д.Кучма

Это снова вопрос. Сергей Иванович, вот мы ознакомились с докладом, с газетными материалами, Совет национальной безопасности нам стратегию предложил, а мне б хотелось слышать Ваши выводы, что нужно сделать и как себя должна вести Украина. Раз, два, три четыре, пять – сколько там? До десяти или больше? То есть, Вы же нам предлагаете для обсуждения не все десять стратегий, так? Пока что видим только проблемы. Или стратегия уже есть? Если нет, то из чего исходят сегодня Президент, правительство?

С.І.Пирожков

Благодарю Вас, уважаемый Леонид Данилович, постараюсь ответить.

Стратегия состоит не только из приоритетов и тех угроз, которые обозначены. Она состоит из стратегических целей, приоритетов и заданий, основных заданий политики национальной безопасности – это третий раздел, и четвёртый раздел характеризует, определяет основной механизм реализации этой стратегии и те институции, которые должны участвовать при ее реализации. Я только кратко перечислю основные стратегические приоритеты, то есть то, на что должны быть направлены усилия государственной власти в реализации этой стратегии.

Первым приоритетом выделено достижение национального единства и консолидации общества путём преодоления объективных и искусственных противоречий социально-культурного, конфессионального, этнического, языкового, регионального и межрегионального характера. Второе – это повышение эффективности системы государственного управления и местного самоуправления, взаимодействие органов власти с институтами гражданского общества. Третий приоритет – это обеспечение приемлемого уровня экономической безопасности, которая невозможна без осуществления структурной перестройки, повышения конкурентоспособности национальной экономики. Четвертый приоритет – обеспечение энергетической безопасности государства, прежде всего, путём коренного повышения эффективности использования топливно-энергетических ресурсов. Пятый приоритет - достижение высоких социальных стандартов и решение на этой основе социально-демографических вопросов. Шестой приоритет - создание безопасных условий жизнедеятельности населения; здесь широкий комплекс вопросов, связанных с использованием природных ресурсов. Седьмой приоритет - реформирование институтов сектора безопасности, вооружённых сил, других военных формирований, правоохранительных органов. Эта работа уже начата. Восьмой приоритет - ускорение реализации судебной реформы в направлении становления в Украине системы судебного устройства, которое функционировало бы на основах верховенства права в соответствии с европейскими стандартами. Девятый приоритет - развитие системы демократического гражданского контроля над военной организацией, правоохранительными органами государства. Десятый приоритет - повышение эффективности внешнеэкономической деятельности путём формирования вокруг Украины безопасной международной среды, укрепление системы коллективной безопасности на европейском и трансатлантическом пространстве, развитие отношений кооперации в глобальном и региональном измерении. Защита и поддержка украинских граждан и их интересов за границей. Также выделяются приоритеты в

контексте отдельных государств, в том числе развитие украинско-российского партнёрства на основе прагматизма и открытости, взаимовыгодной кооперации и сотрудничества как ключевых условий обеспечения национальной и региональной безопасности.

А.М.Зленко

Спасибо, Сергей Иванович, за Ваше выступление. Спасибо за то, что Вы привлекли внимание к такому важному событию, как принятие Советом национальной безопасности и обороны Стратегии национальной безопасности с учетом всех приоритетов, на которые вы делали акцент. Спасибо. Вопросы, видимо, остаются. Я так понимаю, те вопросы, которые задавались, ещё раз свидетельствуют, насколько важна эта стратегия национального развития. Я думаю, что очень важный первый шаг сделан. Уже сам факт привлечения внимания к этому даёт основания для того, чтобы мы задумывались и работали над этим далее. Благодарю за внимание. Сейчас я хотел бы дать слово Леониду Макаровичу Кравчуку, Президенту Украины. Ваше слово, пожалуйста.

Л.М.Кравчук

Хотів би більше звернути увагу нашого круглого столу до деяких практичних висновків і проблем, які торкаються формування зовнішньої політики України. Тим більше, що Леонід Данилович уже своїми запитаннями зробив спробу перевести цю проблему в практичне русло. Зрозуміло, що зовнішня політика України формується під впливом об'єктивних факторів, це зовнішні, так би мовити, фактори. І тут в доповіді, яку представив Володимир Горбулін, глибоко і серйозно показано ці зовнішні чинники, які для нас є об'єктивними і які ми маємо враховувати в формуванні своєї політики. І тому тема, вірніше, доповідь, цікаво було слухати і ознайомитися з нею.

Звичайно, Україна знаходиться в глобальному світі і вона не може формувати свою зовнішню політику без врахування безпеки в світі, в Європі, і не може проводити таку зовнішню політику, яка не вписується або не кореспондується із загально визнаними глобальними проблемами в світі. Я, наприклад, можу нагадати день української незалежності, коли ядерна зброя України стала предметом обговорення, принаймні, всього світу. І ми не могли діяти поза інтересами Європи й світу. Цей фактор діє і буде діяти, і тому ми інколи потрапляємо в надзвичайно складне становище, коли наша зовнішня політика або формується без врахування реалій, або не повною мірою враховує об'єктивні процеси, що відбуваються в світі. Або ще гірше – поспіхом сформовані наші формули часто-густо не виходять з наших реалій, і складається враження, що або вони

нам невміло підказані кимось, або нав'язані через дипломатичний тиск. Таким чином, ми виглядаємо як країна, яка непослідовно і несистемно формує свої зовнішньополітичні напрями.

Наступне: те, що внутрішні фактори впливають на формування зовнішньої політики – ми це якось мало обговорюємо, а воно єдине ціле – внутрішня й зовнішня політика. І тут я би хотів привернути увагу лише до деяких фактів. По-перше, внутрішні наші чинники у доповіді недостатньо обґрунтовані, недостатньо проаналізовані і не зроблені достатні висновки. Я думаю, що наступна доповідь могла бути про наші внутрішні проблеми і помилки, яких ми припускаємося в нашій зовнішній політиці протягом 15 років. Це було б корисно для нас для того, щоб якось не повторяти їх в перспективі.

По-друге: ми не можемо формувати зовнішню політику, не враховуючи того минулого, з яким ми тоді йшли до незалежності. Я переконаний, що тут ми повинні діяти дуже аналітично, дуже серйозно, модернізуючи наше минуле, виходячи з потреб України, але без посягання на інтереси інших країн. У цьому плані я хотів би сказати, що є речі, які для нас повинні бути на цьому етапі як аксіома – це стосунки з країнами, з якими ми жили в Радянському Союзі, і перш за все, з Росією. Росія повинна бути пріоритетною в нашій зовнішній політиці. Принаймні, звертаючись до Росії з проханням, щоб вона також враховувала ці наші побажання. Щоб ми були партнерами і виходили з того, що наше минуле спільне, а майбутнє має бути цікавим і розумним, відповідаючи нашим власним перспективам розвитку. Це фрагменти, скажімо, для нашого обговорення.

Я пропоную порушити ще одну тему. Це тема, яка стосується формального боку нормативних документів. От я підняв Конституцію. Прочитав принципи діяльності. Верховна Рада визначає засади зовнішньої політики. Президент здійснює керівництво. Кабінет Міністрів забезпечує здійснення. От хто може розібратись в цих словах? Значить, здійснюється керівництво – це, так би мовити, керівна і спрямовуюча сила, вона вже в нас була. Кабінет міністрів виконує волю і повинен забезпечити це здійснення. Тобто Президент може казати Кабінету Міністрів, що ви робіть те, те, те і те на основі того, що сказала Верховна Рада, а Кабінет Міністрів сам не знає, що йому робити. Ось така цікава ситуація. Ми часто потрапляємо у складну ситуацію, спілкуючись з посольствами, з іноземними представниками та громадянами – вони іноді зовсім не розуміють, що відбувається. Тому, я думаю, нам потрібно в цій же доповіді або, може, в наступній, обговорити і запропонувати наше бачення. Тим більше, що, як мені відомо, проект нових засад внутрішньої і зовнішньої політики вже знаходиться у Верховній Раді. І може

Верховна Рада сказала б нам спасибі за те, що ми щось запропонували.

І останнє: а якою має бути зовнішня, все-таки, політика України? На це запитання дуже легко відповісти. Кажуть, вона повинна забезпечувати національні інтереси держави. Мир, злагоду, спокій. Забезпечувати умови здійснення нашої внутрішньої політики. Все це правильно. Але, я хочу запропонувати таку схему, щоб зовнішня політика не загалом декларувала факти і пріоритети – це зрозуміло кожному, вони виписані в доповіді, як я пам'ятаю, один Леонід Данилович тільки надіслав до Верховної Ради дев'ять послань. У цих посланнях настільки все узагальнено, настільки все повторюється - кожного разу одне і те ж. А потрібно конкретно визначати зовнішні кроки, як це називають, кроки зовнішньої політики до кожної конкретної держави, до групи держав, до європейських організацій. Це повинно бути визначено в усіх наших документах. Якщо не на рівні Верховної Ради, то на рівні хоча б інструкцій, які пишуться відповідними міністерствами і відомствами.

І на самий останок: хтось один повинен відповідати за щось одне. Якщо за систему зовнішньої і внутрішньої політики будуть відповідати всі, попри навіть те, що записано в Конституції, і порушувати норми Конституції, виходячи з власного бажання, а не стратегії, яку визначено в документі, ми, звичайно, завжди будемо мати проблеми в здійсненні зовнішньої політики України. Я закликаю наш круглий стіл, скажімо, підготувати на основі нашого обговорення якийсь документ, як його назвати – я не знаю ще, ця пропозиція виникла в мене в ході нашої розмови, з яким звернутися до керівних органів України з відповідними конкретними пропозиціями. Дякую.

А.М.Зленко

Дякую, Леоніде Макаровичу. Я хотів би Вам подякувати за те, що Ви привернули увагу до формування зовнішньої політики. Друге. Я хотів би також подякувати за ті пропозиції, які Ви адресуєте всім і в тому числі нашому „Українському форуму”. Звичайно, ми звернемо увагу на Вашу пропозицію щодо узагальнення сьогоднішньої дискусії за цим круглим столом з тим, щоб вийти на якесь подання цього документу. Над цим питанням ми ще будемо розмірковувати. Я Вам щиро дякую. Ми закінчили з основними виступаючими. Зараз запрошуюю бажаних, хто хотів би виступити. Будь ласка. Ми встановили регламент - десь до п'яти хвилин. Будь ласка.

Дж.Шерр (експерт з військових питань, Великобританія)

Спасибо Вам большое. Я попробую высказать мое мнение на русском языке. Сегодня, когда появились новые очами напряжённости, проблемы в Европе и когда раскол продолжается в

украинском обществе, естественно, рассматривать все аспекты концепции нейтралитета. Но вопрос в том, отвечает ли этот статус нашим реалиям. Я думаю, что нужно помнить, что концепция и статус нейтралитета были предназначены для того периода, когда война была главным инструментом великих держав и когда главной угрозой мелким государствам была военная агрессия и завоевание. Мы живём сегодня в радикально иной обстановке. Сегодня кардинальной угрозой новым независимым государствам в этом регионе является слабость внутренних институтов и эксплуатация этой слабости транснациональными криминальными группировками и иностранными государствами. Главная реальность сегодня – это не соперничество между великими державами, но вызовы интеграции и потребность интеграции. Это первый момент.

Второй момент очень короткий. Сегодня интеграция включает многие аспекты безопасности, и совершенно невозможно проводить разделительные линии между политическими, военными, экономическими и социальными ее аспектами. Это учитывают в своей эволюции и НАТО и ЕС, которые в этом духе развивают свои концепции внешней политике, политики безопасности и обороны.

И последний момент. Да, это правда, что в кратко- и среднесрочной перспективе путь Украине к членству в ЕС, к сожалению, закрыт. Но возможности доступа к конкретным каналам интеграции остаются открытыми. Спасибо за внимание.

А.М.Зленко

Спасибо господину Шерру, и к нему есть вопрос у г-на Горбулина. Пожалуйста.

В.П.Горбулін

У мене питання не до пана Шерра, я хотів би прокоментувати пропозицію Леоніда Макаровича. Наскільки мені відомо, до Верховної Ради сьогодні подано три проекти основ внутрішньої і зовнішньої політики: від Комуністичної партії, від БЮТ і від «Нашої України». Я знайомий з усіма цими трьома проектами. Єдине, що насторожує –це щоб не сталось так, щоб головною метою цих проектів було чітко визначити, що може робити Верховна Рада, і нечітко визначити, що може робити Президент. Головне, щоб це не було головною метою цих проектів. Треба дійсно відшукати такий статус, який, як я би сказав, визначав дуже чіткий розподіл обов'язків і відповідальності. Тоді це буде мати сенс. Дякую.

А.М.Зленко

Дякую, Володимир Павлович. Пан Гриневецький просить слово. Сергію Рафаїловичу, будь ласка.

С.Р.Гриневецкий

Спасибі. Шановні присутні, перш за все, я би хотів висловити таку думку: тема, яка сьогодні винесена на розгляд круглого столу – це є логічне продовження попередньої зустрічі, яку також проводив „Український форум”, тоді мова йшла про конституційний процес. Дозвольте мені висловити свою точку зору, яка формується на південних кордонах, російською мовою.

Проблема геополитического выбора «красной нитью» проходит через всю историю Украины. Если вспомнить наше прошлое, то мы не раз увидим примеры, когда эта проблема вносила раскол в украинское общество и достаточно часто служила одной из причин утраты Украиной государственности. Нынешний период не стал исключением. Мы вновь переживаем "синдром Мазепы" и "синдром незначености". Все так же мы решаем мучительную дилемму «Восток или Запад», «Россия или Европа».

Сторонники того или иного вектора оперируют абстрактными понятиями для оправдания своего выбора. И, к сожалению, очень мало аргументов, которые бы исходили из существующих вызовов национальной безопасности нашего государства. Мы попали в своеобразный переплет взаимопересекающихся проблем. Процессы первоначального накопления капиталов, рыночных преобразований, развития государственной системы и гражданского общества совпали по времени и действию. Неконтролируемое развитие каждого из этих процессов несет в себе угрозу безопасности государства. Как результат, наши внутренние политические и экономические проблемы накладывают существенный отпечаток на геополитический выбор Украины.

Взять хотя бы существующую налоговую систему. Такой, казалось бы, элементарный фактор, как налог на добавленную стоимость, превращается сегодня в системную угрозу национальной безопасности, служит неисчерпаемым источником коррупции, которая подрывает действенность государственного механизма.

Такой же угрозой, является, на мой взгляд, и несовершенная судебная система, которая во многом является дезорганизующим элементом. Почти каждый день мы становимся свидетелями демонстративного игнорирования права как явления в Украине.

Поэтому, наверное, прежде чем говорить о геополитическом выборе в глобальном плане, нам стоит обратить внимание на те внутренние проблемы, которые мешают нам этот выбор сделать. Потому что, в каком бы направлении не развивалась интеграция, мы всегда столкнемся не только с внешними, но и с внутренними препятствиями.

Что мы имеем сегодня? По отношению к нам со стороны ЕС

формируется новая политика соседства. Благодаря просчетам нашей дипломатии политика нового соседства формируется и со стороны России.

Не стоит сбрасывать со счетов и существующее противостояние в украинском обществе, что сегодня устраивает практически всех геополитических игроков. Оно углубляется постоянным муссированием вопроса о вступлении Украины в НАТО. Очевидно, что стоит прекратить политические спекуляции вокруг календаризации вступления Украины в НАТО и направить усилия на достижение реальных шагов по развитию отношений с ЕС.

Как правило, говоря об интеграции, основное внимание уделяется межгосударственному уровню. В то же время практически игнорируется такой важный уровень, как региональный. Одесская область является членом семи международных организаций и объединений. Развивая работу в этом направлении, мы активно способствовали развитию интеграционных процессов как на западном, так и на восточном направлениях.

Хотел бы остановиться еще на одном вопросе. Как правило, угрозы безопасности Украины связывают либо с восточным, либо с западным векторами. И в то же время, практически без внимания остается южный вектор, значение которого, я уверен, будет расти с каждым годом. О значимости этого вектора говорит, к примеру, тот факт, что именно Черное море играет важную роль в утверждении Украины как транзитного государства. Как известно, наша страна расположена на пересечении важнейших международных путей. Кроме того, географическое расположение позволяет ей стать основным соединяющим звеном между богатым на нефтяные месторождения каспийским регионом и европейским рынком.

Однако процессы, происходящие в Черноморском бассейне, в ближайшем будущем способны создать целый ряд угроз национальным интересам Украины. Вступление в ЕС Румынии и Болгарии делает Европейский Союз одним из серьезных игроков в регионе. Стоит учесть, что по целому ряду направлений эти государства, являются нашими конкурентами и поддержка Брюсселя только усилит их (борьба за энергетические рынки и контроль за транспортировкой энергоносителей).

Кроме того, нас все чаще пытаются втянуть в противостояние Запада и России, используя для этого организацию ГУАМ. В то же время экономическая составляющая, в частности, транспортная и энергетическая сферы этого объединения, практически не развивается.

Уверен, что Украине на данном этапе следует уделить больше внимания формированию государственной региональной политики, ориентированной на развитие интеграционных процессов по

примеру Одесской области. Это позволит существенно уменьшить риски, вызванные нынешним геополитическим противостоянием.

Спасибо за внимание.

А.М.Зленко

Спасибо, Сергей Рафаилович. Леонид Данилович, у Вас вопрос? Пожалуйста.

Л.Д.Кучма

Нет, у меня не вопрос и не комментарий, а пожелание по первому вопросу.

Ну, во-первых, мне кажется, что не должен быть такой пессимистический тон по внешним факторам, потому что, если прочитаешь этот доклад, то просто жить не хочется. Кажется, что и выхода из этой ситуации нет, а мир всегда посредством разума находил выход и сейчас найдёт. И Украина не исключение. Во-вторых, мне бы хотелось, чтобы мы при подготовке стратегии, которая будет утверждаться Парламентом и, тем более, в последующей работе уделили больше внимания внутренним проблемам.

Первое: сегодня, наверное, мало, кто сомневается, что власти в наши дни не дееспособны. Я не буду говорить, по каким причинам – они абсолютно всем ясны.

Второе: несформированность политического консенсуса. Потому что, если посмотреть и на Запад и на Восток – ну, скажите, вот, сегодня присутствует у нас президент Польши – да, там есть разногласия, но в стратегическом плане по поводу развития Польши, тем более, что она уже в Европейском Союзе и член НАТО, там разногласий нет. Или, скажем, Россия рядом с нами. У России сегодня тоже главный лозунг, по-моему, как в Соединённых Штатах Америки: «Америка превыше всего». И Россия сегодня говорит, вся ее политическая элита: «Россия превыше всего». У них же нет такого, что есть у нас: один сюда – второй совсем в противоположную сторону. Но мы должны стремиться к консенсусу, хотя бы в долгосрочном плане. Так что давайте мы будем решать вместе эти вопросы, начиная, например, с вопроса языка. Давайте сядем и договоримся, что вот эта проблема рассматривается завтра, эта через месяц, эта - через пять-десять лет и т.д.

Сегодня нам говорят, и я ещё раз повторю, ребята, забудьте Европейский Союз. Да, мы ни в коем случае не должны отказываться от европейского выбора, да, мы должны стремиться к европейским стандартам и жить в условиях демократии и так далее. Но давайте прекратим декларировать это. Давайте мы перестанем махать перед народом этой конфеткой, как перед ребёнком маленьким. Мы всё

обманываем их. Давайте опустимся на землю и посмотрим более реально на весь проект. Почему мы отбрасываем сегодня Единое экономическое пространство? Россия же тоже себя видит самым-самым близким, она и есть самым близким, по сравнению с Украиной, партнёром Европейского Союза. Только она говорит, что мы не можем сюда вступить, потому что на ее территории не видно будет Европейского Союза. И четвёртый или третий момент - я забыл - Восток и Запад Украины, радикализация отношений внутри нашей страны. Кто сегодня сказал «большой выбор»? Владимир Павлович, по-моему, Вы. После президентских, после парламентских выборов эта проблема представляет национальную угрозу. Надо остановиться. Надо остановиться и...- такая возможность уже была - протянуть друг другу руки. Иначе, куда ж мы дойдём. Мы протянем ноги.

В.П.Горбулін

Протянем ноги, Леонид Данилович, точно. Я хотел бы, чтобы такие пожелания нашли отражение в документах нашего форума.

Одна единственная ремарочка с общего позволения, Леонид Данилович. Я говорил, в принципе, о пессимизме относительно возможного политического развития в ЕС, но если б я сюда добавил ещё глобальное потепление, то выводы были бы совершенно пессимистичны. Слава Богу, что обошлись без потепления климата.

Л.Д.Кучма

Владимир Павлович, я ни в коем случае не хочу Вас критиковать. Ваше сегодняшнее выступление - блестящее выступление. И если я всегда считал и считаю, что Леонид Макарович – самый великий политик, он между каплями дождя всё время мог проходить, то Вы его превзошли.

А.М.Зленко

Спасибо, уважаемые участники этого круглого стола. Мы идём сейчас по графику. Я всех благодарю за то, что выступили в рамках первой сессии. И мы сейчас объявляем перерыв на кофе. После перерыва первым выступит Президент Польши Александр Квасьневский.

А.М. Зленко

Просимо сідати. Розпочинаємо другу сесію нашого Круглого столу, вона присвячена, як уже тут було оголошено, темі «Україна: водорозділ Європи чи зв'язуюча ланка?». Суть проблеми була позначена. Я з великим задоволенням запрошую до слова

президента Польщі Олександра Кваснєвського. Пане Президенте, ми просимо вас.

О. Кваснєвський

Дуже дякую, пане головуєчий. Перш за все, я хотів би подякувати за запрошення, за можливість виступити перед вами, зустрітися з моїми хорошими, близькими друзями — Президентом Кучмою, Президентом Кравчуком. З ними ми працювали протягом тривалого часу разом. Протягом дискусії я хотів поділитися своїми думками. В мене є така думка, що політик має бути оптимістом, тому що дуже небезпечно в історії бути песимістичним політиком. Моя думка про Україну, про ситуацію в Україні, в Європі на порозі ХХІ століття - це дуже оптимістична позиція. Але все ж таки я бачу і проблеми і складнощі, які ви вже згадували до цього і які ви хочете проаналізувати зараз. Перше, що я хочу сказати... В нас повністю нова ситуація, і її треба визначити, цю нову ситуацію в Європі. Тому що протягом останніх 15-17 років Європа дуже змінилася, тотально змінилася. В Європі вже нема тих держав, що існували після Другої світової війни, немає холодної війни. Це хороший привід для оптимізму, і ми маємо шанс розвивати всі історичні проекти, які утворилися у Європі, Західній Європі після Другої світової війни. Два найбільші проекти після Другої світової війни — це були, по-перше, Європейський союз, це спочатку була спільнота торгівельна, економічна, зараз це Європейський союз. Я не хочу вдаватися в історію цієї організації. Ця організація розвивалася від 6 до 12, від 12 до 15, зараз 25 членів. Уже 27 членів. Я думаю, що це історія успіху і це один із найважливіших проектів в історії цивілізацій, якщо взяти вже таку перспективу.

Організація об'єднаних націй - це був найуспішніший проект на основі економічної співпраці, політичної співпраці, і колишні вороги були об'єднані в рамках цієї організації. Наприклад, Британія та Італія, Німеччина та Франція, Польща та інші західноєвропейські країни. Друга така важлива організація, що з'явилася після Другої світової війни в якості реакції на комунізм -це НАТО, військовий політичний союз, який мав дуже велику засаду таку як демократичні цінності. І ще одна концепція - це інтеграційна політика в Європі, і я хочу, щоб ми взяли до уваги, що в рамках жодної структури не малося на увазі, що це буде єдина ідеологія, яку треба прийняти, якщо ти хочеш бути членом цієї організації. Секрет успіху цих організацій - НАТО, Європейського Союзу - полягає в тому, що все заздалегідь планувалося як довготривалий процес. І відповідно до 49 статті Європейського Союзу кожна країна може долучитися до цієї спільноти. Звісно не автоматично проходить цей вступ, але все ж таки це є можливим. І по-друге, якщо ви подивитесь на всі ці

організації, різним є перелік членів, різні країни є в НАТО, в Європейському союзі. Це не дуже практичний елемент, коли ми говоримо про стратегію для України, не треба обговорювати спільно всі ці проблеми. Треба розділяти ці проблеми, тому що різна природа цих процесів.

Я хотів би зупинитися на європейській політиці. Також більш оптимістично. У нас зараз є багато проблем в Європейському Союзі, але я все ж таки вірю, що в кінці процесу Україна може не тільки стати повноправним членом, але таки й стане членом Європейського союзу. Чому? По-перше, тому що Україна є європейською країною. Ми знаємо спадщину, історію України, традиції України, місцезнаходження України. Україна є звичайна європейська країна. І багато легше в контексті Європейського Союзу обговорювати європейську концепцію України, ніж, скажімо, європейську інтеграцію Туреччини. Це ми маємо брати до уваги. Україна є частиною Європи по багатьох причинах, і я думаю, що це головний аргумент, чому Україна має стати членом цієї організації. По-друге, з точки зору Європейського Союзу Україна має великий потенціал: майже 50 млн. людей, розташована у стратегічно важливому регіоні Європи нашого континенту і для вашої політики це дуже важливо, тому що членство Румунії та Болгарії починається з 1 січня наступного року. Перший раз в історії Європейський союз наблизиться до Чорного моря. А це означає, що роль цього регіону стає найбільш важливою для Європейського союзу, ніж це було в минулому році. Це означає, що Україна, як важлива країна на узбережжі Чорного моря може відігравати дуже важливу роль як регіональна держава, яка буде інтегрувати цю частину континенту все ближче і ближче до європейських структур, я думаю, що це дуже важливо і я хочу, щоб цей елемент був присутній у вашій стратегії. Це новий елемент, новий фактор в європейській політиці. Вперше в історії Європа наблизилася до Чорного моря. І це багато чого значить. І Україна, її близькість до Чорного моря, енергетична система, транзит газу в Європу, все це показує європейським країнам, що Україна є необхідним партнером на майбутнє. Але в чому проблема? Як організувати цю інтеграцію України в Європейський союз. На мою думку, у нас зараз є два підходи з боку Європейського Союзу до очікувань України щодо вступу України. Перше, це дуже позитивний підхід країн, які є сусідами, як Польща наприклад, і деякі центральні західноєвропейські країн і дуже зацікавлені в продовженні політики відкритих дверей і дискусії щодо більш швидкого співробітництва, інтеграції України в найближчі роки, щоби вирішити нарешті, яка є остаточна ціль для України. І на нашу думку, це має бути повноправне членство в Європейському Союзі.

Коли я говорю про співробітництва, треба мати на увазі дуже серйозні галузі: енергетика, торгівля, ринок праці, кордони та транскордонне співробітництво, потім освіта, технологія, довкілля, інфраструктура, транспорт. Як ви бачите, це дуже великий перелік, і якщо ми почнемо розвивати ці секторальні політики між Україною та Європейським Союзом, почнеться фінансування Європейським Союзом певних проектів України, ми крок за кроком, дуже швидко почнемо мати хорошу інфраструктуру для наступних кроків. Яким буде, власне кажучи, і членство України в Європейському Союзі. Щоб бути чесним, я хочу сказати - у нас є багато скептиків у Європейському Союзі. Це старі члени Європейського Союзу, але вони не є скептичні не тільки щодо України, вони не є скептичними щодо подальшого зширення. Цей скепсис з'явився після того, як 10 країн, а потім 2 долучилися до Європейського союзу. Ми втомлені, це було дуже багато, дуже швидко, забагато зараз проблем, і ми маємо перепочити, взяти тайм-аут, а також чекати, що буде відбуватися в майбутньому. Цей підхід дуже серйозний для багатьох країн і він пояснюється здебільшого внутрішньою ситуацією цих країн. У Франції, наприклад, наближаються вибори. Там, наприклад, протягом президентських виборів не є хорошим аргументом, що ми підтримуємо майбутнє розширення. Але в Європейському Союзі існує не тільки протидія, є також бажання продовжувати процес розширення і це стосується не тільки України, а й західних Балкан. Інакше ми створимо конфлікт між Європейським Союзом і рештою європейських країн, що буде економічно і політично дуже небезпечно на перспективу 10-15 років. Я думаю, що наступного місяця ми вирішимо, якою є найбільш потужна думка в Європейському Союзі. Я думаю, що політика відкритих дверей буде продовжуватися, і я думаю, що ця політика найсильніша. Якщо ви просуваєтесь уперед, хоча і не надто швидко, ви підтримуєте баланс, якщо ви зупиняєтесь, ви втрачаєте баланс. Тому що Європейський Союз - це сполучення великої кількості елементів і підтримання політики відкритих дверей. НАТО на мою думку, є організацією, з якою Україна з ефективністю працює. Це дещо парадоксально, що в Україні громадська думка настільки налаштована проти членства у НАТО. Якщо подивитися на факти щодо співпраці між Україною та НАТО - це найкращий приклад співробітництва у світі тому, що українські військові підрозділи є в Косово, в Іраку, в Афганістані. Лідери України потребують часу між собою домовитися, яким є стратегічне майбутнє України, Але, на мою думку, нейтральність - дуже архаїчний підхід. Нейтральність — це було дуже доречним під час холодної війни. Це була хороша ідея для Фінляндії, для Австрії, але не для Радянського Союзу, для Заходу, і тоді можна було використовувати нейтральність як засіб забезпечення своєї безпеки, подолання мостів між Заходом та

Сходом. В Польщі ідея нейтралітету була популярною у комуністичну еру, але це було неможливо і ніхто у Радянському Союзі не зміг би прийняти польський нейтралітет. Але сьогодні ми маємо новий світ, нові виклики, такі як тероризм, зброя масового знищення, проблеми бідності, нелегальна еміграція. Бути нейтральним означає не мати можливостей протидіяти цим викликам, тому що жодна країна сама по собі не може протидіяти тероризму, протидіяти нелегальній еміграції або організованій злочинності. Якщо ми хочемо протидіяти цим новим викликам, ми маємо бути об'єднаними в певні блоки, групи і протидіяти, боротися на засадах повної солідарності. Концепція нейтральності дуже архаїчна, і вона не є корисною сьогодні коли у вас такі хороші стосунки з Росією, з західноєвропейськими країнами, Європейським Союзом і Сполученими штатами. Я думаю, що треба подивитися на інші концепції вашої безпеки, присутності в міжнародній політиці. Отже, ця моя ідея полягає в тому, що треба підтримати таку політику, яка допоможе Україні стати повноправним членом Європейського Союзу, яка підтримає Україну на її шляху до гарантій безпеки.

Я повністю погоджуюся з тим, що Україна зараз має більше проблем внутрішніх, ніж зовнішніх і внутрішня політика, на жаль, дуже тісно пов'язана з ситуацією після двох важливих виборів: президентських 2004 та парламентських 2006 року. І я думаю, що перший виклик для моїх хороших друзів, двох Вікторів, почати співпрацювати і обмірковувати спільно, як запроваджувати ефективну політику і в середині, і ззовні країни. Схожа ситуація була в Польщі протягом 10 років мого президентства, я співпрацював з урядом пана Бузика, який був утворений опозиційним політичним табором. І це були важкі, але вдалі часи. Ми зробили кроки до повного членства в Європейському Союзі. Отже треба обмежувати амбіції, треба шукати компроміс, політичний консенсус, консенсус між партіями, треба використовувати неупереджений підхід до політики і це важливо не тільки для іміджу України за кордоном, я думаю, що це важливо насамперед для консолідації нації. Мені здається, що буде великою помилкою гаяти час, тому що час є важливим фактором, це те, що не можна повернути, треба використовувати його повною мірою. Я не очікую, що у вас є такі тісні контакти, наприклад, між президентом і прем'єр-міністром, як у Польщі. Друзі, я не очікую такої ситуації. Я не очікую, що у вас в Україні є щось подібне, але це для нас дуже хороше, важливе співробітництво між двома лідерами країни, і по-друге, що вже згадувалося президентом Кучмою, я повністю погоджуюся з ним. Ця ситуація співіснування Януковича та Ющенка має дуже хороші шанси усунути протиріччя між Заходом та Сходом країни. Зараз влада не на одному боці, отже треба використовувати об'єднанчі можливості, використовувати потенціал часу.

Треба інтегрувати всі зусилля і використати всі можливості для того, щоб зробити українську політику більш активною, дуже чіткою, прозорою для ваших партнерів. Отже я думаю, що Україна може або навіть повинна бути регіональним лідером. Україна має нагоду стати важливим гравцем у регіоні центральної Європи, Чорноморському регіоні, треба бути активними, навіть якщо у вас є така кількість внутрішніх проблем, ви все ж таки в змозі бути активними гравцями на арені регіональної політики.

І врешті-решт, я думаю, що є можливість усвідомити цю політику, яку я розумію як посилення українського суверенітету, зміцнення незалежної ролі України в регіоні і глобальному масштабі. Треба зміцнювати стосунки з Росією, треба зміцнювати концепцію європейської інтеграції, посилювати українську безпеку за допомогою НАТО або за допомогою інших союзів в цьому регіоні, що є можливим. Жодна з цих цілей не є нереалістичною, а якщо ви усвідомите ці цілі, ви маєте вирішити конституційні проблеми на найвищому рівні, знайти політичний консенсус з політичними партіями і громадська думка буде в змозі прийняти таку політику і я хочу завершити на тому, що ви маєте унікальний потенціал в Україні, це молоде покоління. Я мав лекції в багатьох університетах, я зустрічав таких високоосвічених, високопатріотичних молодих українців, які мають таке прекрасне усвідомлення міжнародної політики, у вас все більше таких молодих людей. І якщо у вас є такі історичні лідери, такі можливості, я думаю, що ви маєте подолати всі ці проблеми або ви не зможете працювати ефективно. Ось мої зауваження. Дякую вам за запрошення. Дякую за увагу.

А.М.Зленко

Дуже цікавий виступ, який відобразив глибоке знання ситуації в нашій країні. Хочу подякувати за ті побажання та поради, які ви висловили. І особливо за те, що ви додаєте нам оптимізму у ситуації, в якій ми зараз перебуваємо. Спасибі Вам. Питання? Пане Президенте, Ви не заперечуєте, якщо питання будуть до вас? Будь ласка, Валерій Михайлович.

В.М.Геєць

Мне кажется, что господин Президент знает русский язык, поэтому я задам вопрос по-русски. У меня два вопроса. Вы очень хорошо сказали об интеграции. Вы на последней встрече в Финляндии, по сути, торпедировали переговоры с Россией о сотрудничестве и партнерстве, хотя многие европейские страны были заинтересованы в таком сотрудничестве и в таких переговорах. Во имя каких и чьих интересов это сделано Польшей? И второй вопрос. После присоединения нынешних стран к Европейскому

Союзу в ЕС существует огромный дисбаланс между экономическим и политическим. Очень малый удельный вес в экономическом плане и практически треть голосов уже принадлежит этим странам. Если туда вступают такие страны, как Турция, Украина и другие, контрольный пакет переходит вообще в политическом плане полностью к странам, которые практически имеют очень малый экономический потенциал. Этот дисбаланс может сохраняться долго и быть стабильным. Каково дальнейшее развитие событий в этом направлении? Спасибо.

О.Квасневський

Пожалуйста. Первое, я хочу только подчеркнуть, я бывший Президент Польши и мне конечно сложно говорить...

В.М.Геєць

Президент, который не ушел в отставку, а закончил свой срок, остается президентом на всю жизнь.

О. Квасневський

Да на всю жизнь. Но, конечно, я не решаю этих вопросов, потому что я решал бы их немножко по-другому. В Польше еще такого президента, который был 10 лет президентом, не было. И не знаю, будет ли. Причина этому конечно такая, что существует эмбарго на польское мясо со стороны России. И польское правительство хотело снять это эмбарго и приняло такое решение. Я как могу подсказываю польскому правительству что-нибудь, я надеюсь, что это эмбарго будет убрано через несколько недель, тогда нам надо начинать этот разговор Европейского союза с Россией. Надо найти хорошие договоренности, потому что и в интересах и России, и Европейского союза, и Польши, чтобы были хорошие отношения. Я надеюсь, что после этого эмбарго Польша будет принимать прагматическое, активное и связанное с активной дипломатией участие в этом процессе. Что касается дисбаланса, я вам скажу так, конечно, это вопрос. Я не говорил об этом, потому что нужно говорить о дальнейшем расширении Европейского Союза, и я тут говорю о том, как произошло это расширение для Польши - 10 стран в 1984 году. Это должно быть параллельно сделано с институциональной реформой Европейского союза, потому что союз 27 или 28, а еще я говорю об Украине, о балканских странах, о Турции, абсолютно не может работать на базе нынешнего договора. Там написано, что одна сторона должна иметь одного комиссара, уже 25 работают, теперь будет 27. Я был в Брюсселе, там еще 4 вакансии не заняты. Ну, так 29, это последняя возможность. Это, конечно, так не может работать, нам нужны институциональные

реформы, связанные с Европейской конституцией. Но, по-моему, мы должны пойти в этом направлении. Мы в Польше уже готовы принять этот конституционный договор. Во время последних выборов, это была еще моя идея, чтобы и мы, наверне, провели этот референдум, но, к сожалению, Европейский Союз тогда принял решение, что на один год будет взят тайм-аут. Это будет теперь серьезная работа для Германии. 1 января Германия начинает президентство в Европейском Союзе. Я думаю, что за 6 месяцев Германия сделает прогресс, что касается следующих шагов в расширении и институциональных реформах. Это будет большой прогресс. Я знаю, конечно, что надо найти этот баланс между политическим весом этих стран и это должно быть в рамках целого Европейского Союза. Разные концепции существуют, но, по-моему, это неправильно. Нужно это сделать в рамках всего Европейского Союза, но конечно при очень глубоких и очень важных конституциональных реформах, которые готовы, они ждут решения. И последнее, что для вас важно. Это важно и для Польши. Этот процесс который теперь происходит в Европейском союзе, так называемый ренационализирующей политики, он совсем понятный со стороны маленьких стран, но он совсем непонятен со стороны больших стран Европейского Союза и той же Польши.

А.М.Зленко

Уважаемый Президент, ваш коллега хочет задать вопрос...

Є.Кожокін

Заманчиво прозвучала ваша посылка, предложение, что Украина может стать региональным лидером. Не кажется ли вам, что для этого процесса остались Молдова и Грузия? Страны Балтии и все, что на Запад, они все в системе Европейского союза и говорить об этом не стоит. В Беларуси свой национальный лидер....

О Квасневський

Первое, это нормально, когда мы были так называемым региональным лидером, мы не были еще в Европейском союзе, другие были уже ближе, работали. Для меня эта позиция, прежде всего, региональная и она связана с тем, что здесь новая политика, которая касается Черного моря, она совсем неизвестная. Никто пока не думал об этом. Кто будет бороться за это региональное лидерство? Я вам скажу сразу, претендент номер один, должен быть главным специалистом по вопросам Черного моря в Европейском союзе, второе - это район Центральной Европы — наши страны, и третье Беларусь. По-моему, Беларусь, это будет большая европейская проблема на несколько следующих лет. Ваши контакты,

ваши возможности там гораздо лучше, чем Европейского Союза или соседей, не говоря о России. О политике не надо говорить, прежде всего, политику надо делать. Если не будет активности со стороны Украины, не будет никакой региональной политики. Так это выглядит. А для этого нужны разные мероприятия, нужен диалог, обмен мнениями. Для меня, конечно, ваш опыт относительно Черного моря очень важен и можно его использовать. Это новая сенсация европейской политики. Случились две вещи, связанные с расширением Румынии и Болгарии. Первое - Европейский Союз имеет доступ к Черному морю, и второе Греция как член НАТО и Европейского Союза - это новые элементы политики, которые дают шанс для новой региональной политики, и как это будет использовано, зависит от нас.

А.М.Зленко

Спасибо. И хочет задать вопрос академик Толочко Петр Петрович, член „Украинского форума”.

П.П Толочко

Господин Президент. Меня очень порадовал последний тезис Вашего выступления о том, что Украине следует поддерживать хорошие отношения и с Россией. В связи с этим такая просьба: не могли бы Вы это же самое посоветовать нашим национал-патриотам, которые не приемлют позиции, когда можно быть в хороших отношениях и с Западом, и с Востоком. И второй в связи с этим вопрос. Вы сказали, что, входя в Западный союз, Украина может дружить и с Россией, а наоборот, входя в Восточный союз - дружить с Европой невозможно?

О Квасневський.

Никто, конечно, не будет спорить с выбором, который делает суверенная страна и народ, так как нельзя нам спорить с результатом демократических и прозрачных выборов. По-моему, сегодня в мире нет противоречий для хороших отношений Европейского Союза с Россией. И нет никаких причин, при которых Россия не могла бы развивать самые хорошие отношения со своими соседями, бывшими республиками Советского Союза, бывшими соцстранами и т. д. Мне кажется, что не всегда эта политика со стороны России была достаточно активна. По-моему, надо развивать эти отношения. Для всех специалистов, которые занимаются нашими делами, я говорю: не бывает страны, которая может организовать свою политику только в одном направлении, потому что мы исторически, географически живем близко. Это будет опасная политика, прежде всего. И у России самые хорошие отношения с

НАТО, самые хорошие отношения с США, у них самые хорошие отношения с Европейским Союзом. Что касается Украины, народ здесь умный, народ молодой, образованный, он будет решать. Как решит, так и будем работать. По-моему, первое, что нужно сказать, и я думаю, что в Москве тоже это хорошо понимают, решать проблемы нужно на таком уровне, который будет нести позитив для всех. Для меня, например, хорошие отношения России с НАТО, хорошие отношения России с Европейским Союзом, это очень важные факторы для всеобщей безопасности и не только нашей, но и региональной. Знаете, что, например, в нашем членстве в Европейском союзе и НАТО главное? Первый раз за 1000 лет Польша и Германия в одном блоке: в политическом, военном и экономическом. Что это означает? Это означает, конечно, безопасность для нас. Я говорю, что не может быть ревизии истории. И первый вопрос...

П.П.Толочко

О Вашем совете нашим национал-патриотам. Но своим ответом на второй вопрос Вы, по-сути, его уже дали.

А.М.Зленко

Спасибі за вашу участь. Бажаємо вам всього найкращого, до нових зустрічей. І слово надаю Костянтину Івановичу Грищенку — міністру закордонних справ України у 2003—2005 роках, раднику Прем'єр-міністра України.

К.І.Грищенко

Сподіваюсь, російська як мова міжнародна зрозуміла для всіх, отже скористаюсь нею і спробую бути якомога лаконічним.

Когда мы пробуем сформулировать задачи, стоящие перед Украиной в контексте заявленной темы, в которой почему-то звучит тональность радикального выбора: быть ли Украине связующим звеном Европы или напротив – стать её водоразделом, мы должны, прежде всего, увидеть «суть» наших национальных интересов. Думаю, они обусловлены объективными факторами, а потому давно законодательно определены и последовательно изложены во всех государственных документах, еще начиная с 1994 года. Лейтмотив этих документов известен – неизбежность европейского будущего Украины в непрременной гармонии с открытым и плодотворным украинско-российским сотрудничеством. Ни то, ни другое никем и никогда *официально* не ставилось под сомнение. Ведь каждая нация должна использовать все предоставленные ей возможности для укрепления собственной государственности. А в свою очередь, национальное государство – создавать такие условия для своих

граждан, которые отвечали бы самым высоким мировым стандартам. Казалось бы, почвы для разногласий нет. Однако, именно в сфере внешней политики, как это не парадоксально, политические силы Украины ведут самые ожесточенные баталии.

О чем же мы спорим?

Сначала раскалываем страну вопросом: быть в НАТО или не быть. А потом ломаем копья в битве за сроки вступления в Европейский союз: через 7 лет нам присоединиться или через 15? Но при этом в пылу дискуссии забываем, что одних наших желаний совсем не достаточно. Забываем, что в этом диспуте есть как минимум еще одна сторона – внешняя.

Убежден, ни права, ни времени на ведение бесплодных дебатов у нас нет. Именно потому я разделяю принципы нынешнего правительства, на которых должна базироваться наша внешняя политика: последовательность, реализм и прагматизм.

Мы обязаны быть предельно *последовательными* в реализации целей, которые составляют основу наших национальных интересов. Если Европа – это наш цивилизационный выбор, мы, конечно, должны туда стремиться. Но формальное присоединение к Европейскому союзу не может быть самоцелью. На самом деле куда важнее создать европейские условия жизни в нашей стране. Согласитесь, если мы не можем рассчитывать на ясный и четкий ответ со стороны Брюсселя, а главное – ведущих столиц Евросоюза, что вслед за Румынией и Болгарией мы в ближайшее время можем войти в ЕС, нам надо думать над тем, как самим подняться на более высокую ступень развития. Ведь социально-экономические стандарты этих стран-кандидатов, их уровень демократии не намного отличаются от украинских реалий. А это значит для того, чтобы мы попали в Евросоюз, не стуча в двери, а были бы туда любезно приглашены, мы должны стать государством, которое могло бы усилить возможности самого Европейского Союза. Государством, которое будет способно увеличить европейский потенциал, а не стать для него еще одним пугающим бременем. Очевидно, что такое внутреннее развитие Украины займет значительное время и потребует от всей нации не только напряженных усилий, но и консолидации. А тут, если мы стремимся к такой национальной консолидации и при этом говорим, что основа нашего государственного устройства — это демократические принципы, мы должны учитывать мнение граждан – тех самых избирателей, которые делегировали нам свою власть. Именно поэтому в ситуации, когда всего лишь 20% поддерживают идею *быстрого* вступления в НАТО, не позволительно ставить этот ориентир во главу угла внешней политики. Уверен – в таких условиях любое демократически избранное правительство, любой европейской страны, при всей

внутренней правоте и стратегической прозорливости, не смогло бы и дня игнорировать общественное настроение. Поэтому, углубляя и расширяя наше сотрудничество с НАТО, мы, прежде всего, обязаны дать возможность обществу понять, в чем состоит суть вопроса, чтобы украинский народ смог взвешенно сделать осознанный выбор.

Теперь о реализме.

Как по мне, то в Украине слишком долго внешнеполитический дискурс сводился к хитросплетенным декларациям, к соревнованию каких-то теоретических конструкций, которые зачастую были оторваны от экономической основы, а потому безболезненно тасовались вместе со сменой правительств. В последние же годы мы вовсе стали романтиками. Романтиками – евроцентризма. Романтиками, которые вроде бы не замечают, что, когда Украина в Париже ставит вопрос о вступлении в Организацию экономического сотрудничества и развития, то слышит в ответ: «Нет, вначале, наверное, пройдет БРИК». (БРИК - Бразилия, Россия, Индия, Китай.) Почему же нашей стране отводят второстепенную роль? Ведь эти государства, кроме, пожалуй, России, несмотря на внушительный объем своих экономик, по уровню социального развития сегодня вполне сравнимы с Украиной. А дело в том, что интерес тех же Соединенных Штатов и Европы все ж таки зависит не только от уровня демократических и экономических свобод в той или иной стране. В реальности оказывается, что этот интерес в первую очередь определен масштабом их экономического воздействия на мировые процессы. Тут, наверное, и нам пора становиться реалистами, чтобы, наконец, трезво посмотреть вокруг себя. Посмотреть и увидеть, что, если мы не можем в ближайшее время использовать как мобилизационный ресурс идею реального вступления в ЕС, то следует рассмотреть альтернативу дипломатическому попрошайничеству. И тут я уверен: альтернатива – в экономической плоскости. Потому именно здесь – в экономическом сотрудничестве – мы должны сконцентрировать свои усилия, именно сюда мы должны сместить акценты внешней политики, чтобы исходя из национальных интересов, получить серьезную отдачу везде, где это только возможно.

Во-первых, давно пришло время в отношениях с каждым крупным международным игроком определить то, что мы можем получить от нашего сотрудничества в течение ближайших 2-3 лет, пусть и на основе тех ограниченных ресурсов, которыми мы реально располагаем. И здесь нам предстоит радикально расширить наш кругозор за пределы европейского и постсоветского пространства, чтобы, наконец, по-настоящему заметить возможности сотрудничества Украины с новыми, бурно растущими центрами

мировой экономики: Китаем, Индией, Бразилией, странами Ближнего Востока.

Во-вторых, сегодня чрезвычайно актуальны переговоры о зоне свободной торговли с Европейским Союзом и одновременно о такой же зоне не только с Россией, но и со всеми странами постсоветского пространства.

В-третьих, для нас принципиально важно обеспечить прозрачные и в то же время максимально благоприятные условия не только получения энергоресурсов из России и Центральной Азии, но и их транзита. Уникальность Украины состоит в том, что сегодня через наши магистральные трубопроводы проходит 80 % газа для Европы. И от этих процентов зависят, в конечном итоге, не только темпы нашего экономического роста, но и энергетическая безопасность того же Европейского союза. Для нас чрезвычайно важно сохранить максимальный объем прокачки топлива через нашу территорию. Пока же мы заняты дискуссией, эти объемы могут раствориться, а вместе с ними – мы утратим ту нашу уникальность, которая может быть очень серьезным политическим рычагом в защите национальных интересов Украины, как в сфере безопасности, так и в области наших интеграционных устремлений.

В чем же состоит прагматизм?

Думаю, сегодня мы платим непомерную цену за романтический евроцентризм. Нам предстоит очень предметно и четко определиться с тем, чего стоит нам промедление в решении элементарных вопросов. Скажем, неприлично давно в Бразилии нет посла Украины. В результате мы не можем эффективно реализовывать совместный космический проект. У нас нет посла и в Индии. Это что вопросы глобального осмысления, которое требует стратегических сроков? Что-то из области невозможного? Позволительно ли такая дипломатия в современном мире? Или все-таки подобные вопросы должны быть предметом ответственности всех властных институтов Украины?

Или чего стоит Украине латентная провокация перманентного конфликта с Россией, возвращенного на поле субъективных амбиций? Кто-нибудь считал рентабельность?..

Прагматизм, тщательное внимание к деталям, максимально эффективное использование ресурсов – вот те инструменты, которые нам сегодня нужны как воздух.

Уверен, что европейская перспектива всегда будет сохранять свое первостепенное значение, но при этом мы просто обязаны повернуться лицом к России и не бояться самого тесного сотрудничества и с ней, и со всеми перспективными с точки зрения отдачи странами и регионами, где бы они не находились. Правительство Премьер-министра Януковича как раз и поставило

перед собой прагматические задачи выгодного взаимодействия со всеми нашими партнерами. Именно эти задачи решались в ходе визитов в Брюссель, Москву, Астану и Вашингтон.

Я оптимист: если в ближайшие годы мы сможем сохранить этот тон конструктивного прагматизма, заданный правительством, не сомневаюсь, что мы можем рассчитывать на роль связующего звена между Европой и Евразией.

Спасибо за внимание.

В.П. Горбулін

Спасибо, Константин Иванович, за очень убедительное, логичное, интересное выступление. Я надаю слово Андрію Івановичу Веселовському, заступнику міністра закордонних справ України.

А.І.Веселовський

Дякую. Дійсно, після такої кількості цікавих та змістовних тез дуже важко додати щось суттєве. Я хотів би нагадати ті основні тези, які висловив Леонід Данилович Кучма. Можливо, то був найцікавіший елемент в нашій дискусії. Перша теза: влада зараз не діє. Друга теза: немає спільної політичної лінії. І третя теза: існує небезпека внутрішнього розколу. Повторюю, на жаль з усіма трьома тезами в тій чи іншій мірі слід погодитись. Тому ми власне й розмовляємо про геополітику, про те, якими мають бути наші орієнтири тощо. Хочу зауважити, що ті країни, які за соціальними стандартами не вищі за Україну, але вступають в Європейський Союз, вступають туди саме тому, що їхня влада дієздатна. Так само до них не може бути застосована теза “нема політичної лінії”. Бо вона там є. Так само до них не може бути застосована теза, що в них існує небезпека внутрішнього розколу. Бо й такої небезпеки там немає. Напевно, це стосується і організації економічно-соціального розвитку, бо туди вступають тільки зрілі суспільства-держави, які мають політичну лінію, в яких нема небезпеки внутрішнього розколу, і які виробили свою власну політичну лінію. Як це зробили і сусідні з нами румуни, 12 років тому зібравшись на курорті недалеко від Бухаресту. Проговоривши там два тижні і обговоривши всі питання внутрішнього розвитку, виробивши спільну програму, почавши її здійснювати. Нарешті сьогодні вони досягнули того, про що домовилися 12 років тому. Ми тільки зараз починаємо це обговорювати. До того ж, не хотів би образити нікого з присутніх тут зарубіжних колег, їхня присутність теж свідчить про наше невміння, нездатність зібратися самим по собі. Чому нам треба, щоб хтось аранжував чи був медіатором? Це дуже прикро.

Але, поза тим, я не сказав нічого нового. Все те, що я сказав, ми можемо прочитати в більшості українських ЗМІ, почути по

телебаченню, особливо якщо ми дивимося інтерактивні програми, коли зустрічаються політики з різних партій. Щодо шляхів, які має вибирати Україна, які вона, на жаль, ще не вибрала, то здебільшого про це все згадувалося, говорилося про Схід та Захід... І далеко не вперше.

Правда, Сергій Рафаїлович Гриневецький нагадав ще про південь... Я згадую при цьому відому фразу президента Чеської Республіки Вацлава Гавела, який висловив її в 1993 році. Коли йому говорили про третій шлях, коли йому говорили, що в капіталізмі дуже багато поганого, що не все у соціалізмі погано, коли йому говорили, що НАТО має примусовий характер, тобто коли відбувався внутрішній діалог у Чеській Республіці про вибір шляху, він висловився дуже просто: «Третій шлях, це шлях в третій світ». Я поділяю цю думку. І я думаю, що історія останніх років доводить її справедливність.

Тобто, давайте говорити не про три, а про один з двох шляхів, які можливі для України. Насправді, між ними нема протиріч. Коли ми говоримо, до речі, про південний шлях, то хотів би зауважити, що на самому півдні теж йдуть пошуки оптимальнішого з двох шляхів. Один із них - це побудова ефективної ринкової економіки, ефективної соціальної складової, як ми любимо говорити. Чи досяжний цей шлях для України в цілому? Чи може цьому вибору України сприяти Європейський Союз? Безперечно може, чи він це робить? Робить. Знов ж таки настільки, наскільки Україна вільна від проблематики названих мною трьох питань. Чим більше в Україні буде єдина політична воля, єдиний політичний вигляд, консенсус в цьому плані, тим більше Європейський Союз може в цьому Україні сприяти.

Є Європейська політика сусідства, яка особливо не прив'язує умови до кінцевої мети. Учасники Європейської політики сусідства можуть використовувати фонди, і технічну допомогу, і інтелектуальну допомогу для того, щоб зміцнювати свої суспільства, або ж для того, щоб орієнтуватися на вступ в Європейський Союз. Як ви використаєте ці гроші і цю допомогу, таким і буде ваше майбутнє.

Згадувалася Росія. Я не думаю, що ми повинні говорити про шлях у даному випадку. Росія була, є й буде нашим найголовнішим партнером. Немає іншої країни в світі, від якої ми б настільки залежали, і немає іншої країни в світі, з якою нам настільки необхідно будувати нормальні цивілізовані дружні відносини. Тобто це аксіома. І ніхто не повинен піддавати це сумніву. Це абсолютно не суперечить тому, що Україна повинна бути членом Європейського Союзу. Згадаймо недавню історію. Чи погіршилися відносини хоч одної країни, яка недавно стала членом Європейського Союзу, з Росією від цього? Чи стали відносини з Росією наприклад, Латвії, чи Естонії, чи Болгарії гірші після того, як вони стали членами Європейського

Союзу? Ні, не стали. То чому, власне, це повинно одне другому протиставлятися? Звідки береться необґрунтована думка про те, що реалізуючи свій європейський вибір, ми погіршуємо відносини з Росією, яка будує чотири простори співробітництва з Європою і, як тут було слушно зауважено, не вступає в Європейський Союз? Тому європейський вибір – це той вибір, який Україна повинна в своїх власних інтересах досягати. Тому вона повинна концентруватися на цьому. Тому не можна ставити під сумнів ні той переговорний процес, який ми збираємося починати через місяць-два з Європейським Союзом про вільну зону торгівлі, про співробітництво в галузі візової, еміграційної політики і т. д., і т. д.

І останнє, що я хотів би в цьому плані зауважити, це наш регіональний вибір, наші регіональні можливості. Я дуже вдячний, що президент Квасьневський на цьому наголосив окремо у відповіді на задане йому питання. Ми недооцінюємо власної ваги в регіоні. І коли ми говоримо, що можемо активно впливати тільки, скажімо, на Молдову чи Грузію, то це помилковий, недалекоглядний погляд. Справа в тому, що своєю активною політикою, в тому числі в економічному плані, Україна може впливати на дуже великий регіон від Балтійського до Чорного і Каспійського морів. Але для цього нам треба «зібратися» самим.

Отже, впливати Україна не тільки може, вона це реально робить. На жаль, у нас не вистачає уваги на державному рівні до тих проектів, які Україна в цьому плані може здійснювати. Україна і Російська Федерація – об'єктивні конкуренти на полі Європейського Союзу. Ми виробляємо приблизно однакові товари, ми хочемо транспортувати одні й ті ж речі чи то вагонами, чи то трубопроводами і це так буде тому, що всі країни в світі є конкурентами в отриманні тих чи інших переваг. І чим ближчі країни по сусідству, тим більшими конкурентами вони є. Так само як трансєвропейську газову магістраль хочуть провести через свою територію і Польща, і Німеччина, і вони були в цьому конкурентами.

І останнє в цьому плані - про молодь, про яку тут згадувалося, але згадувалося мало. Молодь з України виїжджає. Найбільш активна, найбільш перспективна частина українського суспільства емігрує. І це один з факторів, якому, на жаль, недостатньо була присвячена увага. Є природне зменшення кількості населення, але є ще й еміграція. Давайте подумаємо, куди вона виїжджає? Вона виїжджає до Європейського Союзу. Вона там працює, заробляє, її там влаштовують і соціальні, і ідейні, і емоційні відносини, і грошова винагорода. І дуже важко зробити так, щоб вона подумала над тим, щоб вернутися. Якщо таким чином ми будемо проникати в Європу, це теж, звичайно, шлях. Але мені не хотілося б, щоб це сталося саме так. Тому що тоді Україна перестане бути державою. І перестане

бути Україною. Тому шлях швидшої європеїзації України, тобто створення умов для вступу України в ЄС – це єдиний шлях збереження України. Власне, це для мене особисто є найважливішим. Дякую за увагу.

В.П.Горбулін

Спасибі, Андрію Івановичу. Є питання? Будь ласка, Сергію Рафаїловичу.

С.Р.Гріневецький

Шановний Андрію Івановичу! Або я вас не зрозумів, або ви мене не зрозуміли, я хотів би зацікавити: як правило угроз безпеки України зв'язують або з сходом, або з західними векторами, і в той же час практично без уваги залишається південний вектор, значення якого, я впевнений, буде зростати з кожним роком. І далі я виклав, в чому саме я бачив ці небезпеки. Справа в тому, що Європейський Союз буде на березі Чорного моря з 2007 року, у нас існує ще низка проблем, пов'язаних з енергетичним мостом, ви дуже добре це знаєте, з Придністров'ям, з проблемою острова Зміїний, з проблемою каналу Дунай—Чорне море, з проблемою етнічного, поліетнічного населення, яке компактно проживає на півдні Одещини і не є титульною нацією. 70 % не є титульною нацією, навіть 73 %. Тому це комплекс питань, які я не став розгортати, але це не третій шлях... Слід на це звернути увагу, у тому числі Міністерства закордонних справ, для того, щоб гармонійно вирішувати питання, і в тому числі в такій організації, яка називається ГУАМ. На жаль, ініціативи ГУАМ на засіданні ООН сьогодні зняті, ті, з якими виступали навіть 1,5 місяці тому. Дякую.

Г.К. Крючков

Шановні колеги, я хотів би з вами порадитися. Ми вичерпали перелік тих, хто мав виступати у другій сесії. Є такий варіант: не робити зараз перерви, перейти до третьої сесії, вислухати доповідачів, і потім тих, у кого будуть якісь зауваження чи бажання іще щось сказати. Тобто, завершити роботу трохи раніше, ніж ми намічали. Як ви?

А.І.Веселовський

Шановний Сергію Рафаїловичу, я не мав на увазі під третім шляхом неувагу до південного вектора зв'язків держави та до південного регіону України. Вибачте, якщо воно так збіглося.

Відносно півдня України. Так само як південь, так само і схід України, це нерозроблені теми в нашій державній політиці. Я абсолютно з Вами згоден, регіональні виклики надзвичайно глибокі,

ми на них не звертаємо уваги. Простий приклад. Організація ГУАМ яка може, яка має потенціал і може діяти. З вересня місяця лежить статут ГУАМ у Верховній Раді, він не приймається. Чому він не приймається? Тому що чомусь його бачать як альтернативний проект щодо Росії. Що абсолютно не відповідає дійсності. Добре, що останнім часом Росія стала більше приділяти цьому увагу і спостерігачі від Росії почали з'являтися на деяких заходах ГУАМ. Але ось ці ідеологічні моменти абсолютно зайві і не властиві по суті сучасній державі. Якщо їх зняти, то і до проблем півдня, що я з Вами цілком поділяю, більше дійдуть руки. Дякую.

Г.К.Крючков:

Я зрозумів, що погодилися з моєю пропозицією. Тоді я передаю модераторство моєму колезі і другу.

В.П.Горбулін

Друг приймає це модераторство. Ну, в мене мабуть ще більш важка ситуація. Вона пов'язана з перспективами. Перспективи дуже легко позначити, але дуже важко їх виконати. Але спробуємо все одно працювати. Я передаю слово Валерію Геєцю, який є членом Ради „Українського форуму”. І сподіваюсь, що він в економічному аспекті розгляне ті можливості, які має сьогодні Україна. Будь ласка, Валерій Михайлович.

В.М.Геєць

Спасибо, Владимир Павлович. Я не являюсь политиком, я являюсь до мозга костей экономистом. И поэтому попробую ответить на вызов, который сделан Владимиром Павловичем о том, какие должны быть координаты, прежде всего экономические, в выборе будущего Украины. В том документе, на который тут ссылалось до меня два человека, имеется в виду подготовленный Центральным разведывательным управлением Соединенных Штатов, есть утверждение, что экономика мира будет развиваться достаточно динамично, но это в стратегическом плане. Большинство экспертов сегодня сходится на том, что в ближайшее время экономику ожидает рецессия. Это специалисты и Международного валютного фонда, и Мирового банка, и ученые эксперты, которые собираются под эгидой ООН. Дискуссия идет о том, какова степень глубины этой рецессии. А от этого зависят и способы выхода из нее. Я не буду говорить о причинах, о них много говорится. Вопрос не в этом. Вопрос в том, что если рецессия окажется достаточно глубокой, то активизируются другие процессы, которые являются стимулом к возможному поиску выхода из этой ситуации. Поскольку эти процессы уже зародились, естественно о них нужно говорить. Прежде всего, необходимо

говорить о процессе глобализации, о котором здесь уже шла речь. Так вот, если конец 20 века ознаменовался тем, что в принципе мотором глобализации были США - страна, которая генерировала во многом этот процесс, то 21 век начинается с совершенно отличной ситуации. Глобальными игроками становится целый ряд новых стран. Что касается Европейского Союза — вопрос понятен. Он не только организационно обеспечивает свое продвижение, но он создал собственную финансовую систему. Но заинтересованы в процессе глобализации и целый ряд других стран. И речь сегодня об этом уже шла. Китай и Индия, Япония, Корея, Россия, Бразилия, Индонезия, Южная Африка. Причем они на сегодня являются серьезными потенциальными игроками на глобальном уровне. Если такие страны как Китай, Индия, Япония, Корея в совокупности владеют более чем 1,5 трлн. дол. валютных запасов, то сегодня есть все предпосылки говорить о том, что эти страны создадут и собственную валютную систему. Таким образом, в ближайшие 10-15 лет это начнет влиять и на политическое будущее, начнется серьезное формирование региональных альянсов. Этих альянсов может оказаться достаточно много. О чем говорят сегодня эксперты, точку зрения которых я разделяю в части регионализации? О том, что внутри альянсов будут создаваться либеральные режимы, прежде всего, это касается экономической деятельности. А на границах альянсов будут создаваться режимы, которые защищают, прежде всего, экономические интересы. И, в общем-то, это вполне понятно. Потому что попытка либерализовать весь мир и построить единую систему оказалась совершенно неудачной. И в этой связи мы получаем в определенной степени ответ на вопрос о статусе Украины, если она отказывается вести политику нейтралитета, то ей надо достаточно четко понять, что и справа, и слева, сверху, снизу будут достаточно жесткие условия, которые защищают своих, и поэтому в экономическом плане мы получим достаточно серьезные ограничения со всех сторон. Естественно в этих условиях возникает проблема выбора. Вот выступление господина Грищенко в этом плане было достаточно характерным. Попытка нового правительства искать пути по всем векторам, есть вполне закономерной и адекватной реакцией на все это. Но мы должны учесть, что на этом процесс не закончится, он только даст какие-то стимулы. Но, учитывая, что мы вошли в процесс демократизации и выбор элитой того или другого вектора не является определяющим. Нужно будет в процессе выборов получить индульгенцию на тот или иной вектор, на то или другое поведение. Этому нас обязывают демократические процедуры. И естественно в этом плане нужно понимать, что внутренняя политика должна быть согласована в этой части с внешней. Примеров таких альянсов сегодня достаточно не только в

глобальном измерении. Страны Балтии создают практически свой союз. Если вспомнить историю, то такой союз существовал. Но какую роль играл этот союз? Он был связующим между востоком и западом, и от этого получал серьезные выигрыши от такого положения. Не исключено, конечно, что и Украине удастся что-то создать. Но это не может быть политический союз. Прежде всего, это должен быть экономический союз, если Украина претендует на роль лидера, в каком-то региональном союзе, необходимо понимать, что она должна быть, прежде всего, экономически интересна. К сожалению, в этой части мы наталкиваемся на серьезные ограничения внутреннего характера. В чем они состоят? Речь пойдет не только о том, что у нас слабый истеблишмент как государственный, так и бизнесовый. Дело в том, что есть естественные ограниченные ресурсы. У нас нет тех ресурсов, на основе которых мы могли бы быстро мобилизовать экономику на продвижение вперед. И в этой части мы серьезно отстаем. В то же время мы не выстраиваем современную национальную инновационную систему, которая позволяла бы нам двигаться вперед и быть привлекательной страной. А поскольку в этой части ресурс постоянно растрачивается, то на этом фоне возникает серьезная проблема, которую нужно решать сегодня. Сергей Иванович Пирожков сказал о демографическом факторе. Можно говорить о более глубоких причинах, которые связаны с потерей человеческого капитала или потенциала. Это первое. Отсутствие ресурсов - второе. Оно может формировать то, о чем мы сегодня не говорили. Но примером этому являются страны Латинской Америки, в которых после потерянных десятилетий экономическая политика и политика в целом привели к серьезному изменению результата, у власти оказались левые силы с определенной идеологией. Нам сегодня нужно говорить о том, что могут возникнуть серьезные противоречия между политическими силами, которые исповедуют разную экономическую идеологию. И если мы не поставим во главу угла экономический интерес и внутренний и внешний, к сожалению, могу констатировать, что нас ожидают серьезные проблемы. И тогда ни о каком лидерстве говорить не придется. Поэтому, сегодня говоря о политике внешней и внутренней в основу нужно положить экономику, к сожалению, мы об этом почти не дискутируем. А если это дискутируется, то исключительно в политических интересах, для того, чтобы критиковать или оппозицию, или правительство. Но определенного общественного консенсуса в этом нет. И как результат, для примера, опросы населения демонстрируют в последние три года, что количество желающих работать у частного предпринимателя падает. Это серьезная симптоматика того, насколько приемлемой или неприемлемой является та

экономическая система, которую мы выстраиваем. Благодарю за внимание.

В.П. Горбулін

Валерий Михайлович, я все-таки попытаюсь некоторые ваши тезисы прокомментировать. Я согласен с тем, что во всех точках земного шара все равно сильна тенденция к созданию альянсов, союзов, пактов, я об этом говорил, когда пытался представить в течение отведенного времени доклад. И очень часто действительно в авангарде идут экономические интересы, потом политические. Я говорю это к вопросу о характере отношений, которые выстраиваются между Китаем и Венесуэлой, Китаем и Бразилией, все, что вы как раз сейчас назвали чересчур левыми режимами. Главное, что выстраиваются все равно все возможности для создания таких союзов-альянсов. То есть этот путь обеспечения себе безопасности остается главной тенденцией и начала 21 века. Относительно всего экономического развития, наверное, не только в докладе Национального совета по разведке Соединенных Штатов, но еще раньше на два года в докладе, который заказало Министерство обороны Великобритании и который назывался «Глобальная стратегия», были сделаны предположения о том, что к 25-30 годам нынешнего столетия Индия и Китай войдут в шестерку держав, которые будут определять экономическое развитие. Но помимо Китая и Индии, из нынешних лидеров останутся только Соединенные Штаты и Япония, а добавятся Россия и Бразилия. Этот факт, о котором говорил и Константин Иванович, необходимо Украине как региональной державе обязательно иметь в виду. И в этом докладе были высказаны интереснейшие мысли, о том, что и китайская, и индийская валюта станут, в конце концов, мировыми, скажем как доллар, как Евро. Второй момент - безусловно, во многих странах делается попытка либерального построения государства, но я не совсем с вами согласен, что они будут обязательно автократическими режимами...

В.М. Геєць

Я вам скажу - только страны Латинской Америки и не больше.

В.П. Горбулін

Тогда я забираю свои замечания. Но я вам очень благодарен за такое представление, что экономика все-таки, в данном случае, должна идти впереди, и это действительно отвечает национальным интересам Украины. Относительно среднего класса. Пока мы его у себя сформируем, я не уверен в том, что средний класс будет играть ту же стабилизирующую роль, которую он до сегодняшнего дня играл

во всем мире, и в построении в первую очередь западного общества. Это просто мои краткие ремарки к тому, что вы сказали. Я хотел бы передать слово Фредерику Кемпе, президенту Атлантического совета Соединенных Штатов Америки. Прошу вас.

Ф.Кемпе

Дуже дякую. Я буду говорити англійською мовою. Я президент Атлантичної Ради протягом одного місяця. До того я протягом 25 років працював на Волд стріт джорнал. А протягом цих 25 років, що я працював в Європі, я провів багато часу в Польщі, в інших країнах Центральної та Східної Європи. Я хочу виголосити свою промову не від імені США та уряду, а з власної точки зору. Не всі проблеми світу можуть вирішуватися Атлантичною і Європейською кооперацією. Ми фокусуємо нашу увагу на економічній інтеграції, на безпеці, на співробітництві, ми концентруємося на важливих питаннях європейської, євроатлантичної спільноти, на питаннях, які висуває такий партнер як Китай. Також я хочу викласти погляд на майбутнє. Я хочу звести воєдино ідеї, які були обговорені сьогодні, наприклад, питання внутрішньої безпеки і національної безпеки, також зробити наголос на тому, що вже згадували попередні промовці. Дуже важливо, щоб ми зрозуміли, що українська незалежність співпала з початком глобалізації. Це другий період глобалізації. Перший період був у 19 столітті. Глобалізація дійсно почалася з розпадом Радянського Союзу і з руйнуванням Берлінського муру. Зараз до глобалізованої економічної системи приєдналися Росія, Китай, Індія. І ми всі, власне кажучи, є членами цієї глобальної економічної системи. Я хочу підкреслити те, що сказав пан Квасневський про необхідність швидкості та гнучкості. В науці є дещо таке, що може називатися принципом «чорної королеви». Це в книзі Льюїса Керола королева сказала Алісі: треба бігти так швидко, як можливо, щоб лишатися на місці». Такою ж є логіка глобалізації. Якщо ви не можете бігти швидко, то ви просуваєтесь назад. І я хочу погодитися з виступом пана Януковича під час візиту до Вашингтона, до Нью-Йорка, що Україна не має обирати між Сходом та Заходом, це невірний вибір. Питання полягає в наступному. Що є найкращою глобальною позицією для України? Що є кращим вибором для того, щоб Україна була конкурентоспроможною? І Україна повинна зробити такий вибір тому, що ви не можете бути нейтральними, якщо йдеться про розповсюдження зброї масового знищення або про боротьбу з екстремізмом, або з проявами економічного тероризму. Ви не можете бути нейтральними в проблемах глобального потепління. Нейтральність тут неможлива. Чи може Україна налагодити робочі стосунки із Росією, а також, що є дуже важливим, конкурувати з

Румунією? Румунія отримує прямі іноземні інвестиції і вона вдало протидіє корупції, стає більше транспарентною, вдало залучає зарубіжні інвестиції. Я хочу також хоча підкреслити, що в глобалізованому світі безпека визначається не тільки приєднанням до військових союзів. Ані НАТО, ані якийсь інший військовий союз не може вирішувати всі проблеми країни. Ви можете приєднатися до НАТО, все гаразд, двері НАТО розкриті і для України, але ж НАТО не спрямоване проти якоїсь окремої країни. НАТО спрямовує свою діяльність проти загальних загроз, проти розповсюдження зброї масового знищення, тероризму, екстремізму, а також і проти тих, хто може атакувати західні інтереси. Сьогодні НАТО просувається в бік глобального партнерства із Фінляндією, зі Швецією, Новою Зеландією, Австралією. Наприклад, НАТО не формує сухопутні сили проти Росії. Ми формуємо сили швидкого розгортання для протидії тому, що всіх нас непокоїть, і ось це й є принципи і виклики для 21 століття.

Застарілі геополітичні засади можуть бути контрпродуктивними в нових умовах. Я вам скажу, це може сприяти покращенню своєї глобальної позиції. НАТО після холодної війни дуже змінилося. Пан Янукович на останньому тижні писав в „Вашингтон пост”, що Україну дуже невірно розуміли протягом усієї української історії, і на Заході у ній бачили лише буферну зону між західною цивілізацією та Росією. Це з статті, що була написана Януковичем. Я б не сказав, що треба опікуватися з приводу того, що країна є буферною країною між Європою та Росією. Адже у глобалізованому світі безпека визначається економічною спроможністю, капіталом, транспарентністю, а не військовою потужністю. І я хочу також сказати, що є й інші системи, які також не дають більшої потужності країнам, наприклад супутниковий зв'язок, телебачення. А також ми можемо співпрацювати на таких теренах як протидія ВІЛ/СНІДу. І Ющенко та Янукович мають домовитись як українські лідери можуть спільно контролювати державний апарат і долучати приватний сектор, приватні інвестиції.

Дозвольте мені дуже швидко зупинитися на чотирьох моментах, які я вважаю за важливі. Перш за все, чи може Україна подолати корупцію та підвищити транспарентність? Це дуже важливо для громадян і для міжнародного капіталу, і також для вступу в СОТ, і в Європейський союз. Україна сподівається на вступ до СОТ, ви мабуть пам'ятаєте, що ваші законодавці прийняли дуже важливі закони, що стосуються вступу до СОТ. Це мені здається дуже важливо для України. Більш важливо, ніж для інших членів Європейського союзу, тому що це впливатиме на відкритість України для західного, закордонного капіталу. Пан Янукович в Вашингтоні згадував судову реформу, боротьбу з корупцією, і не треба

недооцінювати вплив ваших вільних змін, які мають дуже позитивний вплив. І можна усвідомлювати, що роблять ключові гравці на політичній арені для вашого народу. А я хочу сказати, що безвідповідальний журналізм є великою загрозою для суспільства. Ми, наприклад, пройшли через складні часи під час війни в Іраку. І були і в минулому такі часи як Уоттергейт, як В'єтнамська війна, коли вільна преса була фактором американського успіху. Чи може Україна бути сприятливою для українського бізнесу? Чи може Україна бути такою, щоб уряди європейських країн заздрили вам? Щоб ми могли усвідомлювати, що політичні негаразди не перешкоджатимуть Україні у просуванні визначеним шляхом. Наприклад, можна уявити собі газету, вільну газету. Але газета мала зменшити свій наклад з огляду на закон, який обмежував рекламу. І газета мала закритися. І ми будемо дивитися, чи просувається Україна більш демократичним шляхом, ніж раніше, за уряду Януковича? Чи те що трапляються в Україні відповідає вимогам усталених демократичних структур? Це все є також аспектом покращення національної безпеки. Ще один момент - це стосунки із Росією. Я не маю часу, щоб зупинитися на деталях, але угода щодо енергоносіїв є дуже важливою. Придністров'я, Молдова — це теж дуже важливе питання перемовин. У тих ситуаціях, коли треба приймати незалежні рішення, ви маєте вирішити, яку позицію займе Україна між Сходом та Заходом і чи може Україна бути важливим членом міжнародної політики, міжнародної економіки, і чи може вона стати членом всіх важливих корисних інституційних зв'язків, наприклад ВТО? На порядку денному - визначитися, що є найкращим вибором для глобальної позиції України, а не традиційного вибору між Заходом і Сходом. Дякую за увагу.

В.П. Горбулін

Я очень признателен вам за характер и суть выступления, потому что в нем освещены как глобальные аспекты, которые сегодня имеют место в международной политике, так и непосредственно место Украины в этом плане. Вы, к сожалению, задали гораздо больше вопросов, чем дали ответов на эти вопросы. Ну, наверное, это правильная постановка проблемы в сегодняшней ситуации. Единственное, что хотел бы сказать, возможно ли победить коррупцию в Украине? Очень бы хотелось, чтобы хотя бы в одной стране мира коррупция была побеждена, и это стало бы международным прецедентом, тогда возможно было бы легче жить. А так еще раз глубоко вам благодарен, особенно за тезис, связанный с вашим видением нейтралитета нашей страны, о том, что военная мощь далеко не главная составляющая безопасности для любой

страны и, естественно, для Украины. Еще раз вас благодарю. Слово предоставляется Виктору Степановичу Черномырдину.

В.С.Черномирдін

Уважаемые организаторы и участники круглого стола! Признателен за приглашение принять участие в этом разговоре. Нам предстоит обсудить серьезные проблемы.

Могу поделиться своими размышлениями о материале, опубликованном в газете «Зеркало недели» под заголовком «Безопасность 2010». Признаюсь, он произвел на меня сильное впечатление. Я прямо должен сказать - есть над чем подумать. Приведенные в статье выкладки, сформулированные в глобальном контексте выводы, заслуживают особого внимания. Хотелось бы, чтобы обсуждение этой темы не закончилось сегодняшней встречей: его надо обязательно продолжить, причем расширить аудиторию. И очень хотелось бы, чтобы правительство и сегодняшняя власть обратила внимание на ситуацию, в которой оказалась Украина. Очень важно, что сформулирован вопрос о безопасности - по сути дела, о нынешнем месте Украины в глобальном мире. Я очень внимательно выслушал Валерия Михайловича, со всем в его выступлении согласен. Не хотелось бы повторяться: здесь уже много говорилось и о многих политических аспектах, и об экономических факторах. Я убежден, что именно экономика должна определять политику. Там где работает это правило, где эта линия выстроена профессионально, там есть и результаты. Хуже, если все наоборот: именно политика вредит экономике. Не хочу приводить примеров из нашего собственного, российского, опыта.

Возвращаясь к проблематике безопасности – считаю, что ее надо понимать в широком смысле — безопасность экономическая, экологическая, военная, финансовая, банковская. Тут много аспектов и много составляющих, в которых нужно сориентироваться.

Поделюсь своими впечатлениями, поскольку я здесь нахожусь уже более 5 лет. Украина сделала однозначный выбор и заявляет о приоритетности европейского вектора, ничего в этом плохого нет. Однако, что удивляет - Украина постоянно ежедневно, ежечасно кого-то хочет убедить, что приемлет исключительно европейский выбор. Вы кого-то убеждаете, вы с кем-то спорите! Но ведь с вами-то никто и не спорит об этом. Россия как раз за то, чтобы уровень жизни в Украине соответствовал европейским стандартам. Кто же против этого? Мы – Россия - сотрудничаем с Евросоюзом и мы тоже близки к тому, что у нас будет и зона свободной торговли с ЕС, и

безвизовое пространство. Но время идет, и еще неизвестно, каким будет Евросоюз годы спустя. Такое впечатление, что за словоблудием о европейском выборе кто-то в Украине пытается спрятаться от реальных дел. Я, может быть, ошибаюсь. Но эта тема звучит слишком навязчиво.

Контуры безопасности украинского государства в действительности определены. Но толкуют-то сейчас не столько о безопасности, сколько о членстве в НАТО, о том, с кем блокироваться и блокироваться ли вообще. Натовский вектор Украиной декларирован, но декларация – еще не закон. Хотя есть и другие примеры: если декларации звучат на высоком и ответственном уровне, вряд ли стоит сомневаться в их основательности – как в случае обязательств в отношении безопасности Украины, взятых странами-гарантами в 1994 году.

Другой пример – из области российско-украинских отношений. У нас с вами заключен договор о сотрудничестве. Мы его у себя называем Большой договор. Прежде всего, в этом документе мы взяли на себя обязательство строить отношения на основе взаимного уважения, доверия, стратегического партнерства, признали территориальную целостность наших государств, нерушимость существующих границ. Этот перечень я могу продолжить и дальше. Это ли не гарантии качества нашего партнерства! Я имею в виду встречные гарантии.

Общеизвестно, что Украина имеет уникальное политико-географическое расположение. Уже 15 лет Украина является суверенным государством. На мой взгляд, страна многого добилась за эти годы в своем демократическом становлении и развитии: действует Конституция, действуют законы, хотя к ним можно по-разному относиться, но это вы сами разберетесь. Я говорю о том, как это смотрится со стороны. Нарботанным инструментарием, конечно же, нужно пользоваться. Следует также заботиться о том, чтобы не утратить преимущество этой уникальности, - и это серьезный вопрос.

Взять хотя бы энергетический аспект. В упомянутой статье – а я, поверьте, ее по достоинству оценил - большой раздел посвящен энергетике, энергетической безопасности в широком контексте. Украина в этой части действительно уникальна – замыкает на себя транспортные коридоры, коммуникации, транзит, связывающий Запад с Востоком. Но призываю вас самым серьезным образом отнестись к одному очень важному тезису упомянутой публикации, - о том, что «активное строительство новых транзитных маршрутов стремительно обесценивает украинский трубопровод». Это очень правильное предостережение. А кто у вас всерьез об этом думает!? Что сделано за последние годы, чтобы не потерять то,

что вы имеете!? Уже прошло четыре года, как создан газовый консорциум по управлению уникальной газовой системой Украины. Почему «по управлению»? Да потому, что производитель и потребитель находятся по разные стороны от Украины. И чтобы была надежность, чтобы эту надежность повышать, развивая всю систему, мы вышли на соответствующие договоренности и скрепили их письменно. А что в итоге? Да ничего. Ведь у вас делалось все, чтобы этот проект не состоялся. И что удивительно: не побоялись же вы - продали иностранцам такое уникальное предприятие как Криворожсталь, фундамент экономики Украины. Вы же сами себя задушите, будете, спасая ситуацию, искать 6 млрд. долл. И ведь не найдете. Но повторяю - это дело внутреннее. Возвращаясь к Консорциуму, скажу, что речь идет о необходимости развивать систему, которая ежегодно требует до двух млрд. долл. вложений. Ведь должно же быть понимание, что реально в этом направлении ничего не делается! Имейте в виду: так незаметно и потеряете все ваши преимущества. Незаметно и быстро все уйдет, и вас обойдут. Об этом и пишут уже ваши журналисты, а я с ними согласен тысячу раз. Кому нужны будут эти трубы, а точнее этот металлолом. Он ведь не обеспечит нужды Украины. Или, например, находятся люди, которые рассуждают о каких-то ресурсах Каспия! Но ведь есть же в Украине специалисты, знающие, чем реально располагает Каспийский регион, другие месторождения. Большой вопрос в том, какие это в действительности запасы, как и когда к ним можно будет подобраться. Поверьте – если они реально проявятся, мгновенно появилась бы и трубопроводная система. Напомню, кстати, о казусе с нефтепроводом Одесса - Броды. Кто его построил? Для чего построили? Годы прошли, миллиарды потрачены, а труба не работает. А ведь мы предлагали свою, российскую нефть качать - пока была возможность. А вы все тянули, тянули. Кто же будет ждать – вот мы и протянули нефтепровод на Балтику. Сначала на 30 млн. тонн, сейчас уже на 60, и сейчас вам уже нечего давать. Вы говорите, что будете тянуть трубу к Польше. А что качать будете? Для чего это делается? На чью мельницу льется эта вода? Это и есть развитие экономики? Это разве правильно?

Конечно, спорить можно до бесконечности. Не будем повторяться. Скажу лишь, что для будущего Украины принципиально важно правильно сориентироваться и найти себя в глобальном мире. Но нельзя затягивать с этим. Мы пережили биполярную эпоху, хотя, было время, думали, что она никогда не кончится. И все же - закончилась. И знаем - чем закончилась. Не бесконечен и монополярный отрезок. Мир продолжает усложняться. Обрисовалась такая структура, как БРИК. А в этом формате, как

справедливо отмечено в статье, «старушки-Европы» уже и не видно. Ее и близко там не будет. А тон будут задавать две страны - Соединенные Штаты и Япония, которые войдут и в «шестерку». Для нас это очень важно. Вы же в противовес нам создали ГУАМ. Причем создали сначала экономическую организацию, а теперь пытаетесь добавить ей политическое измерение. Давайте посмотрим, с кем вы собираетесь реализовывать эти с позволения сказать «проекты» - с многоуважаемыми Грузией, Молдовой? С кем еще? И, главное, дальше-то что? Создали Черноморско-Балтийский «демократический пояс» - в противовес кому? Против чего? Что вы этим хотите добиться? Все это - пустая трата времени, отвлечение внимания и сил от тех насущных задач, которые действительно нужно решать.

Резюмируя, скажу: конечно, все это - внутреннее дело Украины. Будем надеяться, что все встанет на свои места, образуется. Видимо, надо пройти через эти трудности. Россия-то через них прошла: я могу оценивать масштаб этих трудностей, потому что у меня за плечами соответствующий российский опыт. Думаю, что и вы практически «один в один» повторите российский путь, но важно понимать, что время работает против Украины. Здесь правильно отмечал К.И.Грищенко, что Украине нужна разновекторность, масштабность подходов к окружающему ее миру, пока этот мир в Украине заинтересован. Это уникальный шанс, но он может быть упущен, а не хотелось бы - Украина этого не заслуживает.

И здесь я вновь вернусь к теме НАТО, поскольку для Украины это самый животрепещущий вопрос. В какой регион страны не приедешь, всюду спрашивают: вы за или против НАТО? Почему Россия против НАТО?

Скажу со всей определенностью: вовсе мы не против НАТО, мы с НАТО сотрудничаем, развиваем отношения. И очень широко развиваем партнерство по всем направлениям, кроме одного вопроса, где мы не можем принять участие - в принятии решений в военной области. Спрашивается - кто мешает сегодня Украине развивать такие же отношения по всем направлениям. Владимир Павлович Горбулин справедливо заметил в указанной статье, что у Украины реально больше возможностей, пока она вне НАТО – и в науке, и в военно-политической сфере, и в промышленности. Сейчас вас никто ограничивать не будет. А вот в случае членства Украины в альянсе дело получит другой оборот; там они умеют накидывать петли и дергать за ниточки. Поймите: не НАТО нас смущает, не НАТО мы боимся, мы озабочены судьбой наших отношений с Украиной, продвигающейся в НАТО. Украина - суверенное государство, и мы не намерены ей указывать, как жить,

с кем вступать в союзы. Но мы заинтересованы в том, чтобы Украина как можно скорее сориентировалась, определила оптимальный путь развития. Мы искренне переживаем за вашу дальнейшую судьбу, хотим, чтобы наш сосед Украина была развитым, богатым государством, стремимся к тому, чтобы иметь дело с самодостаточной, процветающей страной. Благодарю за внимание.

В.П. Горбулін

Спасибо, Виктор Степанович. Но не могу кое-чего не сказать. Я не специалист в области энергетики, хотя мне очень нравится название «Голубой поток», которой проходит по дну Черного моря, даже ласковое что-то в этом есть. С другой стороны, когда начинают протягивать газопровод по дну Балтийского моря, я вот о чем думаю, что война и Первая мировая, и Вторая мировая, столько оставили в Балтийском море и об этом стоит подумать, но это ремарка. Я хотел просто вам одну вещь напомнить. Я помню, как вы много сделали в 1997 году, и помню апрель месяц, и как складывалась подготовка и подписание, как вы говорили, великого договора между Украиной и Россией. После этого прошло много времени. Много менялось и не всегда все было конструктивным. Единственное, очень бы хотелось, чтобы Великая Россия и Украина всегда относились друг к другу с уважением и искали совместно общие пути для того, чтобы не только газовый консорциум у нас был совместно, но и то, что складывалось веками, и, наверное, имеет право на существование. Вот моя краткая ремарка. Спасибо.

Мы сейчас должны предоставить слово Игорю Петровичу Смешко.

І.П.Смєшко

Шановний Головуючий! Шановні учасники поважного Круглого столу!

У своєму виступі я хотів би торкнутися лише одного із можливих векторів зовнішньополітичної орієнтації України – а саме євроатлантичного.

На мою думку, сьогодні ми є свідками певного «вирівнювання швидкостей», при наближенні один до одного двох процесів: процесу поступової зміни думки Заходу на більш позитивну, ніж негативну, щодо можливого у майбутньому членства України в ЄС і НАТО, із відповідним процесом зміни думки в Україні, але у зворотньо негативному напрямку.

Чому ж так сталось? Чому друга за розмірами країна у Європі, із багатими ресурсами, потужним науково-технічним потенціалом, одним із найбільш освічених у Європі населенням і європейською

ідентичністю, – яку ніхто не бере під сумнів, – все ще знаходиться поза межами ЄС і НАТО, незважаючи на превалюючі прозахідні настрої більшості її населення на час проголошення своєї незалежності у 1991 році?

Для того, щоб зрозуміти можливості і перспективи подальшої інтеграції України в цьому напрямку – згадаємо історію питання.

Починаючи з 1991 року, з часів проголошення незалежності, Україна робила послідовні кроки по налагодженню взаємовигідного партнерства із Заходом, прагнучи, в першу чергу збалансувати свої непрості, особливо в ті перші роки незалежності, відносини із своїм основним сусідом – Російською Федерацією.

Проблема скорочення третього у світі ядерного арсеналу, розподілу Чорноморського флоту колишнього СРСР, кримська проблема та проблема ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, помножені на економічні проблеми трансформації від комуністичної системи економіки до ринкової, із присутністю в Україні найпотужнішого військово-промислового комплексу інтегрованого у відповідний комплекс Росії, – це далеко не повний перелік проблем із якими опинилось українське керівництво перших років її незалежності, із одночасно дитячою вірою більшості її населення у те, що «Захід нам допоможе»...

Можливо слід нагадати також, що „Меморандум про військове співробітництво між Міністерством оборони України та Пентагоном” був підписаний першим Міністром оборони України К.Морозовим і Міністром оборони США Л.Еспіним ще у липні 1993 року. І це був перший Меморандум про військове співробітництво, який мав на той час Пентагон із будь-якою іншою країною колишнього Варшавського договору, багато із яких в цей час уже є членами НАТО.

Це був також і перший подібний документ, який був підписаний новоствореним Міністерством оборони України із будь-яким іншим Міністерством оборони іноземної держави.

Переважна більшість населення України, як і її керівництво того часу вірило також, що добровільна, виважена та відповідальна перед світом позиція України в питанні ліквідації її третього в світі ядерного арсеналу, явище – яке до цього часу не має аналогів в світі, буде адекватно компенсовано певними міжнародними гарантіями безпеки, в першу чергу з боку Заходу.

Відповіддю ж цим очікуванням був скоординований тандем тиску як з боку США, так і Росії, – по як найшвидшому вивезенню та ліквідації ядерних зарядів і протокольне повторення для України вже існуючих до того часу загальних гарантій безпеки з боку ядерних держав для країн, які не володіють ядерною зброєю.

Фактом також є те, що під час другого Президентства в Україні були зроблені основні і єдині до цього часу законодавчо зобов'язуючі

кроки по визначенню проєвропейської і євроатлантичної зовнішньо-політичної орієнтації нашої держави. Ще в червні 2003 року, за часів керівництва державою Президента України Л.Кучми, Верховна Рада України своїм рішенням ухвалила Закон України «Про основи національної безпеки України», в якому законодавчо було визначено за мету «...забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу...».

На сьогоднішній день це єдиний врегульований законодавством України документ, який ставить кінцевим завданням для всіх органів державної влади України можливість набуття нею у майбутньому повноправного членства в ЄС і НАТО, – як основи державної політики України у сфері національної безпеки.

Не зважаючи на вкрай деструктивну для національних інтересів України, як в її зовнішній, так і внутрішній політиці, критику з боку нової політичної сили, що прийшла до влади в Україні на початку 2005 року, – по відношенню до попередньої влади і вживання, навіть, щодо неї терміну «злочинна», – нинішня владна команда не спромоглась за останні 2 роки провести через законодавчий орган України жодного нового документу, який би підсилював євроатлантичний вектор розвитку держави.

Навіть включення положення про євроатлантичну інтеграцію Президентом В.Ющенком у відомий Універсал, який уможливив створення останньої урядово-парламентської коаліції, стало можливим тільки завдяки саме цьому Закону України, ухваленому під час Президентства Л.Кучми.

Але, що ж змінили події, пов'язані із останніми президентськими і парламентськими виборами у 2004-2006 рр. у процесі самовизначення України і ставленню до неї з боку Заходу?

В першу чергу треба визнати, що наслідки останніх президентських виборів можна оцінювати як позитивні. При тій конфігурації двох полярних кандидатів у Президенти України, якими були Віктор Ющенко і Віктор Янукович і відповідному розколі суспільства України на приблизно дві рівні половини, – альтернативою могла бути лише громадянська війна і кінець поступовому, еволюційному розвитку нашої держави у демократичну країну із європейськими цінностями.

Вірогідно, що це могло б привести і до руйнації територіальної цілісності України, а можливо також і до зміни її кордонів... Самі ж події на Майдані незалежності у Києві наприкінці 2004 року і

особливо мирна передача влади в країні дійсно засвідчили відданість народу України європейським цінностям і, дійсно, стали етапом на шляху формування в Україні активного громадянського суспільства.

Але після Майдану, на мою думку, відразу була зроблена стратегічна помилка новою політичною силою, яка прийшла до влади в Україні. Ця нова політична сила не зрозуміла, що тільки консолідація, ще до кінця не сформованої в своїх зовнішньополітичних пріоритетах нації і саме поступовий еволюційний розвиток всього суспільства і держави могли би в перспективі привести Україну до втілення у життя її євроатлантичних і євроінтеграційних сподівань.

Розкол суспільства, що найбільш проявився під час останніх президентських виборів, неможливо було ліквідувати під революційними гаслами і діями. А саме свідком таких дій, на жаль, стала Україна особливо на початку 2005 року, коли замість обіцяної на Майдані законності і прозорості в діях нової владної команди десятки тисяч професійних державних службовців були заміщені на посадах новими «революційними кадрами». При тому дефіциті професійних і досвідчених кадрів, що є наслідком відсутності в Україні на протязі багатьох століть самостійної держави, – такий крок міг тільки ускладнити наш поступовий шлях у державотворенні демократії та так необхідну нам послідовність та прогнозованість, як у нашій зовнішній, так і внутрішній політиці.

Але, яке ж значення для Заходу мала «помаранчева революція» в Україні?

Для керівних кіл Заходу, на мою думку, ці події стали довгоочікуваним виправданням за його не увагу та нігілістичну політику щодо України на протязі попередніх до цього тринадцяти років нашої незалежності. Точніше, навіть, не нігілістичну політику, а відсутність взагалі будь-якої скоординованої чи формалізованої політики Заходу по відношенню до України, яка несподівано для нього, Заходу, з'явилася у 1991 році на політичній карті континенту: майже в центрі Європи, із другою за розміром територією цього континенту, та великими, як людськими, так і економічними ресурсами, і саме головне – потенціалом...

Справа у тому, що Україна за своїм потенціалом може змінити у майбутньому навіть весь баланс загальноєвропейських сил, в разі її повноправної інтеграції до загальноєвропейських економічних та політичних структур... Україна – це не Прибалтика, не Болгарія, не Румунія... і навіть не Польща. Сільське господарство України, в разі застосування передових технологій, може стати конкурентом не лише в Європі, а і для США, Канади і Австралії на світових ринках зерна: 100-150 млн. тон зерна на рік – це не мрія, а потенційна можливість України при створенні відповідних умов виробництва і

застосування світового рівня сільськогосподарських технологій. Жодна із нових прийнятих до ЄС чи НАТО країн із складу колишнього Варшавського договору не мають такої аерокосмічної індустрії, ядерних технологій та такого промислового потенціалу якими володіє Україна. Додайте до цього також фактор Росії та вплив на напрямок її майбутнього розвитку від того напрямку в геополітиці, який вибирає Україна. Зрештою уявимо собі, що інтегрована у євроатлантичні структури Україна займає один із двох варіантів стратегічних відносин в середині цих структур по осях: Вашингтон-Лондон-Варшава-Київ чи, наприклад, Париж-Берлін-Київ із тісною співпрацею за межами цих структур із Москвою.

Тому штучне стримування Заходом нашого бажання, починаючи з середини 90-х років, приєднатися, в першу чергу, до загальноєвропейських структур, мало під собою цілком об'єктивну причину невизначеності, в першу чергу, самого Заходу, щодо можливих наслідків для нього приєднання такої завеликої та непередбачуваної для нього із своєю внутрішньою самоідентифікацією країни, як наша... Але в політиці не всі речі прийнято називати своїми іменами. Штучна, як на мене, концентрація уваги в західних ЗМІ на наших дійсно існуючих недоліках, але таких, що мало чим відрізняються від тих же Болгарії чи Румунії, – які слугували виправдовуванням, чому сусідні із нами країни вже увійшли у двері Євросоюзу, а ми навіть не отримали позитивної відповіді про перспективу, і привели до того, що восени 2004 року події на Майдані незалежності в Києві стали дійсно революційним відкриттям для мільйонів громадян Заходу того факту, що в Україні вже існує освічений народ, який добре розуміє слово «гідність», вже є основа громадського суспільства, яке вміє шукати і знаходити компроміси, тобто є все те, що характеризує собою основи демократичної орієнтації нашого народу. І до речі, все це не могло народитись за декілька місяців та було об'єктивно і суб'єктивно підготовлено всім попереднім розвитком державності на Україні під час попередніх двох президентств.

І все ж таки: чого ж не вистачає в цей час Україні для можливої реалізації її євроатлантичного вектора зовнішньополітичної інтеграції?

Формальна відповідь – визнаної світом де-юре і де-факто консолідації діючої влади і народу України щодо цього бажання та відповідності державних інституцій та внутрішнього законодавства України певним критеріям, а також згоди усіх учасників Альянсу на його подальше розширення за рахунок України.

Неформальна – чіткого уявлення всіма членами Альянсу, що принесе із собою позитивного новий член НАТО в інтересах кожного

його учасника і Альянсу в цілому, і що за це їм прийдеться заплатити, в першу чергу у відносинах із Росією.

При цьому, точка зору лідера Альянсу – США має велике значення, але вона не може замінити двостороннього порозуміння між Україною і кожною конкретною країною Союзу, а також відповідного і неминучого порозуміння у цьому питанні і із Росією.

Чи існує зараз консенсус серед всіх членів НАТО стосовно конкретних термінів вступу України до НАТО? Чи знайшла діюча влада, і в першу чергу її зовнішньополітична складова механізм подолання скептицизму з цього приводу з боку Франції, Німеччини, Іспанії? Чи є впевненість у всіх членів Альянсу, що вступ держави із таким потенціалом як Україна не приведе до зміни певних пропорцій усередині самого Альянсу, і яким саме чином зміниться формат впливу на справи Альянсу як всередині нього, з боку її найпотужнішого члена – США, так і ззовні – по лінії відносин Альянсу із Росією, – в разі такого вступу.

Врешті, – чи забезпечила нова владна політична сила на Україні консенсус всього українського суспільства по питанню вступу до НАТО?

Риторичність цього запитання очевидна.

І на кінець. Якщо спробувати говорити афористично, то я сформулював би це таким чином: Той, хто вважає, що для України взагалі існує будь-який інший вибір, окрім європейського – не має голови... але той, хто вірить у те, що для України взагалі може існувати європейський вибір без урахування Росії, або ще гірше, – за рахунок Росії, – не має не тільки голови, але й його ніколи і нічому не вчила історія...

В.П.Горбулін

Игорь Петрович, я не могу не прокомментировать, мне показалось, что в своей неформальной трактовке как вы сказали, вы дали ответ на вопрос. Единственное, я бы хотел вспомнить Бернарда Шоу, у него есть очень интересная фраза, что свобода — это, прежде всего, ответственность, вот почему ее так многие боятся. Вложите ту формулу, которую вы сказали и вы получите ответ на все те вопросы, которые вы поставили.

І.П.Смєшко

Спасибо.

В.П.Горбулін

Благодарю вас. Владимир Михайлович Литвин, вице-президент Национальной академии наук Украины. Все прошлое его, я думаю, вам известно, не буду дальше представлять.

В.М.Литвин

Уважаемые коллеги! Я хочу поблагодарить инициаторов форума за тот документ, который они подготовили. Все очевидно внимательно его читали. Это очень хороший реферат, причем в части объективного анализа тех концепций мирового устройства, с которыми мы также имели возможность знакомиться. Думаю, это даст возможность нашим людям прочувствовать, что их может ожидать в будущем.

Знаете, тут очень хорошая констатация, вообще хотел бы подчеркнуть, что украинские политики очень сильны в части констатации. Сложнее с выработкой каких-то концепций, с попыткой заглянуть в будущее. Только с позиций будущего можно оценить задачи сегодняшнего дня. Если мы четко сможем смоделировать, что собой будет представлять НАТО, Европейский союз, другие региональные образования, тогда я думаю, мы сможем определить место Украины. Потому что мне кажется, мы в своих попытках определить внешнеполитический вектор пытаемся повторять исторические зады. Извините за этот термин, но это действительно так. Нужно отказаться от несколько надуманных концептуальных подходов, искусственных концептуальных подходов. Нужно знать полно и объективно, что происходит в Украине и быть опять-таки объективным в оценке того, что происходит в Украине. Здесь звучало дважды, если не ошибаюсь, что в Украине два национальных лидера – Ющенко и Янукович, и они должны найти общую точку зрения. Да вся беда в том, что у нас есть два национальных лидера. И между ними компромисса никогда не будет. Компромисс возможен только тогда, когда кто-то один сдастся «в плен». Потому что это украинская ментальность. Равновеликих, равнозначных политических фигур не может существовать в украинской сфере.

Поэтому - хотел бы сказать, что у нас очень хорошо получается, цитируя Виктора Степановича, мыслить в глобальном масштабе, хуже получается с прикладным аспектом. В этой связи позвольте сделать акцент на исторические аспекты. Украина развивалась на стыке европейской и азиатской цивилизаций. Я в свое время подготовил статью «Украина: Европа или Евразия?». И пытался осмыслить эти тенденции, о которых сегодня говорим, в историческом измерении. До нашествия монголо-татар Украина развивалась в европейском русле и по европейскому пути. Она была хорошо представлена в Европе, я имею в виду Киевскую Русь. Правда у нас здесь может быть дискуссия: кому она принадлежит.

В этой связи хочу сказать, уважаемые коллеги, что сегодня для нас очень важно осмыслить Украину, ее место в прошлом и

нынешнем цивилизационном процессе. Почему об этом говорю? Сейчас, на мой взгляд, просматривается несколько даже не тенденций, думаю, Петр Петрович (Толочко) меня поправит и возможно раскритикует, а несколько пунктиров, которые должны нас заставить задуматься. Первое, это попытка сегодня отвергнуть концепцию так называемого относительно единого корня всех славянских народов. Второй концептуальный подход – это попытка накинуть на украинскую основу польскую историографию, в том числе в отношении Украины. И третья, мне кажется наиболее опасная тенденция, о которой следует говорить, она по сути дела получает официальное крещение, о том, что Украина, современная Украина — это случайно государство. Цитирую: Современное украинское государство во многом историческая случайность. Причина его появления – это дворцовые интриги в Кремле, усилия Вашингтона и европейских столиц. Это мнение людей, которые сегодня имеют официальный статус.

Поэтому мы должны дать ответ на эти вызовы. Это первое. И второе. Коль мы пытаемся определить концепцию безопасности для Украины, коль пытаемся определять ее внешнеполитический вектор, то есть развития Украины в пространственном измерении, должны, наверное, говорить о концепции. А есть ли у нас концепция государственного строительства? К сожалению, концепции этой не существует. Есть попытка соединить две ментальности, два мировоззрения и выработать какую-то одну политику на основе совмещения позиций двух Викторов, извините за такую формулировку. Но это действительно так. Нет того, что нужно Украине, отсюда у нас размышлизмы относительно того, куда будем двигаться.

Мы не знаем, как будем обустроивать государство. Возвращаясь снова назад, возвращаясь к нашему историческому прошлому, мне кажется, что тогда европейского вектор развития Украины был заторможен на столетия. Ибо тогда заимствовали и усовершенствовали, если хотите, азиатский способ управления, азиатский образ жизни, который был усовершенствован и доведен, иногда мне кажется, до абсурда в нашем недалеком прошлом. Что такое азиатский способ производства? Основные черты можно назвать: отсутствие частной собственности, общественный способ ведения хозяйства, сильная власть и подчиненное положение личности.

Мы всегда строили сильное государство, ослабляли личность. И мне кажется, что тогда благоприятная возможность была утрачена, хотя попытки возобновить европейский вектор развития были уже во времена реформ Петра, когда шло внедрение европейских технологий и культуры, опять таки азиатскими методами. Но тогда

был один позитивный момент. Культура внедрялась только в высшие слои общества и тогдашняя элита воспринимала европейские нормы. Она не только их воспринимала, она в Европе практически жила. Основная масса населения, в том числе та часть Украины, которая вошла в состав России, вынуждена была жить по соответствующим правилам.

Еще хочу сказать об одном моменте. Мы должны наверное подчеркнуть, что европейское общество развивалось на основе городской культуры. Украина - крестьянская страна. Опять таки в силу обстоятельств, которые сложились, если брать официальную статистику, то у нас, кажется, где-то только в начале 60-х годов количество городского и сельского населения было приведено в соответствующее равновесие. И еще один исторический аспект. Реформы, которые предлагались, в том числе в историческом прошлом, всегда приводили к ослаблению действующей власти. Почему? Потому что не было институтов гражданского общества, что опять таки приводило к политическому кризису или к предпосылкам политического кризиса и отбрасывало развитие страны. Давайте вспомним советское время, оттепель. Давайте возьмем еще немного назад возьмем, украинскую революцию 17-20-х годов, давайте вспомним события 1991 года и 2004 года. Почему демократические подвижки не были закреплены? Потому что не было гражданского общества, потому что опять таки политики пытались набрасывать демократию через строительство сильного государства, а не через развитие институтов гражданского общества.

Мне кажется, что есть две теоретические модели развития страны, которые можно условно экстраполировать из прошлого и назвать их западническими моделями и славянофильскими, хотя тут тоже есть свои течения. Западный путь. Здесь нам нужно дать ответ на такой главный вопрос: как практически его осуществить с минимальными потерями, учитывая исторический опыт и психологию большинства людей? Мне кажется, что мы всегда теряем время и что Украина в 1991 году потеряла время для прорыва в европейском направлении. Почему? Потому что те реформы, которые были навязаны, оттолкнули людей от европейских ценностей. Сегодня, я думаю, впору вспомнить лозунг: все, что говорили большевики о коммунизме в России – вранье, все, что говорили большевики о капитализме – правда. С учетом тех украинских реалий, с которыми столкнулись люди. Они не хотят норм того рынка, которые ему предлагают, видя то, что происходит в Украине. Более того, потеряно время из-за противостояния и борьбы, которые всегда являются отличительной чертой для украинского политикума.

Нужно понимать, если мы хотим идти западным путем и строить западные стандарты нашей жизни будем сталкиваться с

кризисами. Будем вынуждены искать компромиссы и пути преодоления этих кризисов.

Если говорить о втором пути развития, нам нужно определить главную идею, которая могла опять мобилизовать людей. Потому что ресурс ожидания у них уже исчерпан. Какая-то мобилизующая идея сегодня не просматривается. Не случайно Леонид Данилович Кучма говорил: скажите, что строить, я буду строить. А Виктор Андреевич Ющенко говорит: давайте определимся с принципами, а потом будем делить должности. Кроме того, для второго пути развития нужна экономическая теория. Мне кажется, что у нас соответствующей экономической теории нет. Президент А.Квасневский говорил: удивительно, как плохо люди относятся к европейскому выбору и НАТО. Да дело в том, уважаемые коллеги, что у нас нет гражданского общества, и у нас носителем государственной политики является правящий политический класс. Народ по сути дела ничего не определяет, его голос не слышно и естественно он не может высказать свою позицию.

Какие окончательные выводы? Украина — это европеец, который упустил время и потерял время. А догонять весьма сложно, он теперь растерян, не знает, что ему теперь делать и как не отстать навсегда. Сегодня Украина никуда не должна двигаться, и нам не нужно в этой связи жонглировать понятиями. Она должна остаться там, где она есть. И, говоря известными словами канцлера Горчакова, Украина должна сосредоточиться. Считаю, что она должна сосредоточиться, прежде всего, чтобы поднять экономический потенциал, а потом Украина может более весомо заявить о себе на политической арене.

Мы же пытаемся сегодня действовать по коммунистическому принципу — пытаемся объединить вокруг себя бедных. В свое время Советский Союз пытался подтянуть к себе бедные страны в различных регионах, а мы сегодня пытаемся объединиться с бедными странами, потому что на этом фоне выйдем предпочтительно и можем тогда выступать по сути дела региональными лидерами. Мне кажется, следует ориентироваться на напряженную работу, чтобы не выпасть из Европы, окончательно не выпасть из Европы, за этими досужими размышлениями. Следует сохранить нормальные прагматичные отношения с Россией.

Главное - определиться, какую концепцию развития избираем. Если избираем восстановительную модель развития страны, должны, конечно, держаться ближе к постсоветскому пространству. Должны, наверное, говорить о том, сколько нам нужно еще усилий предпринять, чтобы достичь ВВП уровня 1991 года. Потом будем сравнивать с 1913 годом. Хотя думаю, что это не является показателем. Если избираем модель прорыва, должны

ориентироваться на европейское сообщество, на технологии, на инновации. Все зависит от того, насколько украинская политическая элита сможет выработать и предложить Украине и украинскому обществу проект Украины в 21 веке. Пока он не просматривается. А мы демонстрируем рефлексии на те или иные проблемы, которые являются важными, но сопутствующими. Еще раз скажу: нужно определиться с местом Украины в этом мире и с тем какую мы будем строить Украину.

В.П.Горбулін

Спасибо Владимир Михайлович, у меня единственное замечание: когда этот доклад готовился, мы исходили из того, чтобы показать, какой мир сегодня, а потом попытаться всем вместе найти место Украины в этом мире.

В.М Литвин

Я думаю, Владимир Павлович, если идти по такому принципу, то надо, просто, забыть, что у нас было в прошлом, и пытаться на зачищенном пространстве строить новое. Я, просто, сказал, что так нами судьба распорядилась, что мы, по сути дела потеряли время, но, в то же время, скажем, отстояли Европу и дали возможность Европе быть такой, какая она есть сегодня.

В.П. Горбулін

Я, в это плане с Вами согласен. Так, Вы историк, а я специалист стратегических ракетных систем и мы их делаем лучше всех в мире. Но, это не означает, что я должен жить только, вот, исходя из этих позиций. Спасибо, всё равно, очень большое за выступление; оно носило критический характер и это всегда приятно.

Слово предоставляется Георгию Корнеевичу Крючкову, исполнительному секретарю Украинского форума. Пожалуйста. Это выступление будет последним.

Г.К Крючков

Уважаемые коллеги! Сегодняшняя дискуссия меня ещё больше убедила в том, что сведение проблемы внешнеполитического выбора Украины к тому, быть ей в НАТО или нет, униженные просьбы принять Украину, явно к этому не готовую в альянс и ЕС, навязчивая декларация, что Украина уже в 2008 году будет членом НАТО, была серьёзной ошибкой. К сожалению, высшее политическое руководство страны и сейчас, похоже, считает это единственно правильной политикой. Вопрос же, по моему мнению, в другом, а именно: как надёжно обеспечить безопасность Украины, какие есть варианты решения этой судьбоносной задачи? Именно

такого подхода требует необходимость защиты и реализации национальных интересов Украины с учётом динамичных, кардинальных изменений, которые происходят в мире и на нашем континенте и о которых так обстоятельно и убедительно говорилось в докладе Владимира Павловича Горбулина и в выступлениях участников дискуссии. Хотел бы в связи с этим высказать два-три тезиса, возможно, не бесспорных.

Меня особенно беспокоит, учитывая геостратегическое положение Украины, осязаемое, во всяком случае явно обозначившиеся ухудшения отношений между Россией и Соединёнными Штатами Америки, а также негативные моменты, проявляющиеся в последнее время в отношениях России с европейскими державами. Всё чаще говорят, по крайней мере, в США, даже о возврате американо-российских отношений к характеру отношений времён «холодной войны». А ведь Россия рассматривает Украину как сферу своих стратегических интересов (и это можно понять). А Соединённые Штаты – цитирую высказывания официальных лиц - как «важный элемент», «центральный вопрос» их национальной безопасности. Убеждён: мы не можем, не имеем права не учитывать это обстоятельство, какой бы вариант обеспечения нашей безопасности не избрали. Для нас всех очень важно знать, с чем мы имеем дело: негативные тенденции в отношениях России с Западом – это временное явление, вызванное какими-то ситуативными соображениями, или это политика на длительную перспективу? Тем более, что риторика, действительно напоминающая времена «холодной войны» (скажем, вице-премьер США Р.Чейни называет Россию «врагом» США), сопровождается не просто территориальным расширением НАТО на Восток, но и перемещением американских военных баз на территорию Румынии, Болгарии, Польши, призывами некоторых горячих голов, в том числе в военной среде, разместить военные базы США и в Украине, намерением лидеров некоторых стран превратить НАТО в «военно-энергетический альянс» (энергетическое НАТО). Как быть в такой ситуации Украине - транзитному государству, территориально разделяющему Россию и Запад? В её ли интересах становиться на сторону какого-то одного субъекта стратегического противостояния? По моему убеждению, в сложившихся условиях, много проблем сняла бы реализация идеи общеевропейской системы коллективной безопасности, которая бы объединила все государства нашего континента (в противовес планам «Великой России» - без России).

Нынешняя Европа нуждается не в «новой Ялте», а в такой системе, которая бы предотвратила новый раскол нашего континента, появление на нём новой разделительной линии (на которой оказалась бы Украина). В такой системе, которая создавала

бы эффективные предпосылки противодействия новым вызовам и угрозам международному миру и безопасности – терроризму, распространению оружия массового уничтожения, наркотрафику, нелегальной миграции и пиратству. Осознаю, сегодня эта идея вряд ли получит поддержку. Но отказываться от неё я бы не стал. И, возможно, именно Украина могла бы выступить с соответствующей инициативой.

И последнее: имеем ли мы право не учитывать, что отношение к возможному членству Украины в военно-политических блоках раскалывает наше общество? Как, впрочем, и то обстоятельство, что в условиях, когда в европейских и евроатлантических структурах происходят неоднозначные процессы, известные государственные деятели хотели бы, очень хотели бы видеть Украину среди тех стран, членов упомянутых структур, которые идут в фарватере американской политики. Можно не принимать во внимание то, что на парламентских выборах 2006 года партии и блоки, которые в своих программах декларировали вступление в НАТО, получили поддержку всего 3,34 % избирателей, а более половины проголосовали за партии и блоки, которые предлагают законодательно закрепить и реализовать внеблоковый и нейтральный статус Украины - при надёжных международных гарантиях. Можно игнорировать данные многих социологических исследований, которые неопровержимо подтверждают эти же тенденции. Можно недооценивать политическое значение «народного референдума» относительно вступления в НАТО, который состоялся в Крыму и убедительно засвидетельствовал настроения населения в этом регионе и не только в этом регионе. Можно ещё какое-то время, нарушая Конституцию и законы страны, оказывать сопротивление назначению Всеукраинского референдума по этим вопросам, проведения которого потребовало более 4-х млн. граждан во всех областях Украины. Но спрашивается - до каких пор можно игнорировать конституционное положение о том, что единственным источником власти является народ? В чём тогда заключается демократия, в верности которой клянутся власть имущие в стране? А без этого нельзя рассчитывать на устойчивую консолидацию общества. Лично я считаю оправданной позицию Правительства, его Премьера, которая заключается в том, что в сложившейся в стране обстановке необходимо взять тайм-аут при принятии решения относительно вступления в НАТО, донести до общественности преимущества и риски любого варианта при определении внешнеполитического выбора. Важно, чтобы разъяснительная работа не превращалась, как это имеет место сейчас, в шумные агиткомпании типа Ильф-петровского «Ударим агитпробегом по бездорожью» (сейчас такие агитпробеги проводятся

сторонниками членства в НАТО в некоторых областях), не сводились к выпуску разного рода, «темников» и «ясников», в которых на все лады восхваляются действительные и мнимые «преимущества членства в НАТО» и в то же время замалчиваются связанные с этим риски и негативные моменты. Наши люди нуждаются не в лубочных агитках, не в комиксах и слащавых клипах, а в аналитических, вдумчивых, объективных материалах, которые помогли бы им разобраться в сущности важной проблемы и принять единственно правильное решение. Украинский форум готов принять и примет в этом важном государственном деле активное участие. Благодарю за внимание.

В.П.Горбулін

Георгий Корнеевич, я не могу не прокомментировать Ваше выступление. Право для этого мне даёт наше с Вами многолетнее знакомство и сотрудничество и я счастлив, что на протяжении тридцати лет у нас с Вами было только одно разногласие и оно касается, того вступать или не вступать Украине в НАТО. Во всём остальном мы с Вами солидарны.

Я хочу передать слово Владимиру Петровичу Семиноженко, как главному организатору нашего сегодняшнего Форума. Вы хотели выступить?

В.П Семиноженко

Нет, ну, если дамы, то, я думаю, что все вопросы снимаются. Пожалуйста, простите, что я не увидел.

Г-жа Лаура Рейниля, посол Финляндии в Украине

Большое спасибо. Я хотела бы несколько слов сказать о сегодняшнем Евросоюзе. Конечно, мы не знаем, каким он будет через 20 лет, как Вы хорошо отметили, но, хотела бы сказать, что мне было так грустно после этого саммита – я только что из Брюсселя. Однако там председатель комиссии сказал, что основополагающие принципы остаются, какими и были. Отношение к Украине не стало хуже, чем это было раньше, из-за некоторых решений, которые приняли «оранжевые». Это не совсем правильно. Но я хотела бы также сказать, что, как правильно отметил Премьер-министр Янукович, отношения Украины и Евросоюза стали более конкретными, во многом более конкретными - и это хорошо.

Я хотела бы также поблагодарить тех, кто говорил о важности законодательства. Я приветствую этот вывод. Хорошее законодательство даёт новые возможности для Евросоюза вести переговоры с Украиной, позволит заключить с ней новое соглашение о сотрудничестве («new enhanced agreement»). В основе его, как мы

все знаем и всем это нужно знать, - создание зоны свободной торговли. Но есть возможности для сотрудничества и во многих других областях, к этому есть интерес и с нашей стороны. Не забывают этого.

Я хочу поддержать оптимизм в выступлении президента Квасневского. И вслед за президентом Квасневским я тоже хочу закончить выступление на оптимистической ноте. Он нехорошо говорил о нейтралитете и подчеркивал необходимость сделать выбор в пользу членства в Евросоюзе. Но мы всегда говорили, что это возможно и нужно - иметь хорошие отношения не только с Западом, но и с Востоком. И чтобы всегда было не или, или, но и то, и то. Я надеюсь, что вы придете к этому выводу и найдёте для Украины свой вариант хороших отношений и с вашими соседями на Западе, и с соседями на Востоке. Спасибо.

В.П.Семиноженко

Спасибо. Я думаю, что оживление, дорогие коллеги, дорогие участники Круглого стола, к концу дискуссии, несмотря на уже пришедшее время для обеда, подтверждает тезис, что эта тема будет иметь продолжение. Причём, я открою Вам немножко завесу в мотивационных моментах, связанных с сегодняшним заседанием. Первая идея была сделать закрытое заседание только с национальными участниками. Разобраться друг с другом. Второе: собрать узкий круг с иностранными участниками без доступа прессы, для того чтобы они поговорили в нашем присутствии друг с другом – мы хотим видеть точки зрения и восточных и западных представителей о том, в какой игре играет Украина или кто за неё играет. Третий был, мне кажется, самый правильный вариант, который был реализован сегодня – мы делаем открытую дискуссию. Мы слышим мнения представителей других государств, мы пытаемся найти наше консолидированное мнение. О чём можно спрашивать у людей сейчас на улице, какой геополитический курс, куда Вы идёте, если мы сами ещё до конца не пришли к консолидированной точке зрения? Что первично и что вторично? Мне кажется, что когда мы начинаем говорить о проблемах нацбезопасности, то после этого мы можем говорить и о политическом выборе. После этого мы можем говорить и об экономической стратегии, самой оптимальной для страны. У нас есть и другие вопросы. Мы хотим опубликовать с Вашего разрешения сборник Ваших выступлений, дав, конечно, возможность их отредактировать. Мы хотим видеть наших участников за всеми нашими круглыми столами в будущем – у нас будет очень много горячих тем в самое ближайшее время по медицине, по социальной политике, по науке. На следующей неделе вначале ещё до

рождественских праздников, я надеюсь, мы проведём круглый стол по очень узкому вопросу – нынешнему бюджету. Каким он должен быть? Каков его оптимальный формат?

Я хотел ещё раз поблагодарить всех участников Круглого стола. Украинский форум открыт для любых Ваших предложений и, безусловно, для дальнейшего плодотворного сотрудничества. Спасибо всем за участие.

**У РОЗВИТОК ДИСКУСІЇ:
ТЕЗИ, ЯКІ НАДІЙШЛИ ПІЗНІШЕ**

Анатолий Гуцал

*первый заместитель директора
Национального института проблем
международной безопасности*

**Сумерки государственности:
процессуальная глобальность и политико-
институциональный хаос**

Глобализация представляется несомненным императивом современности, суть и смысл которого, с одной стороны, воистину всеохватывающи, с другой, - в достаточной степени неопределенные и размытые. Обычно глобализация ассоциируется с информационными, денежными, миграционными потоками, которые мечутся по миру, игнорируя государственные и социальные границы. Вопрос однако целесообразно поставить шире - что случилось значимого за последние полтора десятилетия, когда глобализационные процессы стали очевидными?

В ответ необходимо признать, что ныне наша планета отнюдь не стала гармоничнее, на ней отнюдь не возникли новые грандиозные материальные чудеса в стиле античности (подобные пирамидам или висящим садам Семирамиды). Земля все менее пригодна для комфортного проживания и все более походит на огромный муравейник («человейник», по меткому определению Александра Зиновьева), где происходят огромные перемещения неприкаянной человеческой плоти и меркантильной товарной массы.

Где во всевозрастающем темпе истощаются недра, и где происходит загромождение планеты всевозможными техническими устройствами, где «нормой» стало тотальное загрязнение поверхности и атмосферы, вследствие чего возникают заболевания, несущие смертельную опасность человеческому роду и животному миру.

Таким образом, в основе своей глобализация знаково обозначена прежде всего неумемной, всеохватывающей хозяйственной деятельностью. Ее характерной особенностью является стремление к «наведению хозяйственного порядка», к глубинной внутренней упорядоченности (унификации) в общемировом формате. В том числе - в рамках мировых институтов и договоров (ВТО, МВФ, Мировой банк, «Киотский протокол»), а также влиятельных и не очень влиятельных региональных сообществ (ЕС, НАФТА, АТЕС, ОЧЭС, ЕврАзЭС, ЕЭП, ГУАМ и др).

Однако сущностный вектор глобализации связан с «постиндустриализмом» и усвоением принципиально новых ценностей. Развитие компьютерной техники и глобальных коммуникационных сетей позволили скоординировать и синхронизировать хозяйственную деятельность в любом уголке земного шара. Это дало мощный толчок для мировой экспансии транснациональных компаний, которые оказались наиболее адекватными и восприимчивыми к управленческим инновациям. На этом фоне вполне закономерно, что брендовыми сооружениями «в стиле суверенности» становятся не храмы, а офисы крупных корпораций.

В свою очередь, инновационное развитие «производственных отношений» потребовало соответствующей трансформации «производительных сил». Вследствие этого процесс унификации социальной и политической жизни происходит в соответствии с неолиберальной системой ценностей и приоритетов. Ключевыми компонентами здесь, согласно британскому социологу Энтони Гидденсу, являются ориентации на минимальное правительство; автономное гражданское общество; рыночный фундаментализм; нравственный авторитаризм плюс сильный экономический индивидуализм; рынок рабочей силы, более прозрачный, нежели все иные рынки; примирение с неравенством; традиционный национализм; государство всеобщего благоденствия в виде сети страхования от всевозможных рисков; линейную модернизацию; низкое экологическое сознание и т.п.

Все эти процессы стали тяжелым испытанием для национальных государств и всего «вестфальского миропорядка», прежде всего в части **способности национальных правительств и мирового сообщества, в целом, создать адекватную глобализационным вызовам систему государственного управления и международной**

безопасности. В результате наблюдается мощнейшее размывание традиционных национальных политических институтов, что в свою очередь ведет к усилению социального хаоса. А природные катаклизмы, похоже, являются только своеобразной экологической рефлексией на низкий уровень сознания планетарного социума.

Строительство глобального мира сопровождается безжалостным системным разрушением локальных сообществ. В этой текучей неопределенной процессуальности современного мироздания надлежущую нишу занимает и такой сложный феномен как терроризм. Современный терроризм – это не досадное недоразумение, с которым “блок прогрессивных государств” вот-вот управится. Этот феномен имеет системный характер и в этом смысле «интимно встроен» в современное мироздание и мироощущение современного человека. А потому, к сожалению, Это - “всерьез и надолго”.

Более того, в формате «глобального сетевого сообщества» терроризм уже успел превратиться в системную движущую силу мировой дезинтеграции, представляясь то ли реверсом, то ли дополнением происходящих в мире интеграционных и унификационных процессов. Ведь главные усилия сил международного террора направлены на разрушение национальных государств, которые являются серьезным препятствием на пути окончательного самоутверждения глобального начала. Более того, террор направлен на разрушение устоев Старого мира и устоявшихся в массовом сознании представлений о «добре» и «зле». Тем самым «освобождаются» геополитические, геоментальные и геонравственные пространства для выстраивания Нового Порядка.

В этой связи знаковой представляется ориентация в рамках неолиберальной парадигмы на «нормальный» национализм. Ведь очень часто в своих разрушительных целях именно радикальные националисты прибегают к террористическим актам (ирландская ИРА, баскская ЭТА, албанская «Армия освобождения Косово», «Тигры Тамил Илама», многочисленные палестинские освободительные организации, - «Имя им легион!»). По сути, именно «махровый» национализм всегда выступал в роли разрушителя государств со сложной полиэтнической структурой. Логика проста и укладывается в известную формулу - «разделяй и властвуй».

Маленькие слабые государства, возникшие на обломках больших и сильных, всегда (или, по крайней мере, на первых порах) будут выступать в роли реципиентов иностранной помощи и попутчиков глобализации, усматривая в ней панацею от собственных бед. И уж точно, они никогда не встанут на пути интересов мощных ТНК. Однако рано ли поздно, в качестве «несостоявшихся

государств» они будут давать поводы для сильных мира сего вмешательства в их внутреннюю жизнь (в т.ч. в интересах борьбы с «мировым терроризмом»).

Все чаще человечество стоит перед разрушительными последствиями проявления «низкого экологического сознания» и «прозрачности» свободных рынков рабочей силы. В сущности, речь идет о понятиях экологического и социального демпинга, то есть об экономии за счет деградации окружающей среды и обнищания рабочей силы, что также разрушает государственность.

Таким образом новый мир реально стоит на пороге возможной реализации сценария глобальной безгосударственности, хотя число стран, имеющих все формальные атрибуты государственности (герб, флаг, гимн, четко очерченные на глобусе границы), увеличивается, достигнув к концу 2006 года цифры 208.

Но, чем быстрее национальные суверенитеты разрушаются под напором глобализации, тем ожесточеннее государства сопротивляются. При этом наблюдается определенная дифференциация позиций. США и Западная Европа, всемерно поддерживают и лоббируют интересы собственных «транснационалов» за границей, ограничивая их деятельность законодательными рамками внутри страны (характерные тому примеры - санкции против руководства обанкротившегося «Энрона» в США и попытки ограничить монополизм западноевропейских энергетических компаний в рамках новых предложений Еврокомиссии).

Россия и Китай в качестве государственных образований тем временем жестко выстраивают свои корпорации под государственные интересы, превращаясь при этом все более в государства-корпорации (по принципу, «если нельзя победить – необходимо возглавить»). По крайней мере, государственная система управления, выстроенная сообразно с корпоративными принципами, на сегодня оказалась в достаточной степени эффективной, в т.ч. и в борьбе с негативными последствиями глобализации (характерные тому примеры – российские экологические санкции в рамках проекта «Сахалин-2» и ужесточение миграционной политики).

Третья группа стран – это режимы, жестко противостоящие глобализации, которые в основном представлены энергетически самодостаточными арабскими и латиноамериканскими режимами, но среди которых есть и группа «отчаянно сопротивляющихся» типа возглавляемой Александром Лукашенко Белоруссии.

Четвертая группа – наиболее значительная и представлена средними, малыми и слабыми странами, которые пытаются встроиться в глобализирующий мир. Именно к этой категории стран

относится Украина, которая, хотя и позволяет себе в лице своей политической и экономической элиты время от времени «огрызаться» в ответ на глобализационные вызовы, вполне осознает необратимость происходящего. Наиболее характерный тому пример – поведение в энергетической сфере во взаимоотношениях с Россией.

Какие же уроки Украина должна усвоить из изложенных особенностей мирового развития?

Главный – быть адекватной ходу исторических процессов. Пора перестать «ковыряться» в собственных несуразностях и бедах, в т.ч. по поводу своей действительной и мнимой несостоятельности и сформировать достаточно целостную власть, способную адекватно реагировать на означенные выше вызовы современности. Ведь ситуация в украинской властной сфере отнюдь не уникальна, а все окрашенные в различные цвета «революционные» и «контрреволюционные» эскапады и взаимные обвинения украинских политиков - это всего лишь экзальтированная рефлексия на глобальные процессы разрушения государственности, происходящие и в других уголках земного шара (в т.ч. и в странах, считающихся сильными мира сего).

К слову сказать, именно в этом и заложены трудности принятия Европейской Конституции, поскольку она традиционно сориентирована на создание супергосударства, что никак не вписывается в рамки глобализационных сценариев. Хотя выстраивание отношений в формате Евросоюза в целом и по своей глубинной сущности идет в полном соответствии с глобализационной парадигмой.

Что же касается Украины, то ей, в первую очередь, необходимо овладеть инструментарием глобального мирохозяйства, где наиболее важный механизм – фондовый рынок, а наиболее значимая цель – всемерная капитализация и получение прибыли. К месту и напомнить об одно из главных правил игры на фондовой бирже: покупать акции тогда, когда они на подъеме, а не тогда, когда они находятся на пике своей котировки.

Знание этих простых истин выводит на предметные рекомендации:

1. Не держаться за материальные активы, как то газовые и нефтяные трубы, а максимально включать их в мирохозяйственные схемы, повышающие уровень их капитализации. В частности, газотранспортная система СССР и стран бывшего СЭВ – это на самом деле уникальный объект, ориентировочная стоимость которого на момент его строительства оценивалась цифрами порядка сотен млрд. долларов США (ныне эта цифра раза в два выше). Такой комплекс мог себе позволить только СССР на пике

своего могущества. На ближайшую перспективу о чем-то подобном никто в мире даже помыслить не посмеет. Украинский участок «Трубы» – это действительно «золотая акция Украины». Однако возможны варианты: если вопросы транспортировки газа по территории Украины и в дальнейшем будут проблемными, а капитализация этого недвижимого имущества вследствие такой неопределенности будет минимальной, то на пределе наихудшего стоимость «Трубы» составит стоимость веса вложенного в «Трубу» металла. И напротив, - в случае успешного функционирования «Трубы» в качестве составляющей всего газового комплекса (включая добычу и расширенное воспроизводство газотранспортных возможностей) ее биржевая стоимость может многократно превысить первоначальную. К сожалению, Украина со своей крайне «патриотической», но контрпродуктивной позицией пока работает только на сдерживание капитализации «Трубы», получая от «Газпрома» соответствующую реакцию в ответ.

2. В вопросах выбора интеграционных приоритетов следует попытаться под тем же мирохозяйственным углом зрения присмотреться к котировкам «акций» ЕС и ЕЭП. Нет особой необходимости доказывать, что котировка акций Евросоюза находятся «на пике», а трудности «переваривания» новых членов будут играть на понижение. Зато котировка ЕЭП имеет устойчивую тенденцию к возрастанию – особенно, если энергетические вопросы станут ведущими в реализации этого проекта.

3. Украинская власть сегодня демонстрирует кощунственную неадекватность в ответ на вызовы глобализации. Более того, вместо поиска места в современном мире национальная элита полностью заиклилась на внутренних разборках. К тому же, украинские политические несурезицы активно проецируются во вне, что стимулирует «ответный удар», добивающий остатки государственности. В свою очередь, те национальные институции, которые способны обеспечить интеллектуальную поддержку государственных решений в сфере внешней и внутренней политики, либо цинично игнорируются, либо просто ставятся на грань выживания.

Над всеми этими моментами украинским политикам стоит призадуматься, попытавшись в ускоренном режиме усвоить новую интеграционную логику процессуальной глобальности, а не приумножать конфронтационный политико-институциональный хаос.

Олександр Дергачов
провідний науковий співробітник

Логіка взаємовпливу безпеки та демократії

Сучасний етап світового розвитку характеризується якісно новою моделлю взаємодії національних і наднаціональних процесів, за якої розповсюдження та утвердження спільних цінностей дедалі більше спирається на демократичні норми, інститути і механізми. Значення демократії для поглиблення міжнародної співпраці, надто в Європі, помітно зростає. Водночас, міжнародні чинники, головню за рахунок і в формі цілеспрямованих дій спільноти високорозвинених демократій, так само посилюють і змінюють характер дії щодо внутрішнього розвитку країн, що перебувають на стадії трансформації, сприяють становленню в них демократичного ладу.

В форматі органічного розвитку регіональної спільноти універсалізація цінностей детермінує зближення, можливості гармонізації та узгодження інтересів і пріоритетів держав. Існування внутрішнього демократичного консенсусу уніфікує підходи до принципових питань міжнародної політики і перетворюється на чинник поглиблення інтеграційних процесів. Практично діючі норми демократії перетворюються на необхідну умову визнання і довіри до партнерів. Це, у свою чергу, закладає підвалини для стабільних відносин і розвитку співпраці у найбільш чутливих сферах, до яких належить і безпека.

Для групи постсоціалістичних країн склалася історична можливість і виникла нагальна потреба у прискорених демократичних трансформаціях і долучення, на цій основі до формування нової системи міжнародних відносин в форматі Великої Європи. Специфіка ситуації полягає у тому, що не у всіх країнах цієї групи внутрішньополітичні процеси набули відповідної спрямованості. Перебіг і результати боротьби між демократичними силами з одного боку і представниками консервативної бюрократії та олігархічного бізнесу з іншого, визначатиме роль і характер внеску цих держав у створення системи партнерства і забезпечена стабільності та безпеки в регіоні.

Норми демократії можуть і мають застосовуватись при аналізі проблем безпеки. Зміст, характер загроз та ризиків безпосередньо залежить від розвиненості, цивілізованості суспільства та його міжнародних зв'язків. Рівень національної безпеки врешті визначається здатністю до її адекватної оцінки. Перебільшення небезпеки є не менш серйозною помилкою, ніж її применшення чи неправильне розуміння. Найбільш складною проблемою забезпечення національної безпеки є подолання внутрішніх суперечностей щодо її базових положень. З цієї точки зору безпека

певної держави органічно пов'язана з її самодостатністю, внутрішньою інтегрованістю, відсутністю принципів незбігів небезпек для особистості, суспільства і влади. Це стає реальним за умов розвиненої правової демократії.

Водночас для неусталених перехідних суспільств характерним є істотно відмінне сприйняття загроз різними соціальними групами і політичними силами, так само, як і безумовне (хоча це як правило офіційно не визнається) переважання внутрішніх загроз над зовнішніми. Внутрішні загрози національній безпеці фактично є найбільш багатоманітними і складними; значна їх частина може стати об'єктом міжнародного регулювання. Коли сьогодні дослідники констатують диверсифікацію загроз безпеці міжнародній, треба мати на увазі, що такі її "нові" виміри, як економічний, соціальний, екологічний, гуманітарний, практично завжди існували на національному рівні. Загрозу може становити будь-яка проблема в разі її загострення чи виходу з-під контролю. Суттєвим є розподілення їх на ті, що мають зовнішнє походження і, таким чином автоматично підпадають під міжнародне регулювання, і ті, що переважно пов'язані з внутрішніми обставинами, але так само, можуть стати не тільки об'єктом міжнародного моніторингу, а й інтернаціональних дій.

Дотримання норм демократії стає дедалі біль важливою складовою міжнародних відносин, що широко фіксується у міжнародно-правових документах і відповідних взаємних зобов'язаннях. Вплив міжнародних зобов'язань на внутрішній розвиток держав – явище, яке набуло значних масштабів і нової якості в рамках еволюції і розширення європейської та євроатлантичної спільноти. Найбільш наочно це виявляється у процесі подолання ізолюваності і переходу до повномасштабної міжнародної співпраці колишніх соціалістичних, у тому числі нових незалежних держав, для яких внутрішні трансформації і зміни геополітичних координат відбуваються синхронно і певною мірою обумовлюють один одного. Швидке зростання і деталізація таких зобов'язань відбувається переважно шляхом приєднання країн "Сходу" до норм, вироблених на "Заході". Це стало одним з ключових чинників формування відносної надрегіональної суспільно-політичної та економічної гомогенності.

Досягнення безпеки і стабільності на основі демократії є класичним, ідеальним варіантом. Але у багатьох випадках має місце більш складна логіка, коли забезпечення міжнародної безпеки та стабільності стає чинником розвитку демократії. Для нових незалежних держав, крім того, вважається важливим такий показник, як внутрішня стабілізація та самоідентифікація. При цьому стабілізація розглядається як подолання загроз незалежності,

сепаратизму, гострого громадянського протистояння, тобто досягнення їх усталених базових характеристик як міжнародних акторів. Усі ці завдання не обмежуються реалізацією програм розбудови держави, а передбачають здійснення соціальних і політичних трансформацій, набуття суспільством таких якостей, як національний консенсус, здатність до самоорганізації, верховенство права. Це передбачає розвиток громадянського суспільства і його участь у міжнародній взаємодії.

Розвинена політична культура, міцні інститути громадянського суспільства можуть виявитись ефективнішими за державні органи у запобіганні таким загрозам та дестабілізуючим чинникам як етнонаціональні конфлікти, прояви екстремізму, інформаційні війни, маніпулювання масовою свідомістю. Міжнародний досвід останніх десятиліть засвідчив його важливу, навіть ключову роль у еволюції підходів і вдосконаленні механізмів регулювання в питаннях безпеки і стабільності.

Особливої ваги демократичні норми набувають у зв'язку з дедалі тіснішим переплетенням внутрішніх і зовнішніх аспектів безпеки. Внутрішні небезпеки долаються важче, адже йдеться про більш жорстке обмеження прийнятних засобів, передовсім силових. Врешті ліквідація внутрішніх загроз у багатьох випадках можлива лише шляхом самоперетворень, необхідність яких доводиться у внутріполітичній боротьбі. Широке міжнародне визнання і практичне розповсюдження норм демократії суттєво видозмінює і певною мірою уніфікує вимоги до внутрішніх аспектів національної безпеки. Її необхідними умовами стали політичний плюралізм, верховенство права, громадський контроль за силовими структурами.

Проблеми безпеки викликають найбільш запеклі зіткнення інтересів як на внутрішньополітичній, так і у міжнародній арені. У національному форматі питання безпеки концентруються навколо стосунків людина – держава та суспільство – держава і детермінуються загальним рівнем демократичності. При цьому в межах цих стосунків значною мірою визначається тип та конкретний зміст національних інтересів і національної стратегії у сфері безпеки. Зміна орієнтирів щодо цілей і засобів гарантування безпеки є складовою демократичних трансформацій суспільства.

Якісні параметри внутрішньої та зовнішньої безпеки завжди жорстко пов'язані, а для сучасних розвинених спільнот є близькими за змістом чи подібними. Безпека не є певним фіксованим станом, так само, як і політика в галузі безпеки не має і не може орієнтуватись на збереження статус-кво. Однією з вимог до ефективної політики в галузі безпеки є її постійний моніторинг за рахунок громадянського діалогу. У міжнародній сфері питання безпеки є первинними, базовими, такими, що визначають засади

відносин між державами. Серед інших сфер відносин вони характеризуються найбільшою конфіденційністю і конфліктністю, найменшою придатністю до гармонізації та розвитку співпраці. Закономірно, що історія міжнародних відносин з давніх часів складалася з драматичних зіткнень держав і вирішення питань безпеки для одних за рахунок безпеки інших. Потреби зміцнення безпеки держав завжди були головними аргументами на користь розвитку силових компонентів, гонитви озброєнь, експансії і завоювань. Так само завжди існувало розуміння того, що забезпечення безпеки для всіх є найскладнішою принциповою проблемою, без вирішення якої мир і стабільність є недосяжними.

Демонтаж комуністичного суспільно-політичного устрою призвів до тривалою дестабілізації більшості нових незалежних держав, як на пострадянському просторі, так і на Балканах. При цьому очевидно, що він не створює автоматично достатніх передумов для розбудови демократії. Природні процеси не піддаються штучному прискоренню. Сподівання на "технологічний підхід" навіть при наявності значного досвіду і великих ресурсів, як це мало місце у Східній Німеччині виправдались лише частково. У цій саме площині лежить явище формальної демократії, – номінального впровадження демократичних процедур і форм організації влади, при збереженні авторитарних, у тому числі тіньових механізмів її розподілу і застосування. Можливості імпорту та успішного впровадження, опанування демократичної правової культури є обмеженими. Цілком закономірно, що приєднання до спільноти демократичних країн не стало єдиним напрямом перетворень. Таке приєднання стає реальністю тоді, коли зміна векторів і характеру зовнішніх впливів доповнювалась відповідним внутрішнім вибором, наявністю достатнього потенціалу самодемократизації. Становлення різних за специфікою авторитарних режимів у новоутворених державах, на жаль, не можна вважати відхиленням від норми.

Проте, еволюція, при тому досить динамічна, міжнародних відносин визначається стосунками між розвиненими демократіями. Сьогодні, згадуючи класичну сентенцію, що одна правова демократія ніколи не буде воювати з іншою правовою демократією, ми можемо стверджувати, такі країни демонструють вже набагато вищі норми конструктивних відносин. Досягнутий ними якісно новий рівень взаємин передбачає доповнення офіційних контактів, що їх здійснюють державні структури і вихід за межі ділових зв'язків, що розвиваються за участю бізнесової сфери широким постійним діалогом між національними елітами і суспільствами. Це передбачає розповсюдження спільних цінностей і стандартів, зникнення чи мінімізацію бар'єрів між країнами – від митних до психологічних. Очевидно, що нові форми співпраці, інтеграційні процеси у

розвинених регіонах впливають на глобальні процеси і закладають орієнтири світових відносин. Проте, глобалізація є передовсім проявом розвитку держав то регіонів лідерів, і зовсім не гарантує відповідний ендогенний розвиток всіх країн. Це накладає відбиток на практичну взаємодію чинників демократизації з одного боку і безпеки та стабільності, – з іншого.

Водночас, брак прогресу у суспільно-політичному розвитку не тільки перешкоджає зміцненню міжнародного становища, а створює безпосередню загрозу маргіналізації. Зокрема, втрати України від об'єктивної неготовності повною мірою скористатися можливостями співробітництва стають дедалі масштабнішими. Її партнери не можуть бути убезпеченими від ризиків, що їх породжує неусталена слабка демократія. Таким чином, тенденція переходу від співпраці до інтеграції має посилюватись потребою йти далі традиційних варіантів стабільності і безпеки і прагнути того їх рівня, який забезпечується відповідним розширенням зони консолідованої демократії.

Наталія Прокопович

голова комітету Верховної Ради України з питань євроінтеграції

Шляхи, які відкриті перед Україною

1. Можливість та ступінь впливу одного суб'єкту геополітики на інший визначає рівень здатності реалізовувати національні інтереси. Від цього рівня залежить статус держави у грі на «великій шахівниці» світової політики. Якщо держава не в змозі реалізувати власні національні інтереси, вона перетворюється із суб'єкту на об'єкт геополітичних дій інших суб'єктів, простіше кажучи, з гравця на фігуру.

2. Україна, з геополітичної точки зору, є рубіжною країною для двох геополітичних просторів: європейського (що уособлюється Євросоюзом) та євразійського (що уособлюється Росією). Обидва простори намагаються впливати на Україну, причому їхні стратегії співпадають. І ЄС, і Росія намагаються сформувати підконтрольну прикордонну зону, втілюючи у життя Європейську політику сусідства з одного боку та концепцію «близького зарубіжжя» з іншого.

3. Вибір стратегії для України дуже простий: або роль «буферної зони» або входження до одного з цих просторів. Дехто не погоджується з формулюванням «буферна зона» і вважає, що Україна має стати сполучною ланкою, своєрідним мостом, який

з'єднає Європу та Росію. Слід зауважити, що комунікаційна функція України цікавить ЄС лише у плані транспортування російських енергоносіїв, залежність від яких у Європі буде лише зростати. По-друге, бути мостом – справа дуже невдячна: у разі війни мости підривають першими.

4. **Позаблоковий статус.** «Рух неприєднання», який розгорнувся в Україні напередодні президентських виборів та продовжився після них, призвів до пожвавлення дискусії навколо позаблокового та нейтрального статусу України. Ось і у тезах до дискусії, що були нам роздані, пропонується чотири можливі сценарії реалізації зовнішньополітичного курсу України, причому проглядається явна прихильність авторів тез до четвертого варіанту: позаблоковості та нейтральності (інші три варіанти: вступ до ЄС і НАТО; реінтеграція з Росією у вигляді вступу до ЄврАзЕС та Ташкентського договору; політика коливань). «Жорстко-прагматична проукраїнська політика на всіх зовнішньополітичних напрямках», «одна і та ж позиція у Брюсселі та у Москві» – це все правильні слова, однак це лише слова. На практиці вийде все той же третій варіант (політика коливань), який характеризується як «постійні коливання між геополітичними центрами», «витрати енергії не на рух, а на безплідні коливання». Інакше, чому протягом 15 років Україні не вдавалося проводити проукраїнську зовнішню політику, а доводилося коливатися між Сходом і Заходом? Скоріш за все внаслідок зовнішніх факторів, а не проблем із самоідентифікацією.

5. **ЄС.** Знаходячись на межі двох геополітичних просторів Україна має змогу порівнювати ціннісні орієнтири, притаманні для кожного з них. Для євразійського простору – це примат колективного над індивідуальним, для європейського – навпаки. Причому саме примат особистісного фактору створює сприятливе середовище для ефективного захисту прав людини та її фундаментальних свобод, побудови демократичної та процвітаючої країни. Україна поділяє ці принципи, тому природно, що пріоритетом державної політики проголошено європейську інтеграцію.

Часто ми зустрічаємо вузьке трактування євроінтеграційних процесів, як руху України назустріч членству у Євросоюзі. Мета – не членство. Мета – це вихід України з подвійної периферії Євросоюзу та Росії, включення її у європейський геополітичний простір та, відповідно, утвердження в Україні тих стандартів у політичній, економічній, соціальній та інших сферах, які зараз діють у країнах ЄС.

Ось чому слід не просити сигналів про можливість вступу з боку ЄС, а сконцентруватися на конкретних завданнях: адаптації

законодавства, виконанні Плану дій, створенні Зони вільної торгівлі та включенні України у Спільний Ринок, розширенні міжлюдських контактів шляхом поступової лібералізації візового режиму.

По-перше, кожен з цих кроків – удар по «буферному» статусу України. По-друге, це робота, яку ми робимо для себе, а зовсім не для звітів у Брюсселі. І коли вона буде зроблена, питання про членство України у ЄС буде знаходитися у зовсім іншій площині.

6. **НАТО.** Насамперед, щоб визначити наші інтереси у взаємовідносинах з Альянсом, слід розібратися з питанням, що таке НАТО і чим ця організація корисна Україні.

Перше. Україна розглядає НАТО як організацію, яка успішно долає процес трансформації від об'єднання, створеного для колективної оборони своїх держав-членів, до загальноєвропейської та трансатлантичної системи колективної безпеки. Альянс, як жодна інша міжнародна організація, виявився здатним до ефективного реформування відповідно до вимог часу. Завдання, що ставилися перед НАТО під час його створення, а саме боротьба із викликами безпеці, що виходили від СРСР та сателітів, стали неактуальними.

Більше того, змінився характер загроз – традиційні загрози, такі як збройний напад однієї держави на іншу, були відсунуті на другий план новими “асиметричними” загрозами, як, наприклад, тероризм та розповсюдження зброї масового знищення. Але Альянс оперативно відреагував на ці зміни, про що зокрема свідчать домовленості, досягнуті на Празькому саміті НАТО.

Свою дієвість та ефективність Альянс неодноразово доводив тим, що заплановані кроки не залишалися на папері, а відразу ж наповнювалися практичним змістом. Відмова від концепції територіальної оборони, створення сил швидкого реагування, ліквідація окремих стаціонарних штабів Альянсу та створення замість них у структурі Альянсу більш ефективних та гнучких мобільних штабів – всі ці рішення, що були прийняті на Празькому саміті у 2002 році, виконуються.

Успішна політика “відкритих дверей” та кількість тих, хто вже пройшов крізь двері Альянсу чи хоче пройти – є найкращими доказами провідної ролі НАТО у сучасній системі міжнародної безпеки.

В Україні є два шляхи. Перший – забезпечувати національну оборону «по всіх фронтах» виключно власними силами. Другий – стати повноправним учасником загальноєвропейської та трансатлантичної системи колективної безпеки через вступ до НАТО. Перший шлях коштує набагато дорожче, другий – дешевший і більш надійний, оскільки вступ до НАТО означатиме для України набагато вищий, якісний рівень захисту своїх національних інтересів.

Сьогодні різноманітність зброї та озброєнь, і відповідно загроз безпеці, піднялося до такого рівня, що жодна країна не може створити повністю універсальні збройні сили. Вихід – у створенні коаліцій, кожен член яких матиме спеціалізацію, надаючи військові сили або технології, відсутні у інших союзників. Цей метод запозичений зі світової економіки, де великі корпорації створюють консорціуми з метою ефективної конкуренції.

7. Орієнтація України на вступ до ЄС та НАТО як вибір європейських стандартів і цінностей зовсім не перекреслює необхідність розбудови взаємовідносин з Росією. Навпаки, вибрані нами ціннісні орієнтири змушують нас будувати україно-російські відносини на засадах рівноправності, відданості своїм національним інтересам та взаємовигідності.

Володимир Фесенко

*директор Центра прикладных политических исследований
“Пента”,*

експерт «Украинского форума»

«Бермудский геополитический треугольник»

Участники конференции «Безопасность Украины в геополитическом измерении» подняли целый пласт проблем, связанных с геополитическим выбором нашей страны и стратегией обеспечения ее национальной безопасности в современном мире.

Следует учитывать, что в последние годы проблемы геополитического выбора и обеспечения национальной безопасности обострились одновременно и на уровне государственного управления и на уровне массового сознания.

В сфере государственного управления проблема состоит в отсутствии согласованных подходов к обеспечению национальной безопасности между высшими институтами государственной власти, в противостоянии между Президентом, с одной стороны, и Правительством и парламентской коалицией, с другой. Каждая из сторон пытается обеспечить свое верховенство в определении приоритетов внешней политики и национальной безопасности, без учета специфики конституционной роли в этом процессе и института Президента и института парламента. Без прекращения холодной внутривластной войны и перевода геополитической дискуссии в конструктивное русло поиска компромиссных решений не удастся

обеспечить ни выработки, ни реализации полноценной стратегии национальной безопасности.

Печальнее всего то, что объектом противостояния становится ключевой координирующий орган в сфере национальной безопасности – Совет национальной безопасности и обороны (СНБОУ). Президентская сторона стремится превратить СНБОУ если не в параллельное правительство, то в «суррогатное министерство» по реагированию на чрезвычайные ситуации, вольно или невольно вторгаясь в сферу компетенции правительства. Кабинет министров, в свою очередь начинает выстраивание своих, параллельных и «теневых», министерства иностранных дел и СНБОУ. Ситуацию легко довести до абсурда, раздвоив государственный аппарат и внешнюю политику. При этом главной жертвой станут интересы обеспечения национальной безопасности страны.

На уровне массового сознания проблема состоит в том, что деликатные и сложные вопросы национальной безопасности стали разменной монетой в межпартийной борьбе, в личных и групповых политических конфликтах, объектом не всегда чистых политических технологий в поле конкуренции на выборах. На выборах 2004 и 2006 гг. избирателям задали жесткую альтернативу – либо НАТО, либо дружественные отношения с Россией. Именно в такой форме большинство наших сограждан и воспринимает ключевой вопрос стратегии национальной безопасности.

Стратегия евроатлантической интеграции Украины стала заложницей внутривнутриполитических конфликтов и жестко критического отношения России к расширению НАТО на восток. И никакая информационная кампания о достоинствах НАТО и преимуществах членства Украины в Североатлантическом Альянсе не поможет решению этой проблемы. Пронатовскую информационную кампанию ее оппоненты превратят в информационную войну. Большая часть граждан при этом будет внимать не рациональным аргументам, а эмоциональным доводам тех политиков, которым они доверяют и которых они считают своими.

Поэтому для решения проблемы евроатлантической интеграции прежде всего необходимо преодолеть раскол политического класса страны и снять излишнее политическое напряжение вокруг темы НАТО.

Во-вторых, необходимо расколдовывать магический геополитический треугольник «НАТО-Россия-Украина», снимая напряжение вокруг темы расширения НАТО на восток. Думать над этим должны не только в Киеве, но и в Брюсселе и Вашингтоне. Евроатлантическая интеграция не должна рассматриваться как скрытая стратегия геополитического сдерживания и ограничения

России. Иначе «бермудский геополитический треугольник» бесследно поглотит все евроатлантические интенции Украины.